

TARTALOM

KÁRPÁT-MEDENCE

PÁSZKÁN ZSOLT: CENTENÁRIUMI ROMÁNIA – NEMZETÉPÍTÉS ÉS ZŰRZAVAR	7
---	---

HOLLÓSY KATALIN: A LAKOSSÁGCSERE KERETÉBEN NEMESNÁDUDVAR KÖZSÉGBE TELEPÍTETTEK VISSZAEMLEKEZÉSEI	25
---	----

DISPUTA

FÜGGETLENSÉG VS. INTEGRÁCIÓ – A KATALÁN AUTONÓMIA KÉRDÉSE DABIS ATTILA, GAZSÓ DÁNIEL, NAGY SÁNDOR GYULA ÉS TÓTH NORBERT ELŐADÁSAI ALAPJÁN	47
---	----

RECENZIO

KISS-KOZMA GEORGINA: SZÍNES KISEBBSÉG, MOZGALMAS IFJÚSÁG	67
PAPP Z. ATTILA (SZERK.): <i>VÁLTOZÓ KISEBBSÉG, KÁRPÁT-MEDENCEI</i> <i>MAGYAR FIATALOK – A GENEZYs 2015 KUTATÁS EREDMÉNYEI</i>	

KISEBBSÉGVÉDELMI DOKUMENTUMOK

TÁRNOK BALÁZS: BEVEZETŐ – JELENTÉSEK A NEMZETI KISEBBSÉGEK JOGAINAK VÉDELMEÉRŐL AZ EURÓPA TANÁCSBAN ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN <i>REGIONÁLIS ÉS KISEBBSÉGI NYELVEK NAPJAINK EURÓPÁJÁBAN –</i> <i>424 (2017) SZ. ÁLLÁSFOGLALÁS, 410 (2017) SZ. AJÁNLÁS</i> <i>A REGIONÁLIS ÉS KISEBBSÉGI NYELVEK VÉDELME ÉS TÁMOGATÁSA EURÓPÁBAN –</i> <i>2196 (2018) SZ. HATÁROZAT, 2118 (2018) SZ. AJÁNLÁS</i> <i>A KISEBBSÉGEKHEZ TARTOZÓ UNIÓS POLGÁROK HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉSÉVEL SZEMBENI</i> <i>KÜZDELEM AZ EU TAGÁLLAMAIBAN – 2017/2937(RSP)</i>	85
--	----

RESUME	117
--------	-----

SZÁMUNK SZERZŐI	119
-----------------	-----

PÁSZKÁN ZSOLT

CENTENÁRIUMI ROMÁNIA –
NEMZETÉPÍTÉS ÉS ZŰRZAVAR

Románia számára 1918 sem vége, sem kezdete, sokkal inkább közbeeső állomása volt egy olyan folyamatnak, mely kiváltója és fenntartója a romániai társadalmat a mai napig megterhelő és zűrzavarban tartó strukturális és társadalmi instabilitásnak. Igaz, hogy a korabeli, majd viszonylag rövid, a kommunista hatalomátvételtől 1968-ig tartó időszaktól eltekintve a hivatalos politika a román (etnikai) nemzet egyik legfontosabb, meghatározó momentumává emelte december 1-jét (az 1918-as gyulafehérvári román nemzetgyűlés dátumát). De ez a kiemelt, szinte kizárólag felülről lefele irányuló figyelem nem magának az eseménynek szólt, hanem vagy az aktuális hatalmi elit valamilyen legitimációs szándékával (elsősorban 1968 után) és/vagy valamilyen hatalmi eliten belüli „elszámolással” (főleg 1990 után) állt kapcsolatban. Így még azt a szerepét sem volt és nem képes a mai napig sem betölteni, hogy kifejezze a román (etnikai) nemzet egységét. Románia polgárainak – esetleges vagy óhajtott (!) – egységéről már nem is beszélve...

„Nemzeti egység” és nemzetépítés

Fejtegetésemben néhány vázlatos pontban arra szeretnék rávilágítani, hogy miért tartom befejezetlennek a román nemzetépítési kísérletet és milyen veszélyekkel járhat ennek a folyamatnak a kisiklása.

A román (ebben az anyagban a fogalom mindig etnikai értelmezésben szerepel) politikai elit részéről – már 1918-at megelőzően is – tetten érhető a tudatosság és bizonyos fokú tervszerűség, amihez a történelmi szerencse nem kizárólagos, hanem csak kiegészítő módon járult hozzá. Viszont ugyanez a politikai elit – éppen azért, mert mint már írtam, elsősorban saját céljaira akarta felhasználni december 1-jét (már amikor nem szorította azt teljesen háttérbe) – megfeledkezett egyik alapvető feladatáról, azaz a tervek következetes végigviteléről, az esetlegességek lehetőségek szerinti kiküszöböléséről és

nem utolsósorban az események széles tömegek számára érthetővé, átélhetővé tételéről. Ennek oka nem feltétlenül, vagy nem csak az akarat hiánya volt, hanem az, hogy olyan koncepciót – a „román nemzeti egységet” – kellett volna bizonyítaniuk, közösségük számára „átélhetővé” tenniük, ami – kevés kivételtől eltekintve – bennük sem lépte túl a propagandaszlogenek szintjét.

Különösen igaz ez az 1990 utáni politikai elitre, mely fél évszázadnyi totalitarizmus és a történetírást nemcsak átjáró, de a mai napig (is) meghatározó módon befolyásoló nemzeti kommunizmus után sem politikai tapasztalattal, sem tárgyilagos alapokon nyugvó történelem-, sőt „nemzetismerettel” sem rendelkezik ahhoz, hogy valódi nemzeti egységtudatot teremtsen. És ennek a politikai elitnek a minősége 1990 után a mai napig terjedően inkább romlott, mint javult. Nem csak ebben a tekintetben.

A „nemzeti egység” kérdése azonban nem önmagában fontos – normális körülmények között, békés időszakokban máshol ez nem nagyon szokott felmerülni –, hanem éppen azért, hogy milyen hangsúlyosan van jelen a román politikai elit diskurzusában, a médiában és ebből következően miként jelenik meg a történészek, vagy akár – mint később látni fogjuk – a pszichológusok médiaszerepléseiben és milyen mértékben, valamint milyen formában hat a szélesebb közvéleményre.

A „december 1-je” jelenségnek éppen az ad egyszerű nemzeti ünnep jellegén túlmutató jelentőséget, hogy egy ötlettelen és sok tekintetben tehetetlen politikai elit alkalmatlansága, az ebből következő gazdasági koncepciótlanság miatt voltaképpen nincs olyan jelentős pozitív üzenet a társadalom számára, vagy legalább annak valamifajta ígérete, amiről a politikai elit elhinné, hogy elég „magasztos” ahhoz, hogy egyben tartsa a román nemzetet. Ugyanakkor és egy – később bővebben kifejtett – egészséges nemzeti önbizalom hiányában december 1-je és különösen 2018-ban, a „román centenárium” alkalmával a diskurzus szinte kizárólag csak a „Miért nem ünnepelnek velünk együtt a magyarok?” kérdésre korlátozódik.

December 1-je percepciójának változása a román közösségben

Havasalföld és Moldva egyesülésétől a Románia számára jelentős területszerzésekkel záruló első világháború végéig olyan rövid idő (alig 60 év) telt el, ami nemcsak a jelentős nem román nemzeti közösségek, de még a több évszázados különélést és -fejlődést feladó román fejedelemségek valós és a közösségi tudat gyökeréig hatoló integrációját sem tette lehetővé.

Mivel itt december 1-jének mint nemzeti ünnepnek a jelenlegi román és a magyar (anyagomban kizárólag a romániai magyar nemzeti közösségre utalok e kifejezéssel) társadalomra gyakorolt hatására kívánok rámutatni, úgy ítélem meg, nincs különösebben jelentősége, hogy – nem hivatalos ünnepként – miként jelent meg a romániai köztudatban az 1918 és a kommunista hatalomátvétel közötti időszakban¹. Ugyanis az ezen időszakot átéltek személyek már túlságosan kevesen vannak ahhoz, hogy meghatározó módon befolyásolják a román közvéleményben kialakult képet. Ezzel nem vonom kétségbe, vagy kibővítem a „családi legendáriumok”, vagy Neagu Djuvarához hasonló történészek jelentőségét, csak véleményem szerint az előbbieket nem állnak össze nemzeti szinten átélethető közös élménnyé, az utóbbiak pedig még/már nem jutnak el a széles közvéleményhez. Mindkét folyamat okainak részletezése túllépi ennek az anyagnak a korlátait.

December 1-je 1968-as, az esemény jubileuma alkalmából történt újbóli, immár nem áthallásos, célozgatásokon alapuló, hanem nyílt és erőteljes megjelenését a hivatalos (akkor Román Kommunista Párt által ellenőrzött) politikai diskurzusban is csak azért emelem ki, mert – ahogy arra Cristian Vasile történész rámutatott² – ez része volt annak a folyamatnak, mellyel elkezdődött a kommunista párton belüli hatalmat 1967-ben megszerző Nicolae Ceaușescu személyi kultuszának felépítése. A kommunista vezetőt először azonosították a nemzeti kommunista történetírás által román „nemzetegyesítői” szereppel felruházott II. (Vitéz) Mihály (Mihai Viteazul) havasalföldi fejedelemmel.

Ekkortól vált egyre hangsúlyosabbá az „egységes állam”, sőt „egységes nemzetállam” megjelenése a politikai diskurzusban, amihez a szakmaiságot figyelmen kívül hagyó nemzeti kommunista történetírás nyújtotta a „történelmi hivatkozásokat”. Ez a folyamat

1 Vö. pl.: Mihalache, Cătălina: *Didactica apartenenței. Istorie de uz școlar în România secolului XX*. Institutul European: Iași, 2012. 180–189.

2 Vasile, Cristian: *Reflecții istoriografice și prezentări vizuale ale zilei de 1 decembrie sub regimul comunist* című előadása a *Zile și sărbători naționale în cultura vizuală din România* elnevezésű konferencián. Letöltés helye: www.postmodernism.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 12.

1980-ra érte el groteszk csúcspontját, amikor a kommunista párt irányításával nagyszabású rendezvények zajlottak az „első központosított és független dák állam” létrejöttének 2050. (!) évfordulója alkalmából. Figyelemre méltó, hogy 80-as évekre már a Varsói Szerződés államai között is egyre inkább elszigetelődő Románia vezetése az egység már hagyománnyá vált hangsúlyozása mellett a „függetlenségnek” is kiemelt jelentőséget tulajdonított. Arra pedig, hogy a korabeli történetírás milyen mértékben volt kiszolgálója a legképtelenebb és tudományosságot csak nyomokban tartalmazó „megrendeléseknek”, bizonyíték a Román Akadémia (!) által 1980. augusztus 7-én és 8-án szervezett „*mélysegesen nemzeti jellegű*” „tudományos” konferencia, melynek címe „*2050 év a központosított és független dák állam Románia területén történt létrehozása óta. A román nép hozzájárulása az egyetemes kultúra és civilizáció fejlődéséhez*”. Ennek keretében pedig olyan témák kerültek napirendre, mint például: „*A tráko-géta-dákok ősi élőhelye; a dáko-géták katonai szervezete, valamint a szabadságukért és függetlenségükért folytatott harcuk; a román nép kontinuitása és egysége; a románok államtörténelme...; a tráko-géta-dákok anyagi és szellemi kultúrája a korabeli civilizációk keretében; (...) a románok középkori harca az állami egységért; a román országok II. Mihály alatti egyesülésének történelmi jelentősége; az állami egység és a nemzeti függetlenség kérdése az 1848–1849-es román forradalom programjaiban; a román egységes nemzetállam létrehozása 1918-ban, a népi tömegeknek a románok évszázados eszméjének megvalósításáért folytatott harca eredményeként; a nemzet, a független és szuverén nemzetállam szerepe napjainkban*”³

Szintén figyelemre méltó az a különbség, ahogy a különféle egyesülési/annektálási momentumok tükröződnek a politikai diskurzusban és ezáltal a közvélemény előtt. Havasalföld és Moldva 1859-es egyesüléséről már a kommunista hatalomátvétel utáni években is megemlékeztek, aminek – valószínűleg – az lehetett az oka, hogy a kommunista táboron belül ez volt a legkevésbé feszültségkeltő. Ugyanis Besszarábia és Bukovina a Szovjetunió részét képezték, míg Erdély az ugyanahhoz a táborhoz tartozó Magyarországtól került Romániához. Dobrudzsa „egyesülésének”, valójában megszerzésének időpontját (1878. július 13.) számos román még most sem ismeri. Pedig a románosítás igazi „sikertörténetének” lehet nevezni, úgy az etnikai arányok román népesség javára történő

3 Aniversarea primului stat dac centralizat și independent pe teritoriul României. *Europa și Neamul Românesc*, 1980/9. 99. Letöltés helye: www.scribd.com; letöltés ideje: 2018. 03. 12.

megváltozása – annektálásakor nem volt román többségű terület⁴ –, mint ahogy a régió gazdasági állapota szempontjából, ugyanis annektáláskor az rosszabb volt, mint amilyen román fennhatóság alatt lett⁵. Ezt a többi területszerzésről – legalábbis gazdasági szempontból – nem lehet elmondani! Ennek ellenére, a már említett 1968-as fordulattól kezdődően az 1918. december 1-jei nemzetgyűlés évfordulója került a középpontba. A „nemzeti egység” megjelenítőjévé pedig az évenkénti rituális, a legtöbb esetben a párt- és állami vezetőség részvételével zajló foksányi (Focșani) és jászvásári (Iași) „egyesülés órái” mellett a gyulafehérvári nagygyűlés vált. A közvélemény felé közvetített üzenete pedig már a Ceaușescu-rendszer vége felé – kezdetben inkább látens módon – egyre fokozottabb magyarellenessé jelleget öltött.

A politikai vezetés tartózkodott a nyílt magyarellenességtől, hiszen ez ellentétes lett volna azzal a retorikával, hogy Románia „példamutató” módon megoldotta az „együttélő nemzetiségek” jogvédelmét. Ugyanakkor ez nem képezte akadályát annak, hogy a politikai vezetés által ellenőrzött fórumokon, az Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor által szerkesztett *Flacăra* című kiadványban, az Adrian Păunescu által irányított, fénykorában több tízezer fiatal előtt, stadionokban zajló szélsőségesen nacionalista „irodalmi körök” előadásain – hogy csak néhány példát említsek a sok közül –, többé vagy kevésbé tudományos műhelyekben, történetírási, vagy pseudo-történetírási művekben elkezdődjön

4 „1878-ban a zömmel a Duna felőli részben élő románok kisebbségben voltak. Bár a korabeli statisztikák teljesen esetlegesek és néha szöges ellentétben állnak egymással, mégis úgy lehet venni, hogy a dobрудzsai lakosság többségét a muzulmánok képviselték, a bolgárok pedig szintén sokan voltak, talán nem kevesebben a románoknál. 1878 után a törökök egy része elhagyta a régiót, a román elem pedig betelepítéssel (nagy részt széken-hegyljai románokkal és arománokkal) gyorsan nőtt. 1912-re Dobrudzsának 380 000 lakosa lett, ebből 216 000 volt a román, ami 56,9 százalékot jelentett”. In: Lucian Boia: *În jurul Marii Uniri de la 1918*. Humanitas: București, 2017. 53.

5 „1878-ban Dobrudzsában több muzulmán volt, mint román, voltak még bolgárok is és így tovább. Románia, egyes román politikusok pedig, első reakciójukban nem is akarták Dobrudzsát, mert Dobrudzsát az oroszok kínálták Besszarábia déli részéért cserébe, melyet a krími háború nyomán adtak vissza Moldvának. Oroszország egyszerűen annektálta Besszarábia déli részét és »elegánsan« úgy gondolta, ad valamit cserébe a románoknak és így Dobrudzsát kínálta fel, de Románia a végsőkig ellenezte a cserét. A románok végül elfogadták Dobrudzsát, holott egyesek továbbra sem voltak meggyőződve ennek helyességéről. Olyasmiket írtak akkoriban Dobrudzsáról, hogy szerencsétlen vidék, ez egy Oszmán Birodalom szélén fekvő és nagyon elmaradott régió volt, ahol a románok rendkívüli dolgokat hajtottak végre. Konstanca a XIX. században egy szerencsétlen falucska volt, most pedig Európa nagy kikötőinek egyike.” És Románia egyetlen történelmi tartomány is, melyet autópálya köt össze a fővárossal (P. Zs.) Grădinaru, Magda: Lucian Boia: Să-i mai lăsăm pe daci, important este că românii s-au dovedit a fi o națiune unită în ultimul secol. Dacă am avut acest succes, să nu ne închipuim că altceva în afară de tirade naționale nu ar mai fi de făcut. *News.ro*, 2017. 11. 07. Letöltés helye: www.news.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 11. Magyarul: Grădinaru, Magda: Lucian Boia: Hagyjuk a dákokat, az a fontos, hogy a románok az utóbbi évszázadban egységes nemzetnek bizonyultak. De ne képzeljük, hogy e siker után nincs más dolgunk, csak nemzeti tirádákat hangoztatni. *EuroCom – Romániai Sajtófigyelő*, 2017. 11. 10. Letöltés helye: eurocom.wordpress.com; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

az a folyamat, melynek célja egy alapvetően román–román konfliktus magyar–román szembenállássá történő átalakítása volt és maradt.

Nem tudjuk, hogy ez a folyamat mivé fejlődött volna, ha nem következik be a Ceaușescu-rezsim 1989. decemberi bukása, de a nemzeti kommunizmus éveiben létrejött „szellemi háttér” rendszerváltáskor tényleges kormányzati és/vagy parlamenti hatalomra is szert tett, illetve megtartotta/elfoglalta azokat a tudományos és médián belüli kulcspozíciókat, ahonnan hatékonyabban folytathatta tevékenységét.

Ugyanakkor egyelőre nem áll rendelkezésre olyan adat, mely egy konkrét terv létezését bizonyítaná arról, hogy a december 1-jével kapcsolatos narratívát már az elején meghatározó módon magyarellenes irányba kívánták volna vezetni. Annak ellenére, hogy a frissen megalakult román parlamentben heves viták előzték meg a nemzeti ünnep kijelölését, melyek nem voltak mentesek a magyarellenes kirohanásoktól, Ion Iliescu és hívei az igazi harcot akkor elsősorban a (nemzeti) kommunista hatalomátvételt megkérdőjelező történelmi pártokkal (a Nemzeti Liberális Párt – PNL és a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt, PNȚCD), illetve az ismeretlen méretű – véleményem szerint túlbecsült – monarchista táborral vívták. Az előbbieket december 22-ét, a Ceaușescu-rendszer bukaresti összeomlásának napját, az utóbbiak május 10-ét, I. Károly uralkodása 1866-i kezdetének, az ország függetlenségének 1877-es kikiáltásának és az első király, I. Károly 1881-i megkoronázásának napját javasolták nemzeti ünnepnek. A Nemzeti Megmentési Frontot (FSN) monopolizáló Ion Iliescu-csoport december 1-je nemzeti ünnepké nyilvánításával, véleményem szerint, elsősorban ezt a hatalmára veszélyesnek tartott két csoportot akarta a jelképek terén (is) legyőzni. Csak „járulékos haszon” volt, hogy ezzel az 1990 elejétől és főleg a márciusi marosvásárhelyi magyarellenes pogromot követően egyre erőteljesebben megnyilvánuló magyarellenes irányzatnak is „elégítetelt” adhattak⁶. Állításomat támasztja alá a december 1-jét Románia nemzeti ünnepévé kijelölő 1990. évi

6 „A kollektív emlékezet nem annyira amnéziás, hogy elfelejtse, az RSZK – Románia Szocialista Köztársaság – nemzeti ünnepe évtizedeken keresztül augusztus 23-a, egy meglehetősen vitatott esemény volt, és azt sem, hogy 16 évvel ezelőtt, a Nagy Egyesülés kiválasztása messze nem a gondolati és érzelmi egységről szólt. Románia frissen megválasztott Parlamentje akkor kemény összecsapások színtere volt a nemzeti ünnepnek a forradalom évfordulóját javasló törékeny ellenzék és a masszív FSN-s – Nemzeti Megmentési Front – többség, a forradalom haszonélvezői között, akik azért kapaszkodtak bele december 1-jébe, hogy megszabaduljanak – december – 16–21-től és borsot törjenek az RMDSZ orra alá. A hangzavar azután az ország nagy színpadára költözött át, ahol az elnök és a miniszterelnök által széles mosollyal bátorított durva és hosszas pfiújölások a nemzeti megosztottság eseményévé változtatták december 1-jét, az osztályharc vegytiszta szellemében.” Zoe Petre: 1 decembrie, 9am.news; 2006. 12. 01.; Letöltés helye: www.9am.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

10. törvény szövege⁷, mely egyszerűségével, sőt kimondottan puritán jellegével szöges ellentétben áll azzal az érzelmi töltettel és magyarellenességgel, ami úgy a törvény vitájában, mint ahogy a rákövetkező években is szinte folyamatosan erősödően jelentkező politikai-etnikai hangulatkelésben tükröződött. És szintén ezt támasztja alá, hogy az első, 1990-es gyulafehérvári ünnepség voltaképpen az ellenzék elleni politikai harc folytatása volt, hiszen a FSN-s hatalom által odarendelt tömeg Ion Iliescu elnök és Petre Roman pártelnök irányításával elsősorban Corneliu Coposu, a PNȚCD vezetőjének ünnepi beszédét⁸ kívánta megzavarni.

Magyarellenesség mint elterelés

Azonban december 1-je mint az egész román nemzet egységét kifejező ünnepnap a történetírás „központosításának” és totális ellenőrzöttségének megszűnése után, pontosan az évenkénti rituális felidézésével, elkerülhetetlenül felvetette az 1918-as események újraértelmezésének igényét és lehetőségét. Az 1990 utáni román politikai elit hibái, tehetetlenségei által okozott gazdasági „hullámvasút”, a korrupció, a jelentős nagyberuházások elégtelen volta miatt a történelmi régiók közötti fejlődésbeli különbségek nemcsak nem csökkentek, hanem tovább mélyültek. Ez még hangsúlyosabban vetette fel annak lehetőségét – egyesek szerint veszélyét –, hogy a román társadalmon belül olyan folyamatok indulnak be, melyek ellentmondanak a közbeszédben már-már szinte fetisizált „nemzeti egységnek”.

És itt térnék vissza a román nemzetépítés már említett fő hiányosságára, nevezetesen arra, hogy a – havasalföldi és moldvai – politikai elit projektje már azelőtt csalódást okozott, hogy az – azonos nyelvű és vallású – népségek valós integrációja elkezdődhetett volna⁹.

A fentiek alapján nem csoda, hogy az unionista mozgalom életben tartása érdekében a Románia és a központi hatalmak közötti 1915. májusi tárgyalásokat kudarcba fullasztó

7 *Lege nr. 10 din 31 iulie 1990 privind proclamarea Zilei naționale a României*. Letöltés helye: www.cdep.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

8 Mioc, Marius: *1 Decembrie 1990: Huiduirea Lui Corneliu Coposu La Alba Iulia*. Letöltés helye: mariusmioc.wordpress.com; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

9 Gherman, Sabin: Cel mai comod, de Centenar, e să-njurăm maghiarimea? Autonomia au vrut-o și Cuza, și Maniu, și Pan Halippa. *Glasul Hunedoarei*, 2018. 01. 11. Letöltés helye: glasul-hd.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10. (bővebben ld. 1. sz. melléklet)

erdélyi román vezetők, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș és Aurel C. Popovici 1918 őszén már valamiféle román királyságon belüli erdélyi autonómiát igyekeztek kiharcolni maguknak. Ennek fényében – talán – más szemmel kellene nézni az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatot¹⁰ is, mely így nemcsak és nem feltétlenül a Romániával egyesülést fenntartásokkal kezelő svábok és szászok¹¹ és az azt határozottan elutasító magyarok¹² „pacifikálását” célozta, mint inkább nagyobb mozgástér megszerzését a központosító Bukaresttel szemben. A bukaresti kormánnyal a kapcsolatot a gyulafehérvári határozattal létrehozott Román Nemzeti Nagytanács végrehajtó szerve, a Kormányzótanács nevében fellevő Iuliu Maniunak azonban csalódnia kellett. A bukaresti Minisztertanács 1918. december 24-i ülésén elutasították az erdélyi románok kérését, hogy egy igazi hatáskörrel rendelkező miniszteri tisztséget kapjanak, és meg kellett elégedniük egy tárca nélküli miniszteri tisztséggel. A feszültség a párizsi békekonferencia alatt is fokozódott, ahol a Kormányzótanács Alexandru Vaida-Voevod által vezetett küldöttsége folyamatosan összeütközésbe került a teljesen más „munkastílushoz” szokott „regátiakkal”, akik pénzügyileg sem támogatták az erdélyi küldöttség munkáját. Végül Alexandru Averescu 1920. április 4-én törvényerejű rendeletben feloszlatta a Kormányzótanácsot, amibe az Erdély autonómiájának ügyét a román nemzetállam érdekének végül alárendelő Iuliu Maniu belenyugodott¹³.

Állításom mellett szól, hogy amikor a saját, illetve Erdély Románián belüli helyzetével elégedetlen erdélyi román vezetők, Iuliu Maniu és a Nemzeti Parasztpárt (PNT) más vezetői 1938. december 15-én, 20 évvel 1918 után memorandumot intéztek II. Károly királyhoz, abban nem a „nemzeti kisebbségeknek” ígért jogok nem teljesítését panaszolták fel. Miközben megemlítették, hogy „a Kormányzótanács a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításához még azt a nemzetiségi törvényt is bevezette – ideiglenes jelleggel – melyet Magyarország már 1868-ban elfogadott, de melyet egyik magyar kormány sem hajtott végre és az egyesülésig teljes mértékben halott szó maradt”¹⁴ –, kimondottan az erdélyi és bánsági románok új államon belüli háttérbe szorítását, illetve a decentralizálás (!) hiányát panaszolták fel. Ez utóbbi II. Károly alatt, a királyi diktatúra bevezetésével tovább súlyosbodott.

10 Gyulafehérvári határozat. Letöltés helye: hu.wikipedia.org; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

11 Ciobanu, Vasile: 1918–1919 az erdélyi szász elit politikai diskurzusában. *Transindex*, 2010. 12. 11. Letöltés helye: transindex.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

12 Páll-Szabó Ferenc: Gyulafehérvár ellen tiltakozott a kolozsvári ellen-nemzetgyűlés. *Múlt-kor*, 2013. 07. 25. Letöltés helye: mult-kor.hu; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

13 Tiu, Ilarion: A vrut Iuliu Maniu autonomia Ardealului? *Jurnalul*, 2008. 11. 28. Letöltés helye: jurnalul.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

14 Zaharia, Adriana: După 20 de ani de la Marea Unire din 1918, ardelenii s-au simțit nedreptățiți. *Informația zilei*, 2013. 12. 15. Letöltés helye: www.informatia-zilei.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

A memorandum szerzői által megfogalmazott panaszokból néhány: 23 erdélyi és bánsági megye élére 23 aktív ezredest rendeltek ki prefektusnak az Ókirályságból („Regátból”); a tartomány militarizálásának kiegészítéseként 68 városból 64 élére szintén regáti tiszteket állítottak; megkezdődött a tartomány kirablása, példaként említve Temes tartományt, ahonnan a román államnak évente 5–6 milliárd lejes bevétele volt, de a közigazgatási, kulturális, gazdasági, egészségügyi szükségletekre csak 200 millió lejt biztosított; elso-
vadt az erdélyi és bánsági román nyelvű sajtó¹⁵; az Erdélyben és Bánságban korábban virágzó mezőgazdasági hitelbankok megszűntek, vagy tevékenységük jelentős mértékben visszaszorult; a központi szervezetekben – legfelsőbb bíróság, külügyminisztérium, hadsereg, bíróságok és így tovább – jóval országos arányszámuk alatt voltak jelen erdélyi és bánsági tisztségviselők, míg az erdélyi és bánsági tisztségekben felülreprezentáltak voltak az ókirályságbeli vezetők, tisztviselők¹⁶.

A második világháború utáni totalitárius rezsim alatt sem valódi nemzetépítésről volt szó, hanem a meglévő, létező különbségek „legyalulásáról”, mesterséges eltüntetésükre tett – többé-kevésbé sikeres – kísérletekről. A masszív népesség-áttelepítésekkel, az oktatáson és a hivatalos propagandán keresztüli indoktrinációval nemcsak az etnikai arányokat kívánták megváltoztatni (ennek végleges lezárását a befejezetlenül maradt, de a magyar közösség még éppen maradt falusi „hátszágának” megszűnésével fenyegető „falurombolás” szolgálta volna). Hanem egy viszonylag azonos – zömmel a történelmi/történelmieskedő propagandából és mitológiából vett – érvkészletet használó „lakosság-
got” is létre akartak hozni. Ám meglehet, hogy éppen a tökéletlen nemzetépítési folyamat elakadása, vagy visszafordulása miatt ez meglehetősen kevésnek és illékonnak bizonyul majd. A totalitarizmus alatt létrejött, valamint az 1990 után a hatalomba bekerült politi-
kai elit ötlettelensége, illetve az értelmiségi elit megalkuvása, vagy eszköztelensége miatt fennmaradt „románizmus-modell” stabilitása éppen azért megkérdőjelezhető, mert nem a meglévő különbségekből próbál építkezni, hanem azok tabusításával kívánja az egység

15 „Közben megsemmisítettük az erdélyi és bánsági román sajtót és váratlan virágzást biztosítottunk a kisebbségieknek. Fenség, alattunk igazán bőséges korszaka van ennek. A háború előtt (1918) nem a Regátban volt a legerősebb a román sajtó, hanem Erdélyben és a Bánságban. Az elnyomás alatt a legnagyobb román napilapok, a Tribuna (Nagyszeben), a Dreptatea (Temesvár), a Gazeta Transilvaniei (Brassó), a Tribuna (Arad), a Românul (Arad), a Lupta (Budapest) voltak a fegyvereink az érvényesülésért folytatott nagy harcunkban. 20 évvel később? Erdélyben és Bánságban már nincs román sajtó. A bukaresti újságok és a kisebbségi sajtó vették át a helyüket. Igen, a kisebbségi sajtó, mert még a Románok is abban találták meg helyi életük hű tükkrét. Ez román olvasókat szerzett neki. Ezáltal Erdélyben és a Bánságban ez a kisebbségi sajtó egyetemessé vált. Egy erős ipar és talán Budapest támogatásával váratlan mértékben fejlődésnek indult, magyarosítva és általánossá válva a Román Államban is, semlegesítve az iskolákon keresztül zajló románosítási folyamatot. A mérleg? Ma már csak két-három román napilap senyved, melyek képtelenek felvenni a versenyt a magyar és német kultúrárt terjesztő 64 napilappal.” Uo.

16 Uo.

látszatát megteremteni. Ebből viszont olyan frusztrációk keletkeznek, melyek nemcsak a nem-román közösségekkel – itt a még mindig jelentős számú magyar közösségre gondolok elsősorban – élezheti ki véglegesen a viszonyt, asszimilációra, vagy kivándorlása, párhuzamos társadalom kiépítésére kényszerítve azokat, hanem a román társadalmon belül is.

Annak ellenére, hogy a tíz évig tartó kutatása végén a román nép pszichológiájáról könyvet publikáló Daniel David pszichológus erről a kérdésről, mármint a „románizmus-modell” sikerességéről bátorító módon nyilatkozik interjúiban¹⁷, nem osztom ezzel kapcsolatos derűlátását.

Ennek oka, hogy a román önképet, nemzettudatot pozitív irányba elmozdítani kívánó értelmiségiek – pl. Lucian Boia történész – jóval kevesebben vannak és jóval kisebb befolyásolási képességgel rendelkeznek, mint azok a szakmabeli, vagy más területeken tevékenykedő véleményvezérek, akik az eddigi román nemzetépítési modell hívei. Ezek között említhető, például a Román Akadémia Politikatudományi Intézetét vezető Dan Dungaciu, vagy a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem rektoraként és történész-ként, valamint a Román Akadémia nevében közzétett, hírhedten magyarelles nyilatkozatok¹⁸ szerzőjeként és/vagy támogatójaként, valamint állítólag Oroszország „hibrid” és „információs háborúja” elleni védelemmel, de jelentős mértékben magyar- és Magyarország-ellenes propagandaanyagok „gyártásával” is foglalkozó Információs Hadviselést Elemző és Stratégiai Kommunikációs Laboratórium (LARICS) egyik közreműködőjeként is tevékenykedő Ioan-Aurel Pop¹⁹.

Arról a nemzetépítési modellről van szó, melynek újabb szakaszát Moldova Köztársaság irányában látjuk megnyilvánulni, ahol szintén a részben fantázia szülte, Románia jelenlegi gazdasági állapotában teljesíthetetlen ígéretekkel, részben a lakosságcsereig, vagyis a Dnyesztertől keletre élő nem románajkú lakosság Dnyeszteren túlra telepítéséig

17 Giurgeanu, Stela: Despre psihologia românilor: cine sîntem, cum ne credem? – interviu cu Daniel DAVID. *Dilema veche*, 2018. 03. 1–7. Magyarul: Giurgeanu, Stela: A románok pszichológiájáról: kik vagyunk, milyennek hisszük magunkat? – interjú Daniel Daviddal. *EuroCom – Romániai Sajtófigyelő*, 2018. 03. 09. Letöltés helye: eurocom.wordpress.com; letöltés ideje: 2018. 03. 10. (bővebben ld. 2. sz. melléklet)

18 Rostás Szabolcs: Román Akadémia: az egyesülés centenáriumának megcsúfolása lenne március 15. ünneppé nyilvánítása. *Krónika*, 2017. 06. 21. Letöltés helye: kronika.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

19 Lásd pl. Pop, Ioan-Aurel: Semnificația anului 1918 pentru istoria românilor – câteva considerații. In: Orga, Valentin – Trașcă, Ottmar – Țîrău, Liviu – Țîrău, Virgiliu (eds.): *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*. Argonaut: Cluj-Napoca, 2017. 180–195. Ioan-Aurel Popot azóta a Román Tudományos Akadémia elnökévé választották.

terjedő fenyegetésekkel végrehajtott expanzió révén²⁰ odáznák el a súlyos, belső, román–román feszültségek megoldását.

És bár helyesen látják a román nemzeten belüli széttartás okát, nevezetesen azt, hogy a globalizáció egyik következményeként új – a jelenlegi határokon átnyúló – vonzási és befolyási régiók jöhetnek vagy jönnek létre – akár a meglévő politikai határok megmaradása mellett is²¹, az ebből levont következtetések, illetve a magyarok és Magyarország „bűnbakká” változtatása nemcsak nem oldja meg a román közösség gondjait, de újabb gondokat gerjeszt.

Ami pedig a romániai magyar közösséget és tágabb megközelítésben a magyar–román, illetve Magyarország és Románia közötti kapcsolatokat illeti, nem kecsegtet túl sok jóval az, ahogy a Román Akadémia ehhez a kérdéshez 2018 januárjában viszonyult, mintegy „megadva a hangot” ahhoz, ami ezután várható²².

Zárszó

2018 jó alkalom lett volna a román politikai és értelmiségi elit számára, hogy őszintén szembenézzon Románia elmúlt évszázadával és a közvélemény számára is olyan jövőképet fogalmazzon meg, mellyel nemcsak a román nemzeti közösség, hanem a vele együtt élni kénytelen más nemzeti közösségek is azonosulni tudnak.

Sőt, végre választ fogalmazhatott volna meg arra a kérdésre, hogy milyen korszerű nemzetépítési modellt lehetne Romániára kidolgozni, ha már a XX. században is megkésett és részben használhatatlanná vált az a minta, melyet Európa nyugati felén nagyjából egy évszázaddal korábban alkalmaztak. És ez a válasz útmutatóul is szolgálhatott volna a hasonló módszerekkel a XXI. században próbálkozó Ukrajna számára.

20 Dobrovie, Matei: Expert FUMN prezintă o foaie de parcurs a unirii României cu Republica Moldova. *The Epoch Times România*, 2016. 03. 21. Magyarul: Dobrovie, Matei: A FUMN egyik szakértője bemutatja Románia és Moldova Köztársaság egyesülésének menetrendjét. *EuroCom – Romániai Sajtófigyelő*, 2016. 06. 23. Letöltés helye: eurocom.wordpress.com; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

21 Dungaciu, Dan – Peiu, Petrișor: Proiectul de Centenar al României – Ungaria lider regional. *Adevărul*, 2018. 02. 14. Magyarul: Dungaciu, Dan – Peiu, Petrișor: Románia centenáriumi projektje – regionális vezérré változtatni Magyarországot. *Főtér*, 2018. 02. 21. Letöltés helye: foter.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

22 Academia Română și Centenarul Marii Uniri. Letöltés helye: www.acad.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 11. (a teljes szöveg 3. sz. mellékletben)

Ezzel szemben a centenáriumi események koordinátlansága (a Centenáriumi Főosztály vezetőjét, egy huszadrangú labdarúgóból lett botcsinálta politikust, Paul Claudiu Cotîrleț-cet²³ éppen a napokban menesztették), kérdéses minősége, illetve a politikai elit hozzáállása a román nemzet meghatározó eseményeihez²⁴ pont attól a kohéziós erejétől foszthatja meg a centenáriumi évet, amelyet tőle oly sokan elvártak. Ennek hiányában pedig nemcsak folytatódhat, hanem akár fel is erősödhet a román nemzetépítési kísérlet kudarcához vezető folyamat.

Mellékletek

1. számú melléklet²⁵

„(...) Cuza 1862 januárjában hagyta ott Bukarestért Jászvásárt; alig két hónappal később, a Katonai Iskola avatásán nyilvánosan beismeri: »Aggasztanak a Moldva régi fővárosára a közszolgáltatások Bukarestre központosításával rákényszerített áldozatok«.

A Konzultatív Főtanács a következőt mondja 1863. november 28-án: »Jászvásár erkölcsi és anyagi állapotának közelgő jobbra fordulása akkor következik be, ha az egész Román Haza számára bekövetkezik a jobbra fordulás, haladás és javulás, vagyis megvalósul a modern tudomány három nagy elve:

A közigazgatási decentralizálás,

A teljes önkormányzati függetlenség,

A bíróság függetlensége az elmozdíthatatlanság fokozatos bevezetésével.«

(...) Kogălniceanu beszédei sem szerepelnek a tankönyvekben, a Kis Egyesülés egyik létrehozója volt és elsőként fogta a fejét, amikor látta, mi sült ki belőle... A moldvaiak folyamatosan

23 Codruța Simina: *Noul șef al Departamentului Centenar: Când am constatat că nu pot ajunge fotbalistul care mă visam, am optat pentru politică.* PressOne, 2018. 01. 11. Letöltés helye: pressone.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 12.

24 Moldova és Havasalföld 1859-es egyesülésének évfordulóját a legnagyobb romániai párt, a Szociáldemokrata Párt (PSD) és egyben a Képviselőház elnöke sms-ben „üdvözölte”.

25 Gherman, Sabin: *Cel mai comod, de Centenar, e să-njurăm maghiarimea? Autonomia au vrut-o și Cuza, și Maniu, și Pan Halippa.* *Glasul Hunedoarei*, 2018. 01. 11. Letöltés helye: glasul-hd.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 10. magyarul: Sabin Gherman A centenárium alkalmából az a legkényelmesebb, ha a magyarokat gyalázzuk? Cuza, Maniu, Pan Halippa is autonómiát akartak. *EuroCom – Romániai Sajtófigyelő*. 2018. 01. 19. Letöltés helye: www.eurocom.wordpress.com; letöltés ideje: 2018. 03. 11.

azt remélték, hogy Jászvásár második főváros lesz, még I. Károly is megígérte ezt nekik 1866 augusztusában – az akkori alkotmány 131. cikkelye pedig elő is írta közigazgatási autonómiára vonatkozó különleges törvények megalkotását. (...)

Menjünk tovább: megtörténik az 1918-as egyesülés – és? Az erdélyi Vaida Voevod a Parlamentben átkozódik az észbontó központosítás ellen, a bukovinai Iancu cavalier de Flondor megundorodva visszavonul, a besszarábiai Pan Halippa aláírja a Pruton túli képviselők által Ferdinánd királyhoz intézett első memorandumot: »Öfelsége, az 1918. március 27-i egyesülési nyilatkozat tartalmazta azokat az alapokat, melyekre az Egyesülést helyezni kell: a decentralizálásra és a közigazgatási autonómiára (...) Az 1918. március 27-i egyesülési nyilatkozat az a jogcím, melyen Besszarábia Romániával egyesülése alapszik. Besszarábiát az egyesülés óta olyan módon kormányozzák, ahogy még az afrikai fekete gyarmatokkal sem bánnak«.

Ez 1924-ben volt. A jászvásáriak három évvel korábban, 1919 januárjában aláírtak egy memorandumot, szintén Ferdinándnak címezve: »Közigazgatási decentralizálás és települési autonómia – ezeket a megoldásokat javasolták a jászvásáriak már 1863 óta. (...) A központosító rendszer az egyetlen oka annak, hogy mára nem csak Jászvásár, hanem egész Moldva szenved és mára mélyreható különbség lett a Milkó (Milcov) túlsó és innenső partja között, melyről azt lehetne mondani, hogy mintha nem is ehhez az országhoz tartozna«.

És mit kértek még a 8. cikkelyben?

»A vasúti hálózat fejlesztése, elsősorban a nemzetközi forgalom biztosításához Észak-Erdélyen keresztül és egy kikötő létrehozása Besszarábia fekete-tengeri partvidékén.«

Románellenesek voltak a moldvaiak? Tudod, hogy miért akarták ezt a politikai és sajtóbeli rettegők által annyira elítélt autonómiát? Tehát idézem: »Miként történt egyes bukaresti intézmények felszerelése a jászvásáriakkal szemben: Bukaresti Orvosi Egyetem – 106 400 lej, Jászvásári Orvosi Egyetem – 40 500 lej; Bukaresti Bakteriológiai Intézet – 52 830 lej, Jászvásár – 7 200; múzeumok és Bukaresti Fűvészkert – 175 157 lej, múzeumok és Jászvásári Fűvészkert – 500 lej«. (...)»

2. számú melléklet²⁶

„Igen, a nyugati térséghez viszonyítva rendkívül alacsony a románok interperszonális bizalmi szintje, ami aztán csökkent mértékű együttműködéshez is vezet. A gyenge együttműködés nem segít olyan modern társadalmi intézményeket felépítenünk, melyek képesek felhasználni – például – a jó intelligenciai/kreativitási potenciálunkat (ami hasonló mértékű, mint más nyugati népeknél). De az interperszonális bizalom szintje nemzedékektől függően is változik, a román fiatalok kétszer nagyobb interperszonális bizalmi szinttel rendelkezve, mint az idősebbek. Itt nem tudjuk feltárni az alacsony interperszonális bizalom okait. Csak annyit mondok, hogy míg ez az interperszonális bizalmatlanság, különösen az idegenekkel szemben, történelmileg talán indokolt is volt, ma viszont jelentős hátrány!

Az öntisztelet szintén alacsonyabb a nyugati (pl. az amerikai) térséghez viszonyítva, még akkor is, ha ez nem feltétlenül az alacsony interperszonális bizalomból származik. Érdekes, a románok öntiszteletében az önértékelési, nem pedig az önképességi komponens alacsonyabb, mint a nyugati (pl. az amerikai) térségben.

Milyen pszichológiai következményei lehetnek az önbizalom hiányának?

Pszichológiai értelemben, ha alacsony (negatív) az önbizalom, akkor több stratégiához is folyamodhatunk. Az egyik az, hogy hagyjuk az alacsony öntiszteletet megnyilvánulni az érzelmeinkben és a viselkedéseinkben, ami kisebbségi komplexusokat jelent (pszichológiai szenvedés). Aztán különféle védekezési mechanizmusokkal (pl. tagadással/racionalizálással) tagadhatjuk, vagy tompíthatjuk a negatív aspektusokat, ami rövidtávon csökkenti a pszichológiai szenvedést (de közép- és hosszú távon felerősítheti). Végül egyes többé vagy kevésbé körülményekből adódó pozitív tulajdonságokat túlzottan előtérbe állíthatunk, hogy elleplezzük az alacsony öntiszteletet, ezzel akár pozitív (bár instabil) érzelmeket is kiváltva; szélsőséges esetben akár el is fedhetjük az alacsony öntiszteletet kompenzáló védekezési mechanizmusokkal (pl. fordított reakció), ami felsőbbrendűségi komplexusokat generálhat (instabil kellemes pszichológiai állapot). Következésképpen a románoknál a pozitív öntisztelet (önbizalom), a kisebbségi és felsőbbrendűségi, valamint a védekezési komplexusok keverékét fogjuk

26 Giurgeanu, Stela: Despre psihologia românilor: cine sîntem, cum ne credem? – interviu cu Daniel DAVID. *Dilema veche*, 2018. 03. 1–7. Magyarul: Giurgeanu, Stela: A románok pszichológiájáról: kik vagyunk, milyenek hisszük magunkat? – interjú Daniel Daviddal. *EuroCom – Romániai Sajtófigyelő*, 2018. 03. 09. Letöltés helye: eurocom.wordpress.com; letöltés ideje: 2018. 03. 10.

látni. Persze, minden népnél megfigyelhető ez a keverék, de a mi esetünkben, tekintettel arra, hogy a románok nagyjából 67 százalékánál az öntisztelet alacsonyabb, mint az átlagos amerikaiban, programszerűen kell dolgoznunk önbizalmunk egészséges fejlesztésén. A kognitív restrukturálás a helyes megoldás, melynek során a negatív öntiszteletet feltétlen elfogadássá és/vagy pozitív öntiszteletté alakítható át. Főleg úgy, hogy – mint mondtam – a románok rendelkeznek alappal ehhez a pozitív öntisztelethez (pl. az intelligenciai/kreativitási potenciál hasonló a nyugati népekéhez – összehasonlításokat végeztünk például az amerikaiakkal, a britekkel, a franciákkal, az északi országokkal és így tovább).”

3. számú melléklet²⁷

„A Román Akadémia és a Nagy Egyesülés Centenárium

1. A 2018-as év a Román Akadémia számára a Centenárium jegyében zajlik. Az egységes román állam létrehozása 100. évfordulójának megünneplése erkölcsi és szakmai kötelessége a Román Akadémiának, az 1866-ban többek között a Nagy Egyesülés által képviselt asztrális pillanat szempontjából is jövőbelátó kezdeményezők által alapított intézménynek. A Román Akadémia tagjai már elejétől fogva az összes románok által lakott területet képviseleték, valamint az arománokat, még akkor is, ha származási helyüknek más állami, politikai és stratégiai hovatartozása volt. Az alapítók közül hét hazafi a régi királyságból, Havasalföldről és Moldvából származott, három Erdélyből, három Besszarábiából, kettő Bukovinából, kettő a Bánságból, kettő Máramarosból és kettő Macedóniából. A Román Akadémia több mint 50 évvel a Nagy Egyesülés előtt előre látta az 1918-as projektet.

2. A Román Akadémia tudja, hogy a Centenárium nem és nem is lehet kizárólag a múlt felidézése. A Centenárium Románia jelenére tekint és a jövőjéről beszél. Öseink 1918. december 1-jei teljesítménye lesz az a tükör, mely lehetővé teszi majd, hogy magunkat, a mostaniakat és a jelenlegi és jövőbeni terveinket összehasonlítsuk az elődökkel. A Centenárium jó alkalom Romániáról beszélni, az őseinktől megörökölt Romániáról, az általunk ma épített Romániáról és a gyermekeinkre és unokáinkra örökölt hagyott Romániáról.

3. 1918. december 1-je jó alkalom arra, hogy az összes román, függetlenül attól, hol van ma, együtt örvendhessen egy politikai projekt sikerének és megemlékezzen a kezdeményezőiről. 1918 e nép asztrális pillanata volt, az a momentum, mely megkoronázott egy nagyszabású, nagyon összetett és körülményektől függetlenül pontosan követett politikai projektet. Siker

²⁷ Academia Română și Centenarul Marii Uniri. Letöltés helye: www.acad.ro; letöltés ideje: 2018. 03. 11.

volt. Románia a múlt század 30-as éveitől kezdve társadalmi és gazdasági fejlődését illetően felfele ívelő pályát írt le, de a háború és később a szovjet megszállás brutálisan gátat szabott a kifejtett politikai és gazdasági erőfeszítés plenáris jótékony hatásainak. Mindkettő aláásta Románia valaha létezett legnagyobb állami projektjét. Az 1918. december 1-jei Egyesülés sikeréből a románoknak azt kell megérteniük, hogy sem a »román génben«, sem a »román nép pszichológiájában«, sem a földrajzban, vagy a vallásában nem szerepel a kudarc és a vereség valamiféle sorsszerűsége. Tekintettel arra, hogy ez a nép 1918. december 1-jén meghatározó belföldi és nemzetközi politikai és stratégiai sikereket ért el azt jelenti, hogy mindez lehetséges. Ha pedig most nem lehetséges, a kudarc kizárólag a miénk, a maiaké, akik 100 évvel a Nagy Egyesülés után már nem vagyunk képesek felemelkedni elődeink szintjére. 1918. december 1-je egyértelmű jele annak, hogy a mai kudarcokért senkit sem hibáztathatunk, saját magunkat kivéve. A Centenárium arra emlékeztet hirtelen bennünket, hogy valójában nincs semmilyen mentségünk.

4. A Román Akadémia lesz az egyik legaktívabb fóruma az ezzel a témával kapcsolatos események befogadásának és megszervezésének. Ez feladata és egyben rendeltetése is. De a Román Akadémia nem válik majd azzá az eszközzé, melynek fedele alatt – a totális relativizmus ürügyével – minden felvethetővé válik. Nem minden vitatható, nem minden »megvitatandó«.

5. Egy Romániától keletre működő televízió az alattomos – »Ask more!« (»Kérdezz többet!«) – szlogen leple alatt arra biztat minket, hogy indítsunk mindenről vitát és főleg az EU-hoz tartozásunkat, a NATO-hoz tartozásunkat, vagy az Amerikával meglévő stratégiai partnerségünket kérdőjelezzük meg. De itt nem egy kritikus vitáról, hanem egy explicit politikai és geopolitikai projektről van szó. Ugyanezt a szlogent hirdetik egyesek Románia nyugati részén, akik egyre kitartóbban azt sugallják nekünk, a Centenárium évében, hogy nyissunk vitát a Nagy Egyesülés premisszáiról és alapjairól – nevezetesen 1918. december 1-jéről és a Trianoni Szerződésről. Klasszikus stratégia: és azt követelik, hogy menjünk bele egy hivatalos vitába, hogy megmutassák, hogy létezik egy megvitatandó gond. Márpedig ha létezik egy gond, akkor azt meg kell »oldani«, nyilvánvalóan más körülmények között, mint 100 évvel ezelőtt. De Romániának nincs semmilyen gondja: sem 1918. december 1-jével, sem a Trianoni Szerződéssel, sem a szomszédaival, sem a Románia területén élő kisebbségekkel. Ilyen körülmények között egy ilyen vita nem létezhet és nem megengedhető. Mert nem becsületes és ártatlan vitáról van szó, hanem az első világháború egész kontextusának relativizálására irányuló alattomos hadjárat ürügyéről, mely háború a románok számára az Újraegyesülési Háború volt. Románia számára a Trianoni Szerződés, a liberális demokrácia, az európai újjáépítés alapját képező wilsoni elvek, a pax americana létrejöttének létfontosságú fogódzói.

6. A Román Akadémia megállapítja, hogy ezek a »párbeszédre« irányuló, minden csatornán, Kelet és Nyugat felől egyaránt egyre fokozódó felhívások olyanoktól érkeznek, akik ma nyíltan az illiberalizmust hirdetik és az Európai Unió működési normáit megkérdőjelezpök élvonalába tartoznak. Nem lehetséges odahaza hajthatatlan illiberálisnak lenned, majd – hitelesen – »liberálissá« válnod, ha külföldön vagy. Nem hirdetheted az illiberalizmust Moszkvában és Budapesten és a »liberalizmust« Bukarestben. A cselekedeteiket Románia környékén, Keleten és Nyugaton egyaránt fokozó illiberális rezsimiek egyre láthatóbbá válnak a Centenárium fényében, hiszen a világháború egyik legkárosabb következményei az (eredetileg) illiberális rezsimiek voltak, melyek végzetesen és explicit módon fasiszta és náci rezsimékké alakultak. Ezek, akárcsak szovjet/kommunista megfelelőjük voltak a XX. század sorscsapásai, melyeket soha sem szeretnénk viszonlátni.

7. Az illiberalizmus ma az irredentizmust bátorítja. Egyrésről ideológiailag hamis »vitákat« eröltet, melyeknek a poszt-birodalmi és poszt-trianoni európai rend megkérdőjelezése a céljuk; másrésről politikai szempontból új szervezési formákat, európai relevancia nélküli formákat próbálnak kikényszeríteni a román államra vonatkozóan és »népszavazásokat« akarnak kiobbantani, hogy a mi régiókat is felhelyezzék Európa potenciális szeparatizmusainak térképére, beleértve Romániát is vagy elsősorban azt.

8. A Román Akadémia, ahogy azt minden alkalommal tette, elutasítja az ilyenfajta megközelítéseket. Nem lehet szó etnikumok közötti vitákról vagy konfrontációkról egy olyan Romániában, mely a kisebbségek jogállása szempontjából modellértékű a régióban és azon túl is. Egy olyan Romániában, mely úgy hajtotta végre az 1918. december 1-jei Nagy Egyesülést, hogy nem robbant ki polgárháború, vagy erőszakos konfrontáció Erdély területén. 1918-ban nem folyt harc az Egyesülésért, vagy ellene a románok, a magyarok vagy a németek között. Azok számára, akik most zavaros vizekben szeretnének halászni, a Nagy Egyesülés és az akkori etnikumok fölötti történelmi lecke élőbb, mint valaha.

9. A Román Akadémia felhívást intéz a romániai politikai osztályhoz, hogy – főleg a Centenárium évében – emelkedjen fel küldetése szintjére. A politikai osztály nem játszadozhat szentségesen szent elvekkkel, vagy nem nyithatja ki Pandóra szelencéjét, melyet – később – már senki sem lesz képes bezárni. Nem eladó minden, nem lehet bármiről alkudozni, nem lehet politikai, vagy álpolitikai játékokkal megindokolni. Ezek az ügyek a Nagy Egyesülés Centenáriumában még érzékenyebbek, vagy azzá fognak válni. A politikai osztály, a közéleti értelmiségiek, az újságírók felelősségérzetének pedig maximális szintre kell emelkednie. Romániában, vagy az Európai Unióban semmilyen esélye sem lehet az illiberalizmusnak és az irredentizmusnak. Romániának és Európának nagyobb egységgel és hatékonyabb Európai

*Unióval kell válaszolnia az illiberalizmusra. Semmi esetre sem szabad megengedni a lepak-
tálást az illiberalizmussal, akármelyik irányból érkezne is az.*

10. A Román Akadémia arra törekszik és minden tőle telhetőt megtesz majd azért, hogy a Centenárium éve ne váljon alkalommá a viszályra, sem etnikai feszültségekre. A valódi, nem formális román–magyar megbékélés legvilágosabb jele a román Centenárium közös, Bukarest és Budapest általi, legmagasabb politikai és diplomáciai szintű megünneplése lenne. Tudatában vagyunk annak, hogy 2018-ban nem örvendhetünk mind egyformán. De nem szabad politikai harci eszközökké változtatni egyesek örömét és mások szomorúságát. Elsősorban kölcsönös tiszteletről van szó. A nagy történész Nicolae Iorga nagyon jól tudta ezt, amikor a két világháború közötti években a következőket írta: »Szívből együttérzünk a magyarokkal, akiknek faji értékeit képesek vagyunk értékelni, azért a kegyetlen szerencsétlenségért, amit az ugyanannyira számos hibájuk és az hozott rájuk, hogy válsághelyzetben képtelenek magukat irányítani. És bármennyire is természetes lett volna Bukaresten felvonulást szervezni az olyannyira megviselt hadsereg végső győzelme miatt, mely legnagyobb szerelmünk és büszkeségünk, nem állt szándékunkban megbántani a szenvedőket. (...) És ezzel egy olyan lelki fordulatot is ki akartunk váltani, mely visszaadhat a modern civilizáció közös művéhez egy racionálisabb magyar népet, amelyben már semmi sincs abból a másokat nyomasztó imperia-
lizmusból, mely eddig bármilyen hasznos együttműködésből kizárja a magyarokat«.

HOLLÓSY KATALIN

A LAKOSSÁGCSERE KERETÉBEN
NEMESNÁDUDVAR KÖZSÉGBE TELEPÍTETTEK
VISSZAEMLEKEZÉSEI

Tanulmányom a szakdolgozati témaválasztásomból ered, amelyben az 1946-os csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményt és annak körülményeit vizsgáltam. A kitelepítés apai ágon egész rokonságomat érintette, így kutatásom, családom révén a személyes történelem bemutatására, és a visszaemlékezések elemzésére irányult.

A bevezető részben a lakosságcsere-egyezmény létrejöttének körülményeit, majd a betelepítés helyszínét, Nemesnádudvar község rövid történetét ismertetem 1948-ig, ezt követően felvázolom a tanulmány fő céljait, amelyek elsősorban személyes történetek elemzéseire irányulnak.

Interjúalanyaim kiválasztásakor nehezítette dolgomat, hogy az események óta több mint 60 év telt el, így az emlékezet bizonyos pontokon szétszórt volt, és sok átélő – akit még kérdezni lehetett volna a történetekről – már elhunyt, valamint a település népességtörténetében változások következtek be; akik még számításba jöhettek volna, elhagyták a községet. 2008-ban négy idős emberrel beszélgettem, akik mindannyian a lakosságcsere-egyezmény következtében kerültek Nemesnádudvarra, s egy kivételével mindannyian itt élték le az életüket.

Az interjúelemzés során személyes és történeti jellegű szempontokat vettem figyelembe.¹ Az egyén eseményekhez való hozzáállását az életkori sajátosságok nagymértékben meghatározták, de fontos szerepet kapott az iskolai végzettség és a kitelepítettek családi hátterének, szüleik foglalkozásának, társadalomban betöltött szerepének bemutatása is. Utóbbiból kiindulva részletesebben foglalkoztam az interjúalany saját vagyoni helyzetéhez való objektív, vagy szubjektív viszonyulásának értékelésével. A személyes jellegű szempontok a beszélgetésben résztvevők érzelmi attitűdjét jelentősen befolyásolták, s

1 A szempontok kiválasztásánál mintául szolgált Tóth Ágnes munkája, aki a kitelepített magyarországi németek visszaemlékezéseit rögzítette. Lásd Tóth Ágnes: *Hazatértek. A németországi kitelepítésből visszatért magyarországi németek megpróbáltatásainak emlékezete*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2008. 370–371.

ennek tükrében változott, hogy a megélt történelem traumatikus, vagy pedig könnyebben feldolgozható volt-e számukra.² A történeti jellegű szempontok elemzéséhez az egyének kitelepítés előtti életéről, kiemelten a háborús évekről gyűjtöttem adatokat. Ezután következett az interjúkészítés lényegi céljának kifejtése: a jogfosztottság éveire, a kitelepítés körülményeire, lebonyolítására vonatkozó visszaemlékezések elemzése. Érdekes volt megvizsgálni az egyén eseményekre adott reflektálását, hogy miként értékelte a múltban történeteket, hogyan vélekedett a korabeli politikai eseményekről. Külön pontban elemeztem az interjúalanyok kitelepítés utáni életstratégiájának és motivációjának változását: a letelepedés utáni családi és közösségi élet, az interetnikus viszonyok alakulását a befogadó községben. A szemléltetéshez tartozott, hogy a megváltozott életkörülmények hatására a felvidéki magyar közösségnek milyen jellegű problémákkal kellett szembenéznie, s sikerült-e ezekre megoldást találnia. Az identitás- és magyarságtudat kapcsán az egyén szülőföldhöz való kötődésének kérdését is vizsgáltam.

A beszélgetések időtartama változó volt. A visszaemlékezések szerkesztettek, de az előbeszéd sajátosságait megőriztem. Egyes esetekben a beszélgetés nem volt „irányított”, mert a megkérdezettek kérdésekre vagy kitértek, vagy témát váltottak. Végezetül minden interjúalany beszámolóját külön-külön és egybevetve is elemeztem, észrevételeimet, megfigyeléseimet rögzítettem.

A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény

A felvidéki magyarság kitelepítésének előkészítéséről már a háború éveiben folytak tárgyalások, azonban a döntő lépést az 1945. április 5-én meghirdetett kassai kormányprogram jelentette, amely alapot szolgáltatott az ezt követő jogfosztó Beneš-dekrétumok³ és a Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) rendeleteinek⁴ kibocsátásához. A legmesszemenőbb

² Uo. 69.

³ 1945. május 14-től október 27-ig összesen 98 elnöki rendelet született, ebből 13 szólt a kisebbségek ellen. A felvidéki magyar lakosságra a 108., 33., 27., 88. számú köztársasági elnöki dekrétumok vonatkoztak. Az 88. számú rendelet értelmében 1945 őszén kb. 12 000 magyar személyt vittek el közmunkára Csehország azon részeire, ahonnan németeket telepítettek ki korábban. Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig*. Kalligram Könyvkiadó: Pozsony, 2007. 25.

⁴ Az SZNT 1945 februárjában kiadott rendelete a nemzetiségek földtulajdonának elkobzásáról rendelkezett, ezt követte az 50. számú rendelet, amely a magyar tulajdonban lévő birtokok, üzemek, fontosabb épületek élére szlovák vagy cseh gondnokokat jelölt ki. A továbbiakban az 51. számú SZNT-rendelet feloszlatta a magyar egyesületeket és vagyonukat zárta. Szarka László: *A szlovákiai magyarok kényszerkitelepítéseinek emlékezete 1945–1948*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság: Komárom, 2003. 14.

cél egy tiszta szláv nemzetállam kiépítése volt, amely egyet jelentett a kisebbségektől való végleges megszabadulással. A csehszlovák kormány a II. világháború után a teljesen ki-merült Magyarországból egy egyoldalú lakosságcsere-egyezményt akart kikényszeríteni, ezután célja a kitelepülő felvidéki magyarság anyagi javainak konfiskálása volt.

Az 1945. július 17. – augusztus 2. között megrendezett potsdami konferencián a győztes nagyhatalmak képviselői a csehszlovákiai, a lengyelországi és a magyarországi német nemzetiségű lakosság Németországba való kitelepítése mellett döntöttek. Az értekezlet zárónapján Edvard Beneš aláírta a 33/1945. számú elnöki dekrétumot, amely a kollektív bűnösség elve alapján nemcsak a csehszlovákiai német, hanem a magyar nemzetiségűeket is megfosztotta állampolgárságától. A magyar kormány minden törekvése ellenére sem a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB), sem a nagyhatalmak segítségére nem számíthatott.⁵ A csehszlovák és a magyar állam közötti diplomáciai tárgyalások után a magyar kormány 1946. február 27-én aláírta a lakosságcsere-egyezményt, amelyet anyaországi és kisebbségi körökben is elítélően fogadtak.⁶ Ennek ellenére szlovák oldalon az egyezményt nem könyvelték el maradéktalan sikernek, hiszen azonnali végrehajtását egyelőre nem tudták megoldani.⁷

A magyar békecélok 1946 áprilisában kerültek nyilvánosságra. E hónap 10-én a csehszlovák kormány egy magyarellenes emlékiratot nyújtott be, amelyben követelte, hogy a békeszerződés megkötését követő három hónapon belül Magyarország írjon alá Csehszlovákiával egy 200 000 fő transzferéről szóló egyezményt. Amennyiben ez nem jön létre, kilátásba helyezték, hogy egyoldalú kitelepítésre kerítenek sort. Ugyanakkor területi követeléseket támasztott (5 határmenti falu és a pozsonyi hídfő Csehszlovákiához csatolásáról), s a jóvátételi egyezmény hat éven belül való kifizetését is kérte (ami 30 millió dollárt jelentett). Ez rendkívül fenyegetőnek hatott az adott viszonyok között, hiszen addig Magyarország nem ért el jelentősebb sikereket helyzetének javítására.⁸ Azonban az 1946. augusztus–szeptemberben a párizsi békekonferencia keretében zajló államközi és nemzetközi tárgyalások legnagyobb diplomáciai sikere volt, hogy a magyar kormány meg tudta akadályozni a német kisebbségéhez hasonló egyoldalú kitelepítést.⁹

5 Szarka, 2003. A szlovákiai magyarok, i.m. 12.

6 Uo. 20.

7 Vadkerty, 2007. A kitelepítéstől, i.m. 227.

8 Molnár Imre – Szarka László (szerk.): *Orthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák–magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság: Komárom, 2007. 135–136.

9 Szarka, 2003. A szlovákiai magyarok, i.m. 12.

A csehszlovák kormány továbbra is nyomást gyakorolt Magyarországra.¹⁰ Az 1946. június 17-én meghirdetett reszlovakizáció¹¹ mellett a 88/1945. sz. elnöki dekrétumra hivatkozva elrendelte a kötelező közmunkát, amely a felvidéki magyarságot érintette. A deportálások 1946. november 19-én indultak meg.¹² Az erőszakosan kitelepített személyeket katonai tehergépkocsikkal a legközelebbi vasútállomásra szállították, ahol fűtetlen marhavagonokba zsúfolták őket – s mivel ebben az évben a tél különösen hideg volt – sokan megfagytak az úton. Az embertelen tettek hallatán pánik tört ki a magyar lakosság körében, egyesek átszöktek Magyarországra, mások kérték áttelepülésüket. A magyar kormány a kényszerkitelepítést a lakosságcsere-egyezmény megsértésének nyilvánította, de sem tiltakozó memorandumok benyújtásával, sem titkos tárgyalások révén nem ért el eredményt. 1947. február 22-én Gyöngyösi János külügyminiszter újra felvette a kapcsolatot Vladimir Clementis külügyi államtitkárral, s a következő feltételeket szabta: egyrészt a kényszerkitelepítések azonnali leállítását kérte, másrészt a két állam problémáinak külügyi szakemberek által történő megoldását. Ha a csehszlovák fél teljesíti a követeléseket, akkor a magyar kormány hajlandó lett volna 3000 magyarországi szlovák családot áttelepíteni ugyanennyi magyarért cserébe. Így 1947. február 25-én a csehszlovák kormány leállította a deportálásokat. Ez azonban csak ideiglenes döntésnek bizonyult, hiszen március 17-én Csehszlovákia diplomáciai rohamtámadást intézett Magyarország ellen, s követelte a lakosságcsere megkezdését, vagy kilátásba helyezték a deportálások újból megindítását. A kritikus helyzet miatt a két fél között 1947. március 25-én kétoldalú tárgyalások folytak, s megegyezés született a lakosságcsere áprilisi megindításáról.¹³

A lakosságcsere-egyezmény keretében végrehajtott szlovákiai magyar családok kitelepítése 1947. április 12-én vette kezdetét, s kisebb-nagyobb megszakításokkal 1948. december 20-ig tartott. 1949-ben már csak elvétve indultak vonatok kitelepítendő

10 Ezt jól példázza az 1946. március 28-án az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 57/1946. számmal kibocsátott alkotmánytörvény, amely a Beneš-dekrétumokat törvényerőre emelte. Szarka László: *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság: Komárom, 2005. 153.

11 A reszlovakizáció, amelyet más néven „visszaszlovákosításnak” neveztek, azon alapult, hogy a magyarok valójában szlovákok voltak, csak a történelem során „elmagyarosodtak”. Ezt a hamis, mondvacsinált toposzt Szvatoplukig vezették vissza. Vadkerty, 2007. A kitelepítéstől, i.m. 321. Amennyiben a felvidéki magyarok megtagadták nemzetiségüket, és szlováknak vallották magukat, mentesültek a dekrétumok hatálya alól, azaz visszakapták állampolgárságukat, valamint megmenekültek a deportálásoktól és a lakosságcserétől. Szarka, 2003. A szlovákiai magyarok, i.m. 13.

12 Összesen 44 129 embert (220 faluból) szállítottak Csehszlovákba. Szarka, 2003. A szlovákiai magyarok, i.m. 15.

13 Vadkerty, 2007. A kitelepítéstől, i.m. 236–238.

személyekkel.¹⁴ A számbeli adatokból kitűnik, hogy Csehszlovákiából 89 660 magyar települt át, míg Magyarországról önként csupán 73 273 szlovák. Az akciót a csehszlovák kormány óriási győzelemként értékelte, hiszen a reszlovakizáció, és a deportálások mellett sikerült elérnie a magyar etnikai tömb fellazulását.¹⁵

1947. április 11-én, a lakosságcsere megindítása előtti napon a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság (MÁK) új kormánybiztosa Hajdu István lett. A MÁK a magyarországi szlovákok adatainak ellenőrzése mellett a felvidéki magyarok elhelyezését is felelt, s igyekezett betartani az ún. ikresítést,¹⁶ számba vette a leltári anyagokat, s ha ott problémát észlelt, akkor a kitelepítést is visszavonhatta. A magyarországi ikresítést a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) felügyelte. Maga a transzferegyezmény sem volt egyenlő a kitelepítendőek számát tekintve, így a paritás elve sem.¹⁷ Miután nem szabadult fel elegendő hely a szlovákok áttelepülésével, ezért a MÁK utasításba adta, hogy a svábok helyére költözzenek be az újonnan érkezettek. Sokáig megoldatlan kérdés maradt a csehszlovák kormány számára – s a lakosságcsere-egyezményben sem esett róla szó –, hogy a kitelepülők mit vihetnek magukkal.¹⁸ Maga a kitelepítés elindulása sem zajlott zökkenőmentesen sem a csehszlovákiai magyarok, sem a magyarországi szlovákok esetében. A MÁK felügyelte az áttelepítést, megszabta a vasúti menetrendeket, hogy mely állomásokon kapjanak meleg ételt a szállítandó személyek, valamint egészségügyi ellátást is biztosított számukra. A vonatok mindig oda szállították a transzportokat, ahol be tudták fogadni a betelepülőket, de az ikresítést csak néhány napig sikerült betartani. Első körben, 1947. júniusig kb. 3000 családot telepítettek le.¹⁹ 1947. június 14-én a magyar kormány jegyzéket küldött a SZEB-nek, hogy vagy állítsák le a lakosságcserét, vagy indítsák meg újra a németek kitelepítését, mivel nincs elég hely a betelepülők számára. 1947 szeptemberétől így ismét elkezdődött a németek kitelepítése immár Németország szovjet zónájába, s ezzel egy időben érkeztek meg a magyarok.²⁰ A kitelepítést a téli

14 1948. december 22. után már csak azok települtek át Magyarországra, akik családgyejesítést kérvényeztek, vagy a lakosságcsere lebonyolításában önként segédkeztek. Szarka, 2003. A szlovákiai magyarok, i.m. 21.

15 Vadkerty, 2007. A kitelepítéstől, i.m. 41.

16 Azaz a csere vagyoni és társadalmi alapon is egyenlően történjen a kitelepítendő felek között.

17 Az ikresítés keretében 13 transzporttal Magyarországra szállított 401 felvidéki család megközelítőleg 30%-kal több földet hagyott a szlovák cseretársaknak. Lásd a táblázatot Vadkerty, 2007. A kitelepítéstől, i.m. 268–269.

18 1946. július 22-én a vegyes bizottság úgy határozott 16. számú véghatározata értelmében, hogy azok a személyek, akiket kitelepítenek, ne vihesse magukkal semmilyen ingóságot. Viszont 1947. március 24-én ezt felülírta a 26. számú véghatározat, miszerint a kitelepítendő magyarok minden ingóságukat magukkal vihetik új hazájukba (kivéve az ingatlanok alkatrészeit). Uo. 272.

19 László Péter: *Fehér lapok. Adalékok a magyar–csehszlovák lakosságcsere egyezményhez*. Szerzői kiadás: Bonyhád, 2003. 86.

20 Uo. 92.

hónapokra felfüggesztették, majd csak 1948. március 4-én indultak útjukra az újabb vagonok. Mindeközben a magyarországi szlovákok egyre nagyobb százaléka mondta le az áttelepülést, s így a lakosságcsere aránytalansága tovább növekedett. 1948. május 31-ig 37 678 felvidéki magyart telepítettek le, s ezzel együtt a lavinaként Magyarországra zúduló menekültek sokaságát. A magyar kormány szót emelt azért, hogy a menekültek számát írják az áttelepültek listájához.²¹

1948-ban Csehszlovákiában is belpolitikai változások zajlottak le, s a kommunista hatalomátvétel fokozatos enyhülést hozott a szláv nemzetállam és Magyarország kapcsolataiban is. 1948. április 13-án kiadták a 76/1948. számú rendeletet, mely 3–4 évre ideiglenesen adta ki a magyar és német nemzetiségűeknek állampolgárságukat. Az 1948. október 25-én kihirdetett törvény (245/1948.) hatalmas megkönnyebbülést hozott mind a csehszlovákiai magyar kisebbség, mind a magyar kormány számára, amely visszaadta a magyar nemzetiségű személyek állampolgárságát.²² Hamarosan, november 4-én a Megbízotti Testület 26/1948. számú rendelete értelmében a magyar nemzetiségű személyek egy része visszakaphatta konfiskált vagyonát. Ezzel a kisebbségi magyar közösség teljes jogfosztottságának az időszaka megszűnt. A vitás pénzügyi kérdések rendezése majd csak 1949. június 25-én aláírt csorbatói egyezmény aláírásával született meg, amelynek előzménye az április 16-án megkötött csehszlovák–magyar barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés volt.²³

A későbbiekben a lakosságcsere-egyezmény keretében otthonukból kitelepített felvidéki magyarok kárpótlására nem került sor, sőt a Beneš-dekrétumokat mind a mai napig sérthetetlennek tekintik.

Nemesnádudvar község története 1948-ig

Ebben a részben Nemesnádudvar község rövid történetét ismertetem a kitelepítések lebonyolításáig, mivel ennek tükrében láthatóvá válik, hogy a lakosságcsere-egyezmény keretében betelepülő felvidéki családok milyen környezetbe érkeztek.

21 Uo. 93.

22 Ez a törvény azonban kizárólag az ottmaradó magyarságot érintette, nem vonatkozott az áttelepítésre kijelölt személyekre, valamint a háborús bűnösökre. Popély Árpád – Šutaj, Stefan – Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés. 1945–1948. Történelmi háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Attraktor Kiadó: Máriabesnyő – Gödöllő, 2007. 299.

23 Uo. 301.

Az észak-bácskai település, Baja vonzáskörzetében, a Duna-völgyi-főcsatorna mentén található. A terület a 17. század végéig a Török Hódoltság része volt, majd a felszabadító háború következtében (1683–1699) lakossága elmenekült, s a vidék teljesen elnéptelenedett. A 18. század első felében a Habsburgok az ilyen elvadult területekre hívtak be német földműveseket, akik munkájukkal a földeket ismét termővé tették. III. Károly idején, 1724-ben érkeztek meg Nemesnádudvarra azok a dunai sváb telepesek, akiknek a leszármazottai ma is a községben élnek. Ez a népcsoport fáradhatatlan és kemény munkával magas színvonalú mezőgazdasági kultúrát alakított ki: megművelte a parlagon hagyott földeket, lecsapolta a mocsaras-lápos területeket, és a futóhomokot szőlőtőkével kötötte meg. Az elvadult táj így a svábság szorgalmának köszönhetően ismét rendezetté vált, földjei pedig termékennyé.²⁴ Az évszázadok során kialakult a lakosság tagjai közti összetartás, amelyet közös származásuk, anyanyelvük tartott életben. Betelepülésük óta megőrizték a hagyományos gazdálkodási formát, földműves népeiségként a földbirtokokból tartották fenn magukat, amely kiváló megélhetési forrást biztosított számukra.²⁵ A nagy- és középbirtokosok napszámosokat és cselédeket alkalmaztak, többnyire a szomszédos községből, Hajósról. Nemesnádudvaron nagyszámú iparos réteg is élt.²⁶ Nemesnádudvar etnikai zárt közösséget alkotott 1945-ig, s a falu életét komolyabb meg-
rázkódtatás nem érte egészen az 1946–1947-es kitelepítések megindulásáig.

1945-től kezdve kisebb-nagyobb hullámokban özönlöttek be a környékre a délvidéki menekültek,²⁷ és elfoglalták a földreform után háborús bűnösöknek nyilvánított volksbundisták zárolt ingatlanjait. 1947-ben a lakosságcsere-egyezmény végrehajtásakor a községben maradt német családokat összeköltöztették, hogy helyet biztosítsanak az újonnan érkező felvidéki magyaroknak. 1947. április közepén megkezdődött a svábok Németországba történő kitelepítése, s ebben az időszakban érkeztek meg az első

24 Heckenberger Péter: *Nádudvar – Nemesnádudvar. Egy észak-bácskai község történelme és településtörténete*. Szerzői kiadás: Nemesnádudvar, 1991. 46., 67–68.

25 Uo. 139–140.

26 Az 1910-es népszámlálás során 83 személyről van tudomásunk, akik iparosként keresték kenyerüket „*vasipar: kovács 10, lakatos 3, egyéb 3, gépgyártás 7. Faipar: asztalos 16, egyéb 5. Fonó és szövőipar 4. Ruházat: szabó 9, cipész és csizmadia 5, egyéb 6. Élelmezés: molnár 3, sütő 1. Építőipar: kőműves 6, ács 1, egyéb 1. Vendéglős 1.*” Idézi: Uo. 202.

27 Jugoszlávia azon részéről jöttek, amelyet a magyar hadsereg 1941 áprilisában elfoglalt. Ez a terület a II. világháború után ismét szerb fennhatóság alá került, s az itt élő magyar lakosság megtorlástól való félelmében elmenekült. Uo. 93.; lásd még A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség*. Napvilág Kiadó: Budapest, 2004.

szerelvények a felvidéki magyarokkal.²⁸ A Bajai Hírlap így számolt be erről: „Megérkezett Bajára az első szlovákiai magyar szerelvény. A magyar-csehszlovák lakosságcseré egyezmény értelmében Baja vasútállomásra az első szállítmány folyó hó 19-én reggel 9 órakor érkezett meg. A vonatszerelvény érkezése alkalmával fogadtatásukra az egyesületek és pártok képviselői jelentek meg. A szlovákiai magyarokat a bajai pályaudvarról tehergépkocsik szállították Nemesnádudvarra.”²⁹

A betelepítéseket a MÁK 4. számú bajai kirendeltségének betelepítő csoportja végezte,³⁰ amelynek vezetője és szervezője dr. Jakab Árpád³¹ volt. A Bajai Hírlap 1947. április 23-án megjelent számában ez olvasható: „Szombaton, /19-én/ reggel futott be az első szerelvény Bajára az áttelepített magyarokkal. 80 vagonban 25 család érkezett. Vasárnap futott be a második 75 vagonos szerelvény 16 családdal, míg a harmadik, ugyancsak Bajára irányított szerelvény hétfőn délelőtt lassított a pályaudvaron. A hatalmas mozdony 75 vagonhozott, és 18 család átmentett holmijával érkezett az új honfoglalás végállomására. [...] A tervek szerint Nemesnádudvarra 120 családot helyeznek el, 25 család Császártöltésre kerül.”³² Ezt követően elkezdődött a felvidéki betelepültek házainak cseréje, különösen azoknak a személyeknek a házai cseréltek gazdát, akiket először telepítettek le.³³ Ezt követően lehetett csak a helyi telepesek igényeit kielégíteni, de panaszukkal kizárólag a Megyei vagy Országos Földhivatalhoz fordulhattak.³⁴

28 A cikk írója idealizált képet fest a megérkezés körülményeiről: „Megérkeztek megyénkbe az első szlovákiai magyar családok. Örömmel, bizakodással jönnek – szeretettel fogadják őket. Folyik megyénkben is a kitelepítendő svábok összegyűjtése s ugyanekkor megérkezett a szlovákiai magyarok első csoportja. Hajóson az áttelepítési kormánybiztosság vette át továbbírányításukat s így tegnap délben érkeztek meg az első családok Nemesnádudvarra is, ahol új otthont kapnak. A szlovákiai magyarok – mint kiküldött munkatársunk rövid telefonjelentése mondja – örömmel és bizakodással tették meg új honfoglalásukat s fogadkoznak, hogy munkájukkal, szorgalmukkal az első gazdák közé verekszik fel magukat. Az öslakosság bizalommal és szeretettel fogadja őket s minden segítséggel mellettük áll a kezdet nehézségeinél.” *Bajai Hírlap*, 1947. április 16. 3. (29.), 1.

29 *Bajai Hírlap*, 1947. április 23. 3. (30.), 1.

30 Letöltés helye: www.bacs-kiskun-leveltar.hu; letöltés ideje: 2018. 02. 28.

31 1947. március 17-én a bajai Városháza főispáni hivatali helyiségében jelentette be a kinevezését. Jegyzőkönyv készült a lakosságcseré egyezmény lebonyolításának terveiről, és a jövődóbeli intézkedésekről: a betelepülő felvidékiek élelmezési nehézségeinek megoldásáról, rendőrközege igénybeviteléről, és egyéb teendőkről. Both Barnabás a megyei földhivatal ügyvezetője kijelentette, hogy: „a szlovákiai áttelepülők részére a telepesek kizárása útján való ház- és földbiztosítás fog különösképpen nagy nehézségeket okozni.” BKMÖL XXIV.1. MÁK iratai. 5.d. Csehszlovák–magyar lakosságcseré 1947–1950. 18–18/9–K/1947.sz.

32 Idézi: Heckenberger, 1991. Nádudvar – Nemesnádudvar, i.m. 103.

33 Hollósy Vilmos (egyik interjúalanyom, Hollósy Károly édesapja), valamint interjúalanyom, Szabó Vendel is élt ilyen házcserevel, amely a BKMÖL XXIV. 201., a Bács-Bodrog Vármegyei Földhivatal iratainak mutatójában megtalálható, azonban erre vonatkozóan részletesebb leírást tartalmazó iratokat nem találtam.

34 BKMÖL XXIV.1. 5. d. Magyar–csehszlovák lakosságcseré 1947–1950. 314/324/947.

Dr. Jakab Árpád 1947. szeptember 12-én kelt távmondatában kijelentette: „*az Ma 177. szu. szerelvény ideérkezéssel kirendeltségünk területén folyó betelepítés egyelőre befejeződött.*”³⁵ 1947. november 20-án a 22. számú körrendelet³⁶ értelmében a kormánybiztos lemondott: „*a nemesnádudvari betelepítő csoportot átadja az illetékes Délpestvármegyei Földhivatal ügyvezetőjének Dr. Nagypataki Sándornak.*”³⁷ A jegyzőkönyv szerint Nemesnádudvar községbe az ideiglenesen behelyezett családok száma 91 (203 személy), valamint 7 család (30 személy) a kirendeltség területére, vagy az ország egyéb helyeire lett betelepítve. Az össztelepített svábok, s az 1947 augusztusában a Németországbába telepítettek földterületeinek nagyságáról az alábbi nyilvántartás szerepel a levéltárban: „*Megüresedett 58 db I. osztályú, 37 db II. osztályú, 28 db III. osztályú, 8 db IV. osztályú és 22 db V. osztályú, összesen 153 telephely. A fenti telephelyek közül ideiglenesen birtokba helyezett 109 telephelyre a Lakosságcserre Egyezmény alapján áttelepült, 10 telephelyre telepítési engedéllyel rendelkező ki nem elégített családot és bérbe adott 34 telepítésre alkalmatlan telephelyet.*”³⁸ Tehát a svábok kitelepítése nyomán felszabadult összesen 5910 kh földterület, ebből a felvidéki betelepülőknek 966 kh (845 kh szántó, 121 kh szőlő), valamint a régi és újonnan jött telepeseknek 2005 kh földterületet juttattak (1851 kh szántó, 154 kh szőlő), valamint mindkét betelepülő csoport (felvidékiek, és délvidékiek) ideiglenes használatba gazdasági felszereléseket, bútorokat és egyéb háztartási felszereléseket kaptak (erről pontos kimutatás nem szerepelt). A fennmaradó földterületet, ami 2939 kh mezőgazdasági területet jelentett, haszonbérbe adták.³⁹

Interjúelemzés személyes szempontok alapján

Az interjúelemzés egyik kiinduló szempontja az életkori sajátosságok vizsgálata volt. A beszélgetésben résztvevők az interjúkészítéskor mind kiváló testi és szellemi egészségnek örvendtek. A legidősebb visszaemlékező, Sz. V. 1913-ban született, kitelepítésekor 34 éves volt, a beszélgetéskor 2008-ban, szellemileg friss, 95 éves férfi volt (az interjúkészítés után egy évvel hunyt el). A második interjúalanyom, L. M. 1929-ben született, a kitelepítéskor 18 éves volt, az interjúkészítéskor pedig a 79. évében járt. Mindketten 1947-ben,

35 Uo.

36 Nincs tudomásom róla, hogy a 22. körrendelet mit tartalmazott, mivel erre vonatkozóan levéltári anyagot nem találtam.

37 BKMÖL XXIV.1. MÁK iratai. 5.d. Csehszlovák–magyar lakosságcserre 1947–1950. 462/1947.sz.

38 Uo.

39 Uo.

az események idején felnőttkorúnak számítottak, így az ő beszámolójukból egyértelműen kiolvasható, hogy saját élményeikből, és nem a felettük élő generáció történeteiből táplálkozott visszaemlékezésük. A másik két interjúalanyom, H. K. 1932-ben, valamint Cs. G. 1935-ben született. Mindketten gyermekként éltek át a kitelepítést, a történeteket gyermekszemmel rögzítették, így válaszaikba már nemcsak saját élményeiket, hanem a szüleik és nagyszüleik megélt tapasztalatait, benyomásait is beleszórták a visszaemlékezés során. Tehát fontos hangsúlyozni, hogy az életkori sajátosság döntő szempontnak bizonyult, hiszen a történelmi eseményekhez való viszonyulást is meghatározta. Ha csak ezt vesszük egyoldalú vizsgálat alá, akkor végeredményként azt kapjuk, hogy a kitelepítést a legfiatalabb elbeszélő, Cs. G. szenvedte meg legkevésbé, s elmondása alapján inkább szüleit érintette súlyosabban.

A két férfi, Sz. V. és H. K. Diószegről (ma: Sládkovičovó), L. M. Feketenékről (ma: Cierne Nekyje), valamint Cs. G. Naszvadról (ma: Nesvady) származott. Az első három kitelepítésre ítélt személy Pozsony megye, Cs. G. Komárom megye szülőtte, s mindannyian 1947-ben kerültek az akkori Bács-Bodrog megyei településre, Nemesnádudvarra. A betelepítettek közül csak három személy maradt ebben a helységben, a negyedik (Cs. G.) visszaköltözött a szlovák–magyar határ közelébe, a Komárom megyei Naszályra 1967-ben. Tehát az interjúkészítés idején egy személy nem lakott azon a helyen, ahova 1947-ben betelepítették. Cs. G. bármikor ellátogathat rokonaihoz Felvidékre, így emiatt is másként értékeli a kitelepítést, a tanulmány írásakor közülük egyedül már csak ő élt.

Iskolai végzettségüket tekintve szinte mindannyian kijárták a hat elemi iskolát, azaz alapfokú oktatásban részesültek. Legfiatalabb interjúalanyaimnak (H. K. és Cs. G. esetében) éppen a jogfosztottság évei alatt kellett tanulmányaikat abbahagyniuk a magyar iskolák bezáratása miatt, hogy később a szlovák iskolában folytassák iskolás éveiket. Egyedül L. M. iskolai végzettségére nem érkezett adat. Mindannyian kisebbségként a háború idején vagy előtte (Sz. V. egyéb úton: katonai évei alatt) kapcsolatba kerültek anyanyelvükön kívül más nyelvekkel is, a szlovákkal vagy a csehvel. Csehszlovákiához tartozva, magyar anyanyelvüként kénytelenek voltak a többségi állam nyelvét is minimálisan tudni, vagy használni. Mindvégig fontosnak tartották, hogy a magyar identitásukat megőrizzék. Cs. G. utólag ezt mondta: *„Nem bántam meg, mert nagyon sok szót megtanultam és értek is abból, amit akkor tanultam.”*

Foglalkozásukat tekintve szinte valamennyi beszélő szülei vagy nagyszülei (ez alól kivételek a telepítés idején gyermekkorban lévő megkérdezettek) a betelepülés előtt, még eredeti lakóhelyükön a mezőgazdaságban tudtak elhelyezkedni földművesként.

Mindannyian az idősebb generációtól örökölt földtulajdonnal vagy egyéb földterülettel rendelkeztek (erdő, legelő, egyéb). Tehát a megkérdezettek felmenői valamennyien a mezőgazdaságból éltek, a földbirtok nagysága jelentette számukra az értéket, a társadalmi hovatartozást is eszerint ítélték meg. Vagyoni helyzetük tehát ezzel összefüggésben alakult, és a beszélők igyekeztek objektív képet adni vagyonuk nagyságáról.

A megkérdezettek közül L. M. szüleinek volt a legtöbb földbirtoka, azaz 35 katasztrális hold földterület és 11 hold erdő, amelyet testvéreivel együtt örökölhettek volna a szülők halála után (közülük a legidősebb szintén Nemesnádudvarra került a kitelepítéskor). Édesapja foglalkozása eredetileg kovács volt, szakmájában dolgozott, ezért a földbirtokok gondozását komenciós cselédre bízta. De a földek művelése mellett az iparosmesterség űzése is a bevételeiket gyarapította. A ház, amelyben éltek, egy hosszú parasztház volt három szobával, konyhával, és ehhez tartozott még egy gazdasági épület, illetve egy kiterjedt kert. Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a család az akkori gazdasági viszonyok szerint a középparaszti rétegbe tartozott.⁴⁰ A megkérdezett objektív képet adott vagyoni körülményeiről, s mint az az interjúból is kitűnik, az 1947-es esztendő anyagi szempontból L. M.-et sújtotta a leginkább, hiszen elvesztette csaknem mindenét kitelepülésével együtt. Esetükben igyekeztek megoldani az ún. ikresítést, hogy új lakhelyükön, Nemesnádudvaron is közel akkora házat kapjanak, amekkorában eredetileg laktak. A későbbiekben viszont a testvéreivel és annak családjával kellett megosztoznuk a házon, amely kis- és nagypületekből állt (a kisépület magában foglalt két szobát, konyhát, kamrát, pincét és padlásfeljárót). A juttatott földterület nagyságáról nem beszélt, azonban a Rákosi-diktatúra idején a leltár alapján kuláknak nyilvánították férjével együtt.

Sz. V. szülei összesen 11 katasztrális hold földterülettel rendelkeztek, valamint mellé erdővel és legelővel. Három testvére volt, akik közül egyiket sem telepítették ki 1947-ben, Sz. V.-t viszont a felesége révén: *„Mikor megnősültem, a Torma lányt vettem el feleségül, de jó lett volna, ha jó messzire elkerültem volna azt a házat, mert abból a házból telepítettek ki engem. Az öreg Tormát kitelepítették, én meg ott laktam náluk, így engem is felírtak a listára. [...] Engem pedig nem kellett volna, mert én egész életemben szegény voltam.”* Ha a földterület nagyságát vesszük alapul, akkor a korabeli társadalmi viszonyok szerint Sz. V. és a szülei már a középparaszti réteg alatti szinten éltek. A beszélő kisebb-nagyobb megszakításokkal (1933–1943) katona volt, először a kötelező sorozásnak engedelmeskedve, majd

40 Nagybirtokosok: 1000 holdnál több földterület. Középbirtokosok: 200–1000 holdig terjedő földbirtok. Gazdagparaszti réteg: 25–100 holdas birtok. Végül az 5–25 holdas paraszti réteg. Lásd Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó: Budapest, 1998.

a II. világháborúban Erdély visszafoglalásánál és végül a doni katasztrófánál. A háború idején gyári munkásként dolgozott egy kevés ideig. A betelepülés után a megkérdezett apósával együtt 18 hold földet kapott, amelyet hamarosan elvesztett az 1949-es államosítások idején: *„Csak egyszer lehetett hallani, hogy összeírták a két juttatott földet, enyémet, meg apósomét és akkor beleszámolták, hogy kulákok vagyunk.”*

Cs. G. édesapja kitelepülésük előtt egy zsidó tulajdonban lévő 18 katasztrális holdnyi földterület felét bérelte, amelynek terménye őt illette, mivel kertész volt. Ez akkoriban meglehetősen jó megélhetési forrásnak számított. A beszélő szerint: *„A telepítés idejére igen szép jövedelmet hozott. [...] Hogyha úgy maradhattunk volna tovább ott, akkor kezdődött volna a jó világ, mert akkor már nem volt háború.”* Négy testvére közül mind kiskorúnak számított. A betelepülés után kaptak földet, de ennek nagyságára vonatkozóan nem tett említést. Később a földeket szintén elvették tőlük, amelyek állami tulajdonba kerültek.

H. K. nem határozta meg szülei földjeinek nagyságát, de elmondása alapján arra lehet következtetni, hogy nem származott elég jövedelem belőlük, hiszen ő és testvérei a mezőgazdaság mellett gyárban, malomban is dolgoztak. Édesapja ezenkívül Diószeg tűzoltóparancsnoka volt. A hosszú parasztház nagy épületében lakott együtt három generáció (H. K. nagyszülei, szülei és 6 testvére), a hátsó épületben pedig az atyai rokonság egyik családja. Heten voltak testvérek (4 fiú, 3 lány), s közülük 1947-ben öten lépték át a nagykorúság határát. Az elmondottakból kitűnik, hogy a megkérdezettek közül H. K. családja élt a legszerényebb anyagi körülmények között.

Interjúelemzés történeti szempontok alapján

Szinte valamennyi interjúalanyom számára (L. M. kivételével) meghatározó emlékként maradtak meg a háborús évek során megélt események (vagy saját tapasztalatok, vagy a látottak, de kihatással voltak az egyének életére). A legrészletesebb beszámolóval Sz. V. szolgálhatott, hiszen ő egyrészt életkorából adódóan, másrészt a harcokban való személyes részvétele miatt a legtöbb információval rendelkezett erre vonatkozóan. 1940-ben ott volt az Erdély visszafoglalása körüli hadjáratban, és élete legfőbb traumájának a doni visszavonulást tartotta: *„Egészen a Donnál voltam benn. Onnan gyalog kellett visszajönni. A hadsereg jóformán nem törődött velünk, magunkra hagytak minket. Csak, amit a civilektől tudtunk koldulni, azt tudtuk megenni. [...] A 2. hadseregben volt 120 ezer ember,*

és 75 ezer ottmaradt a Don-kanyarnál... Nekem szerencsém volt, hogy nem kerültem hadifogságba.” Ez olyan megrázó élmény maradt számára, amely mellett a későbbi 1947-es kitelepítése eltörpült. A másik két interjúalany, H. K. és Cs. G. viszonylag objektívan számoltak be a háborús eseményekről másodkézbeli értesülések folytán. H. K. legidősebb fivéreitől, akik Sz. V.-hez hasonlóan részt vettek a harcokban, valamint szülei elbeszélései nyomán (pl. Lengyelország lerohanása) hallott bővebben a fronton történekről, s ezt őrizte meg emlékezetében.

Érdemes megvizsgálni, hogy az akkori politikai eseményekről hogyan vélekedtek a visszaemlékezők. Sz. V. Amerikát vádolta a háború kitöréséért: *„az a mocskos Amerika, az belezavarta Európát a háborúba”*. Ezzel kapcsolatban inkább arra lehet következtetni, hogy az évek során összekeveredtek a bűnbakok az emlékezetében. Ezt a gondolatot arra alapozom, hogy másik férfi interjúalanyom, H. K. is Amerikát említette meg, de már a kitelepítés kapcsán, ami helytállónak bizonyult, hiszen az Egyesült Államok a csehszlovákiai magyar kisebbség egyetlen szóbeli védelmezője volt. A köztudatban olyan erőként jelent meg, amely nagyhatalmi mivoltából fakadóan képes lehetett volna bármilyen úton megakadályozni a lakosságcserét. H. K. szintén erről számolt be: *„Egy évig azt gondolta anyám meg apám, hogy ilyet nem engedhet meg Amerika. Mert ugye mindenki Amerikában bízott. De addigra hiába volt minden, mert megegyeztek már cserével a kormányok a fejünk felett.”* A lakosságcsere végrehajtása után a csehszlovákiai magyar nem véletlenül érezhette azt, hogy Amerika cserbenhagyta. Nyilván ennek a haragnak a kivetüléseként okolhatta Sz. V. visszaemlékezésében az Egyesült Államokat még a második világháború kitöréséért is. Cs. G., mivel a háború idején kiskorú volt, – hasonlóan H. K.-hoz – nem elsőkézbeli információkkal rendelkezett, valamint a szlovákok háborús szerepvállalása tévesen rögzült emlékezetében: *„’47-ben volt a kitelepítés. Ennek az volt az előzménye, hogy ugye a szlovákok az oroszok oldalán, a magyarok pedig a németek oldalán harcoltak és a magyarok persze elvesztették a háborút. Így a szlovákok ugye visszakapták a területeiket, a magyarokat meg a németeket, akik a Szudétákon éltek, kitelepítették. Mindannyiunkat szélnek eresztettek...”*

A II. világháború utáni jogfosztottságról és diszkriminációról a két idősebb interjúalany a fehér lap jutott eszébe, amellyel magyarságukat igazolhatták.⁴¹ L. M. így emlékezett erre: *„Nem beszéltek velünk magyarul, de ha vitted, akkor magyarul beszéltek velünk.”* A két fiatalabb interjúalany számára a jogfosztottság évei az iskolában nyilvánultak meg, mégpedig úgy, hogy nem tanulhattak anyanyelvükön. Cs. G. erre így emlékezett:

41 A csehszlovák kormány 1946. augusztus 26-án átadott névjegyzéke alapján állították ki az onnantól kezdve személyi igazolványnak számító fehér lapot az érintetteknek.

„’46-ban újra kezdődött az iskola, de akkor már nem magyarul. Bejöttek a szlovákok és teljesen átvették a hatalmat. Addigra már a magyaroknak semmi keresnivalójuk nem volt ott. Elkezdődött a szlovák iskola, csak szlovákul tanítottak.” Egyik interjúalany sem említette meg, hogy érte volna őket bármilyen atrocitás nemzetiségük miatt. A megkérdezettek tehát mindannyian az ún. fehér lap alapján értesültek jövődöbéli kitelepítésükről. L. M. ezt mondta: *„Ezt kaptuk és utána az értesítést, hogy mikor kerülünk sorra a vagonírozásra. Ezt két évvel előtte kaptuk és ez olyan volt nekünk akkor, mint a személyi igazolvány.”* Cs. G. erről így mesélt: *„Értesítve lettünk, kb. úgy tavasszal, még akkor ’47-ben. Megkaptuk a fehér cédulát, vagy lapot, és azon fel volt tüntetve, hogy számítsunk arra, hogy ki leszünk telepítve.”* L. M. későbbi férje különleges helyzetben volt, mivel ő nem kapott fehér lapot: *„Az én uram francia hadifogságban volt, de ahonnét bocsájtották el, ő már kapta a kitelepítőlapot, ami nem volt olyan, mint ez, de végülis a kormány kitelepítésre kötelezte.”* Magyarországra való érkezésük után személyi lapot kaptak a szobi határállomáson.

Valamennyi megkérdezett 1947-ben települt Magyarországra. Az elsők között került sor Sz. V-re (feleségével együtt, valamint annak szüleivel) és H. K. családjára (szüleivel és hat testvérével), akiket a diószegi állomáson vagoníroztak be április 16-án. L. M. édesanyjával Galántán (szeptemberben), Cs. G. szüleivel és négy testvérével Érsekújváron lettek bevagonírozva (feltehetőleg augusztusban).⁴²

A legrészletesebb visszaemlékezés L. M. részéről született, aki az események idején 17. életében járt. Az szembeötlő tény, hogy rajta kívül egyik megkérdezett sem volt tisztában azzal, hogy hova kerülnek, az úticél ismeretlen volt számukra. L. M., mivel nővérét még korábban kitelepítették Nemesnádudvarra, ezért édesanyjával együtt Szob határállomáson jelezték, hogy vagonukat oda irányítsák (eredetileg a feketenyékiek vagy Mosonszolnokra, vagy Csávolyra kerültek). A többi megkérdezett közül H. K. az ismeretlen úti cél tükrében a vonatutat gyerekszemmel így látta: *„Mi egész úton ott voltunk, összejöttünk mind az utcabeliek, mind az ismerősök. Mert az egész utcát kitelepítették. Mi azt gondoltuk ilyen 14–15 évesek, hogy kirándulni visznek bennünket. Nem gondoltuk, hogy ez így marad...”* H. K. és családja a korabeli híresztelések szerint Budapesten arról értesültek, hogy Békés megyébe fogják őket letelepíteni a magyarországi szlovákok helyére. Nem így történt, s ennek valódi okát nem tudta. Ennek kapcsán a CSÁB tevékenységéről így mesélt a visszaemlékezésben: *„Pesten még úgy gondolták, hogy Békéscsaba környékére*

⁴² A pontos kimutatás szerint áprilisban Magyardiószegről 32, Taksonyfalváról 16, Felsőszecséről pedig 25 család érkezett. Hasonló körülmények között került a községbe 1947 augusztusában Naszvadról 30 család, Nagyfödéméről 4 család Nemeskossuthról 1 család, valamint 1948-ban Muzsláról 7 család, Borsiról és környékéről 10 család, összesen 125 család, kb. 600–650 fő. Heckenberger, 1991. Nádudvar – Nemesnádudvar, i.m. 103.

visznek bennünket, arra a szegény vidékre. Zsúptetős, szalmatetős házak voltak akkor még arrafelé. A pitvarosi családok helyére akartak vinni minket, de azoknak nem volt semmijük. Hát, azon a helyen nem is lehetett megélni, rossz földek és elhanyagolt községek voltak. Azoknak a magyaroknak, akik a helyükre kerültek, filmeket vetítettek, hogy mit fognak kapni, aztán meg zúgolódtak, hogy nem azt kapták, amit vártak. Azt mondták, hogy már másnap lehet ekével szántani, aztán nem is úgy volt. Házat kaptak, de a földek rossz minőségűek voltak. Azokat a tótokat meg Diószegre vitték.”

Egyik megkérdezett sem számolt be arról, hogy bármiféle atrocitás érte volna őket a vonatút alatt. L. M. szerint az élelmiszerellátással sem volt probléma, minden rendben zajlott le (pihentető-, etető-, itatóállomás Rákospalota-Újpesten volt): *„Szobnál már fogadtak bennünket meleg étellel a magyarok és mi Baja felé voltunk irányítva, így Pesten kaptunk úgyszintén meleg főtt ételt. De volt olyan család, ahol pici baba volt (két családnál például), azok a vagonban főztek. Az úton rendesek voltak a magyarok. A katonák és a vasutasok is, megmondták, hogy mennyi ideig tart az út.”* Rajta kívül az összes interjúalany magára volt utalva, amit otthon csomagoltak maguknak, ételt, italt, azt fogyasztották végig az út alatt. Cs. G. így számolt be erről: *„A mama készített útravalót. Tudom, hogy egy-két helyen teát osztottak... Emlékszem, hogy mama egész nap kalácsot sütött indulás előtt. Mi egész úton kalácsot ettünk. (...) Volt olyan, hogy kilökték a szélső vágányra azt a szerelvényt, amivel minket vittek, mert mi ilyen marhaszállító vagonokba voltunk berakva... és két napig ott álltunk.”* Bővebben egyik interjúalany sem fejtette ki, hogy pontosan mit hozott magával családjuk az utazás során. H. K. erre így emlékezett: *„Diószegen volt egy nagyállomás és ott gyűjtötték minket össze. Megjöttek a magyar járművek Budapestről, nagy nyergesvonatok, hatalmas autók. Ezek a háborúból megmaradt csapatszállító járművek voltak. Ezekre mindent egyszerre fel lehetett pakolni, az összes bútort, mindent, külön az állatokat, mert voltak speciális állatszállítók, melyekre egyszerre 20 marhát is be tudtak tenni. Semmi kínlás nélkül zajlott le. Az állatokat odaállították a rámpa mellé a vagonhoz és felsétáltak rajta a tehenek. Szalmát raktunk nekik, hogy jó helyük és melegen legyenek.”* Cs. G. indulásuk körülményeiről így mesélt: *„Tudom, hogy olyan hatalmas nagy ládákat csinált az én apám is. Olyan dolgokat, amiket nem lehetett úgy beledobálni a vagonba, azokat raktuk bele.”* Élőállatokat, bútorokat, és mindent, ami mozdítható volt, magukkal hozhattak.⁴³

43 Bútorkimutató (1947. október 18.): *„Ágy: 113. Asztal: 64. Szekrény: 766. Pad: 2449. Diván: 13. Éjjeli szekrény: 3. Fogas: 25. Kis kaszni: 33. Szék: 169. Fali tükr: 9. Fali óra: 11. Tűzhely: 14. Virágállvány: 1. Mosdóállvány: 2. Bölcső: 13.”* BKMÖL MÁK iratai. 5.d. Csehszlovák–magyar lakosságcsere 1947–1950. 398/947.

Az események menetének ismertetése után érdemes kitérni arra, hogy az interjúalanyok hogyan reflektáltak a velük történetekre. Sz. V. így vélekedett: *„Azt lehetett hallani, hogy a diószegi kommunisták azért csinálták ezt a kitelepítést, mert azt mondták, hogy annyi van a gazdáknak, hogy mindent szét akarnak osztani maguk között.”* L. M. azt fájalta, hogy a későbbiek során semmiféle kárpótlást nem kaptak: *„Volt egy időszak, 2–3 éve, amikor Brüsszélből kaptunk értesítést, hogy fognak bennünket kárpótolni úgy, mint a németeket. De hát nem lett belőle semmi, mert a szlovákok azt mondták, hogy a Kádár-rendszer felvette azt a kárpótlást Szlovákiából utánunk és valahova elköltötték. Nem lesz ebből már semmi, mert ez már annyira elavult.”* Cs. G. utólag így értékelte az eseményeket: *„Tovább ment volna ez a kitelepítés, ha a Beneš meg nem hal... Az volt a tervük, hogy minden magyart el akarnak onnan üzni.”* A személyes történetben a csehszlovák politikus neve és a kitelepítés egyértelműen összekapcsolódott. A lakosságcsere leállításának valódi oka azonban nem csak Beneš halála volt.

A kitelepítés utáni életstratégia és a motiváció elemzése

Az interjúelemzés lényeges része volt az emlékezők kitelepítés utáni életének nyomon követése, s főleg annak a kérdése, hogy az egyének miként tudtak beintegrálódni egy teljesen más szokásokkal, anyanyelvvel rendelkező közösségbe. A felvidéki magyar, amint megérkezett az új otthonába, már nem jogfosztottnak, sőt annál inkább kedvezményezettnek számított, kisebbségi léte betelepülésével megszűnt. Interjúalanyaim számára ez a bizonyos kedvezményezettség együtt járt a büntudat érzésével. Cs. G. kétszer is hangsúlyozza: *„Mi nem tehattünk arról, hogy ezt tették mivelünk.”* Egy számukra ismeretlen vidékre kerültek, ahol mindent megkaptak, de nem kárpótolták a kitelepítetteket valójában a szülőföldjük iránt érzett szeretetükért, vágyukért. H. K. erről így számolt be: *„Anyám mikor bejöttünk a faluba, elsírta magát. Megkérdeztem tőle: – Édesanyám, miért sír? – Azt mondta: – Hova hoztak bennünket, mert itt nemhogy gyárkémény nincs, de még a házakon sincs kémény... Hát hol fogtok ti itt dolgozni? – Szegény, azt hitte, hogy a pincék azok házak.”* Az új közösségbe való megérkezésük után tehát anyagilag kárpótolták őket,⁴⁴ de továbbra is kegyvesztettnek érezték magukat. Ha volt is ellenségeskedés az elvett házak

⁴⁴ Kimutatás a földalap tulajdonát képező terményekről (kg) 1947. szeptember 28-án (lejelentés Fehér Erőnek): „Búza: 10 611. Rozs: 7 694. Árpa: 4 976. Zab: 10 594. Liszt: 597. Köles: 454. Moharmag: 256. Heremag: 9. Bab: 687 (+150 szemetes). Kendermag: 199. Napförgő: 53. Korpá: 127. Lencse: 14. Burgonya: 12. Csövestengeri: 18 382.” BKMÖL MÁK iratai. 5.d. Csehszlovák-magyar lakosságcsere 1947–1950. 354–376/947.

és a juttatott földek miatt, – amiről az interjúalanyaim nem beszéltek,⁴⁵ – ez a feszültség enyhülhetett az államosítások időszakára, amikor az állam minden földterületet a saját szférája alá vont. A helyi lakosság fogadtatásáról Cs. G. így mesélt: *„Én nem mondanám azt, hogy ellenségesek lettek volna. Annak ellenére, hogy a házaikat elfoglaltuk, meg minden... Később sem szóltak... Azokban az időkben egyébként is mindenki meg volt félemlítve. Nem mondhatok a svábságra semmi rosszat, olyan jól megvoltunk úgy a szomszédsággal is.”*⁴⁶ Ő később az 1960-as évek elején Érdparkvárosba költözött családjával, és így beszélt ennek okáról: *„Én 15 évig Nemesnádudvaron éltem a szülőkkel, de ők elvágytak onnan, mert a Merényiék is [volt lakók] mindig kérdezték, hogy mikor adjuk el nekik a házat, mert ők meg akarják venni. Vissza akartak oda kerülni. Hát, meg a papa is olyan beteges volt, a tsz-ben dolgozni nemigen tudott, meg el is vágytak onnan valami nyugalmasabb helyre...”* Tehát elhagyták a községet, hogy ismét, harmadszor is új életet kezdhessenek, de ezúttal saját döntésből. Cs. G. erre külön kitért: *„Emlékszem, a mama mindig csak sírt, sírt... Más szokások voltak itt. A sváboknak más volt a viseletük, mint nekünk nassvadiaknak. Meg a beszédünk is, de hát mi ezt így szoktuk meg.”* Interjúalanyaim tudták, hogy jogtalanul, egy igazságtalan ítélet folytán birtokolják a svábok házát, s igyekeztek minél előbb eleget tenni annak, hogy javaikat visszaszolgáltassák. H. K. családja a ház eredeti tulajdonosával lakott együtt annak haláláig, ami nem volt egyedülálló eset azokban az években. H. K. erről így mesélt: *„Mikor pakoltunk a házba, akkor odajött hozzám egy ember és kérdezte: – Öcsém! Ki itt a gazda? – Mondtam neki, hogy hát édesapám. Aztán szóltam apámnak, hogy egy bácsi keresi. Apám odament hozzá és az ember bemutatkozott, hogy Melcher Jánosnak hívják. Övé volt a ház eredetileg. Apám megkérdezte tőle, hogy ők most hol laknak. Két házzal arrébb, a második szomszédságban, felelte az ember. 30 sváb családot telepítettek oda, 2-3 család az istállóban lakott. Mondta neki apám, hogy jöjjenek át hozzánk a kisépületbe, nyugodtan foglalják el. Az ember nagyon szépen megköszönte. Még 20 évig ott laktak, mikor én a feleségemmel összeházasodtam, még akkor is.”* A tudat, hogy másnak a házát birtokolják, óriási lelki megterhelést jelentett számukra. H. K. a történetmesélést így folytatta: *„Később a kommunista telepések mindent elárvereztek, hogy kinek kell ló, meg tehén. A svábok a házaikat a tanácstól kellett, hogy visszavásárolják. Apám azt mondta, hogy ő nem vesz semmit, mert nekünk vannak jószágaink, nekünk nem kell másé! A János bácsi meg kérte, hogy vegyék meg az állataikat, igényeljük ki. Apám akkor megvette a lovakat és visszaadta az*

45 Tóth Ágnes nemesnádudvari svábokkal készített interjúi között sem találunk erre vonatkozó említést.

46 Tóth Ágnes munkájában egy nemesnádudvari sváb asszony M. J.-né visszaemlékezésében találunk utalást Cs. G. családjára vonatkozóan: *„A fölvidékiekkel jó viszony alakult ki, ők általában vallásos, jószívű emberek voltak, még házasságok is létrejöttek, vegyes házasságok. Akik elsőnek jöttek ide Nádudvarra innen letről, ők elmentek Érd környékére, Pest környékére, ott telepedtek le.”* Tóth, 2008. Hazatértek, i.m. 251.

öregnek.” A későbbiekben L. M.-nek és Sz. V.-nek, miután kulákká nyilvánították őket, el kellett hagyniuk a községet, de végül visszatértek Nemesnádudvarra.

A megkérdezettek közül egyedül H. K. kötött vegyes házasságot: *„Kezdetben a felvidékieket és a délvidékieket egy kalap alá vették. Rám is mondták a feleségem szülei még később is, hogy én telepes vagyok.”* H. K. felesége ezt megerősítette: *„Mielőtt mi összeházasodtunk, a Karcásra azt mondták, hogy telepes. Én sváb voltam, ő meg magyar. Mindig megkérdezték a nagyszüleim, hogyha a Karcsiék visszatelepülnek, akkor én elmennék-e vele. Én meg mondtam, hogy hát persze, hogy elmegyek vele! Mikor az ember fiatal, akkor ez természetes.”* A többiek mind felvidékiekkel házasodtak, vagy még szülőföldjükön, vagy pedig új lakóhelyükön.

L. M. az interetnikus viszonyok alakulásáról így mesélt: *„Jelenleg is béke van a felvidékiek és a svábok között. Minket felvidékieket a kitelepítés hozott össze, nagyon összetartottunk. Jelenleg mi magyarok vagyunk kisebbségben a faluban.”* A visszaemlékezésekben tehát az etnikai feszültségekről alig esett szó.⁴⁷ Azonban nyilvánvaló, hogy a betelepülő nemzetiségek nagy felbolydulást okoztak, ami sokáig éreztette hatását a község életében. Az élettörténetekben, ami negatívumként jelent meg, s etnikai feszültségek forrása volt, az a délvidéki magyarok Nemesnádudvaron való tartózkodásával állt összefüggésben. A haragot tehát rájuk vetítették ki. Az interjúalanyok elbeszéléseikben a lehető legrosszabb képet festették le róluk. Sz. V. így emlékezett rájuk: *„Mikor idejöttünk, akkor mocskos népesség lakta Nádudvart, délvidékiek. Azok jöttek helyet foglalni és elfoglalták a jobb házakat, de a legtöbb tolvaj volt köztük...”* L. M. hasonlóan számolt be a korabeli eseményekről: *„Viszont a svábok befogadtak minket, itt nem volt olyan, hogy a sváb ellene fordult volna a magyarnak. Nagyon összetartottak. Viszont voltak délvidékiek, úgy szöktek Délvidékről és nagyon loptak.”* H. K. szintén negatív véleményt fogalmazott meg a betelepülő délvidékiekről: *„A legtöbb felvidékit befogadták a svábok! A délvidékieket utálták. Azok jöttek és nekik otthon (mint a magyarországi tótoknak) nem volt semmijük. Menekülniük kellett, mert valami rosszat csináltak. Bejöttek a házakba, elfoglalták, mivel ők is telepesek. A nádudvariak nagyon szidták ezeket a délvidékieket. Mind bűnözők és háborús bűnösök voltak...”*

A megkérdezettek közül mindannyian letelepedésük után a mezőgazdaságban dolgoztak, de a kommunista hatalomátvétel után földjeiket termelészövetkezetbe vonták. Tehát a Rákosi-rendszer idején ismét egzisztenciálisan bizonytalan helyzetbe kerültek.

47 Egy sváb asszony erre az időszakra így emlékezett vissza: *„Annak örültem, hogy Nádudvaron nem volt olyan helyzet – mert Dunántúlon tudok olyat –, hogy agyonütötték egymást. A sváb agyonütötte a telepest, vagy fordítva. Itt nem volt ilyen mérges a helyzet. Az alsó-bácskaiak mentették a bőrüket, azok azért nem bántottak, a fölvidékiek meg jószívű emberek voltak.”* Uo.

Ebből kifolyólag az érzelmi attitűd mindegyik elbeszélő szempontjából meghatározó tényezőnek bizonyult. Két idősebb interjúalanyom arról számolt be, hogy családi életük nem alakult szerencsésen, amelyben létbizonytalan helyzetük nagy szerepet játszott. Mindketten egyedül maradtak tulajdonképpen a közösségen belül, s harcukat is teljesen elszigetelten kellett megvívniuk. Két fiatalabb interjúalanyom azonban már betelepítése után jóval később vált keresőképes felnőtté, így az ő viszonyulásuk is máshogy alakult. H. K. és családja teljes mértékig tagja lett a közösségnek, Cs. G. családja azonban az 1960-as évek elején elhagyta a községet, hogy máshol verjen gyökeret.

A szülőföldhöz való ragaszkodás végigkísérte életüket. L. M. erről így beszélt: *„Még mindig van honvágyam. Minél öregebb az ember, annál rosszabb. Az uram is mikor nagy-beteg volt, azt mondta mindig, hogy vigyél haza! Mondtam neki, hogy de hát itthon vagyunk...”* Sz. V. megható nyilatkozata erről így hangzott: *„Álmomban kisgyermek vagyok és otthon vagyok!”* Valamennyi interjúalanyom, ha tehette, hazalátogatott, először az '50-es évek végén, majd pedig egyre gyakrabban, s az ottmaradt rokonsággal is ápolták a kapcsolatokat.

Összegzés

A visszaemlékezésekben a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény következménye, a kitelepítés más-más fényben jelenik meg, amely indokolható az interjúalanyok életkori sajátosságaival és vagyoni veszteségével, majd az élettörténetek eltérő módon való alakulásával. A világháború utáni kitelepítések az egyszerű ember életének felbolydulását okozták, és kérdés, hogy az érintettek a saját bőrükön megtapasztalt történelmi eseményeket a későbbiekben hogyan értelmezték, miként dolgozták fel. A lakosságcsere keretében betelepített felvidéki magyarok mindannyian hontalanokká, talajvesztettekké váltak, ez a fájó tudat egész életüket végigkísérte, s a visszaemlékezésekben tükröződik igazán.

Két idősebb interjúalanyom már felnőttként élte át a kitelepítést, ezért traumatikusabban viszonyult az eseményekhez. Sz. V.-t mind a II. világháború során megtapasztalt borzalmak (főként a voronyezsi katasztrófa utáni visszavonulás), mind a kitelepítés erősen megrázta. L. M.-et emellett vagyoni szempontból is hátrányosan érintette a lakosságcsere-egyezmény. Ők nehezen álltak talpra, s kezdték meg küzdelmekkel teli új életüket a kitelepítést követő években, hiszen a Rákosi-rendszer idején ismét megbélyegzettek

váltak. A két fiatalabb interjúalany, H. K. és Cs. G. kevésbé élték meg traumatikusan a kitelepítést, hiszen gyermekszemmel tekintettek az eseményekre, másrészt vagyonuk sem volt számottevő. H. K. vegyesházassága révén vált új lakóhelyének teljeskörű, elfogadott tagjává. Cs. G. viszont szülei miatt hagyta el a községet, jóval később pedig a szlovák–magyar határ közelébe költözött vissza. Egy ponton azonban valamennyi elbeszélő egyetértett: a szülőföldhöz való ragaszkodás és a honvágy érzése nem múlt el hatvan év távlatában sem.

FÜGGETLENSÉG VS. INTEGRÁCIÓ – A KATALÁN AUTONÓMIA KÉRDÉSE

DABIS ATTILA, GAZSÓ DÁNIEL, NAGY SÁNDOR GYULA
ÉS TÓTH NORBERT ELŐADÁSAI ALAPJÁN¹

Gazsó Dániel: Szeretettel köszöntök mindenkit a Nemzetpolitikai Kutatóintézet nevében. Nyugat-európai autonómiákkal foglalkozó konferenciasorozatunk most következő részében a katalán önrendelkezésről lesz szó. Korábban, 2015 őszén *Választás vagy népszavazás? Katalónia elszakadásának kérdése az előrehozott tartományi választások fényében* című rendezvényünkön már értekeztünk erről a témáról. Most ott kívánjuk folytatni, ahol akkor abbahagytuk, összegezve és értelmezve az elmúlt két és fél év eseményeit.

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy bemutassam vendégelőadóinkat. Tóth Norbert, a Nemzeti Közszerológati Egyetem docense, a kisebbségi területi autonómiák szakértője. Ebben a témában 2014-ben egy átfogó kötete is megjelent a Nemzetpolitikai Kutatóintézet könyvsorozatában.² Nagy Sándor Gyula, a Külügyi és Külgazdasági Intézet vezető kutatója. Sándorról el kell mondanom, hogy a közelmúltban – amikor a katalán kérdés igen sokszor került napirendre – nem volt olyan, a témával foglalkozó rendezvény Budapesten, ahova ne hívták volna el őt, ahol ne szólalt volna meg. Hallhattuk angol és magyar nyelven is értekezni a televízióban, a rádióban és élőben egyaránt.³ Végül, de nem utolsósorban, Dabis Attila, a Kisebbségi Jogvédő Intézet nemzetközi koordinátora, aki elsősorban az önrendelkezési mozgalmakkal foglalkozik, az autonómiatörekvések szakértője.⁴ Mielőtt átadnám nekik a szót, engedjék meg, hogy néhány percre kilépjek a megszokott moderátori szerepből, és mint a rendezvény házigazdája felvezessem a témát, bemutatva annak főbb kérdéseit.

1 A Nemzetpolitikai Kutatóintézet 2018. január 19-én, a Duna Palota Elvira termében megrendezett konferenciáján elhangzott előadásokat felvezette, moderálta, valamint az itt megjelent szöveget gondozta: Gazsó Dániel.

2 Tóth Norbert: *A kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata – Nemzetközi jogi és összehasonlító jogi analízis*. Nemzetpolitikai Kutatóintézet – L'Harmattan: Budapest, 2014.

3 Nagy Sándor Gyula katalán kérdéssről írt gyorselemzései elérhetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet weboldalán: www.kki.hu.

4 Dabis Attila katalán kérdéssről írt tanulmánya megjelent előző lapszámunkban. Dabis Attila: Katalán ősz. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (4). 7–28.

Elsőként fontos kihangsúlyozni, hogy a területi autonómia esete nem egyedülálló jelenség: nemcsak Spanyolországban találkozunk vele, hanem szerte Európában (lásd Skócia, Dél-Tirol, Åland-szigetek, Gagauzia helyzetét). Ezen kívül számos olyan kisebbségi közösség létezik, amelyek ilyen jellegű önrendelkezéssel ugyan nem bírnak, ám annak elérésére törekednek (lásd a bretonokat és az elzásziakat Franciaországban, a frizeket Hollandiában, a szandzsáki bosnyákokat Szerbiában, a határon túli magyarokat a szomszédos országokban). A kisebbségi autonómiák, illetve autonómatörekvések azonban nem általánosíthatók. Minden eset egyedi és sajátosan fejlődött. Sem politikai, sem tudományos szempontból nem célravezető párhuzamot húzni közöttük. Kiváltképp igaz ez a katalán autonómia és a kelet-közép-európai kisebbségek autonómatörekvéseinek összehasonlítására. Itt elsősorban a székely autonómatörekvések és a katalán önrendelkezés között felállított párhuzamok veszélyeire szeretném felhívni a figyelmet. E két konkrét eset között legalább három szempontból állapíthatunk meg éles eltéréseket.

Egyrészt történeti szempontból, a szóban forgó közösségek kialakulását illetően. Az őshonos, úgynevezett *autochton* – tehát nem migrációs eredetű, így a szülőföldhöz történelmileg kötődő – kisebbségi közösségek kategóriáján belül két nagyobb altípust különböztet meg a szakirodalom.⁵ Az egyik a határváltoztatások következtében létrejött kisebbségi közösségek típusa. Ők rendelkeznek anyaországgal, kapcsolatuk pedig az őket körülvevő többségi társadalmakkal igen sajátosan alakult. Esetükben ugyanis – éppen a határváltoztatások következtében – a kisebbség-többség viszonya többször módosult, felcserélődött. Ide sorolhatók a szomszédos országokban élő magyar közösségek, beleértve a székelyeket is. Az őshonos kisebbségek másik típusát azok a közösségek alkotják, amelyek nemzeti kereteiket már egy meglévő nemzetállam keretein belül alakították ki. Tehát nem határváltoztatások következtében jöttek létre, éppen ezért, nem rendelkeznek anyaországgal, a többségi társadalmakkal való viszonyuk pedig egészen másképp alakult. Ide tartoznak a katalánok.

E két közösségtípus képviselői lényegesen eltérő politikai célokat szoktak megfogalmazni. Míg a határváltoztatások következtében kialakult kisebbségek érdekképviselői általában a kisebbségi jogkeretek bővítésére törekednek, valamint különféle területi, illetve kulturális önrendelkezést követelnek; addig az őshonos kisebbségi közösségek másik típusának képviselői ezeket a célokat gyakran meghaladják, és teljes elszakadásra, függetlenségre törekednek.

5 A kisebbségi közösségek tipológiájáról, valamint az ezzel kapcsolatos elméletekről és szakirodalomról lásd Gazsó Dániel: Egy definíció a diaszpórákutatók margójára. *Kisebbségkutatás*, 2015. 24 (2). 7–33.; Ugyanő: Diaspora Policies in Theory and Practice. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 2017. 1 (1). 65–87.

A történeti és a politikai szempontokon kívül, meghatározó még e közösségek gazdasági helyzete is, pontosabban az abból fakadó különbségek. A határváltoztatások következtében kialakult, kelet-közép-európai régióra jellemző kisebbségek általában a lakóhely szerinti ország társadalmi perifériájára szorultak, nehezebb anyagi körülmények között élnek. Ez tapasztalható a szomszédos országok magyarlakta régióiban is. Ezzel szemben Katalónia nemcsak Spanyolország, hanem az egész kontinens egyik meghatározó gazdasági mozgatórugója. Itt az egy főre jutó GDP majd 31 000 euró! Viszonyítási alapként mondom, hogy ez az érték még Magyarországon is alig haladja meg a 12 000 eurót.

Tehát a Kárpát-medencei kisebbségektől lényegesen eltérő esettel állunk szemben. Ahhoz, hogy a katalán önrendelkezés kérdését megértsük, először annak erőviszonyait kell megvizsgálnunk. Ennek az egyre kiélezettebbé vált konfliktusnak két főszereplője van. Az egyik oldalon Carles Puigdemont áll, a katalán kormány, azaz a Generalitat elnöke. Ő kezdeményezte a 2017. október 1-jén erőszakba torkollott népszavazást. Vele szemben Mariano Rajoy néppárti vezető áll, Spanyolország miniszterelnöke. Ő az első spanyol államfő, aki az 1978-as alkotmány 155. cikkelyével élve erőszakot alkalmazott egy autonóm terület egyoldalú függetlenné válásának megakadályozása érdekében, az említett népszavazás alkalmával.⁶

Természetesen ennek a konfliktusnak is megvannak a maga előzményei, melyeket nagyrészt ismertettünk két és fél évvel ezelőtti konferenciánkon.⁷ Akkor arra a konklúzióra jutottunk, hogy a madridi központi hatalom és a katalán vezetőség (melynek élén akkor még Puigdemont elődje, Artur Mas állt) nem képesek kommunikálni egymással, mégpedig azért nem, mert a párbeszédhez saját pártérdekeiket kellene feladniuk. Azt is megállapítottuk, hogy ha ez így marad, a konfliktus akár erőszakba is torkollhat. Vészjóslatunk sajnos bekövetkezett.

A katalán autonómia kérdése körül kialakult konfliktus első ránézésre ugyan kétpólusúnak tűnik (Mariano Rajoy vezette spanyol kormány vs. Carles Puigdemont vezette Generalitat), ha közelebbről megvizsgáljuk az erőviszonyokat, több mellékszereplőt is be tudunk azonosítani. Ez nem meglepő, hiszen a nemzeti kérdés – tehát a nemzet elképzel

6 A 1978. évi alkotmány 155. cikkelye kimondja: „A spanyol kormány közbeavatkozhat és átveheti az irányítást az autonóm régió felett, amely nem teljesíti az alkotmányban rögzítetteket, a más törvények által ráruházott kötelezettségeket, vagy olyan módon jár el, amely komolyan sérti Spanyolország általános érdekeit.” Az eredeti spanyol nyelvű szöveget lásd Artículo 155 del Título VIII. De la Organización Territorial del Estado de la Constitución Española de 1978. Letöltés helye: www.congreso.es; letöltés ideje: 2018. 01. 20.

7 Az akkori helyzetről lásd: Választás után, választás előtt – Katalónia és a függetlenség dilemmája. *NPKI Elemzések*. 2015. október 12. Letöltés helye: www.npki.hu; letöltés ideje: 2018. 01. 20.

és az állam területi határainak nem egybeeséséből fakadó problémakör – általában olyan konfliktusokat generál, amelyekben az egymással szemben álló felek (kormányok és kisebbségi érdekképviseltek) maguk is belülről megosztott, heterogén politikai mezőket alkotnak.

A katalán fél belső megosztottsága élesen kirajzolódott a tavaly december 21-én tartott, előrehozott regionális parlamenti választások eredményeiben. A mérleg ugyan még mindig a függetlenségpártiak felé billent, a legtöbb szavazatot nem Puigdemont Együtt Katalóniáért (*Junts pel Catalunya, JxC*) pártja kapta, hanem az Állampolgárok (*Ciudadanos, C's*) elnevezésű párt, amelyre több mint egymillióan adták le voksukat. Ez utóbbi helyi vezetője, Inés Arrimadas tavaly októberben tartott parlamenti beszédében kihangsúlyozta: nem fogja hagyni, hogy az andalúz családtagjaitól útlevelet kérjenek, amikor meglátogatják őt Barcelonában.⁸ A dél-spanyol Cádiz provinciában, a sherry szőlő őshazájában, Jerez de la Fronterában született andalúz származású katalán politikusnő tehát nyíltan ellenzi a szeparatizmust, és ráadásul igen népszerű a szavazók körében.

A választási eredményekből kiolvasható továbbá a függetlenségpártiak területi megosztottsága is. Míg a szegényebb Girona és Lleida tartományokban a szavazatok több mint 60%-át vitték el, addig a gazdagabb Tarragona és Barcelona tartományokban támogatottságuk még az 50%-ot sem érte el. Ez utóbbi térséggel kapcsolatban említést érdemel az az extrém kezdeményezés, amely Tarragona és Barcelona Tabarnia néven történő egyesülését és különválását követeli annak érdekében, hogy Katalónia elszakadása esetén ez a terület továbbra is a Spanyol Királyság része maradhasson. A helyzet abszurditását tovább fokozza, hogy e kezdeményezés vezetői ugyanazokkal az érvekkel élnek, mint a katalán függetlenségpártiak a madridi központi hatalommal szemben. Azt állítják ugyanis, hogy Katalónia szegényebb területei kizsákmányolják Tabarniát, mely az autonóm közösség független állammá válása után csak tovább erősödne. Erre utalnak az olyan barcelonai falfrókák is, mint „*Cataluña nos roba, Barcelona libre*” („Katalónia meglop minket, szabad Barcelonát”). Mindezen törekvéseket a ma még fiktív Tabarnia elnöke, Albert Boadella múlt kedden (2018. január 16-án) közzétett videó üzenetében összegezte. Mondandója végén még be is intett a madridi hatalommal szembenálló függetlenségpárti katalán testvéreknek.⁹ Ez az első hallásra abszurdnak és már-már

8 Inés Arrimadas 2017. október 11-én tartott parlamenti beszédének videófelvételét lásd: Inés Arrimadas: Mi familia vive en Andalucía. No pienso permitir que les pidan el pasaporte. Letöltés helye: www.youtube.com; letöltés ideje: 2018. 01. 20.

9 Albert Boadella 2018. január 16-án, katalán nyelven tartott videóüzenetét spanyol felirattal lásd: Discurso de investidura de Albert Boadella como Presidente de Tabarnia en el exilio. Letöltés helye: www.youtube.com; letöltés ideje: 2018. 01. 20.

nevetségesnek tűnő mozgalom egy egész népszerű platformmá nőtte ki magát az interneten. Egyre több követőjével tovább erősíti a katalán fél belső megosztottságát.

Mindent összevetve tehát egy, a kelet-közép-európai autonómiatörekvésektől lényegesen eltérő, összetett, többpólusú, spanyolosan magas vérmérsékletű önrendelkezési kérdéssel állunk szemben, melyet a következőkben három különböző perspektívából vizsgálunk meg részletesebben. Elsőként Tóth Norbertnek fogom átadni a szót, akitől azt kérem, hogy ismertesse a katalán autonómia jogi kereteit. Mely jogszabályok tartják egyben az országot: Mi gátolja az egyoldalú elszakadást? Hogyan viszonyul a katalán függetlenségi törekvésekhez a nemzetközi jog? Norbert előadását követően Nagy Sándor Gyuláé lesz a szó. A Külügyi Intézet honlapján Sándor több lehetséges forgatókönyvet is publikált a közelmúltban. Most arra kérem, hogy ezeket összegezve ismertesse Katalónia elszakadásának politikai, kulturális és gazdasági következményeit: a pro és kontra érveket. Milyen előnyökkel és milyen hátrányokkal járna a különválás? Mennyibe kerülne a függetlenség a katalán állampolgárok számára? Végül Dabis Attilától az említett 2017. december 21-én tartott regionális parlamenti választások eredményeinek, valamint a most alakuló új katalán kormány összetételének ismertetését kérem. Hogyan tovább: van-e esély a katalán és a madridi vezetők megegyezésére, a konfliktus békés úton történő kezelésére?

Tóth Norbert: Nagyon szépen köszönöm Dánielnek ezt a bevezetőt. Az az igazság, hogy ma önvizsgálatot tartottam. Feltettem magamnak azt a kérdést, hogy magánemberként – tehát nem jogászként vagy politológusként – mit gondolok erről a konfliktusról, tehát arról, hogy Katalónia függetlenné akar válni. Divatossá vált ilyen helyzetekben ide vagy oda letenni a garast. Egy ilyen két szereplőre leegyszerűsíthető versenyben az ember általában szurkol vagy az egyik, vagy a másik félnek. Én azonban arra jutottam, hogy tulajdonképpen nekem mindegy: én magánszemélyként mind a két oldalt szimpatikusnak találom.

Dániel kérdésére reagálva, először is tisztáznunk kell, hogy pusztán jogszabályok nem igazán tudnak államokat összetartani. A jogszabályok nem szuperhősök. Sőt, lehet, hogy még a szuperhősök sem lennének képesek egyben tartani Spanyolországot, hogyha a helyzet átjut egy bizonyos ponton. A jelenlegi helyzetből nem tudom még megítélni: lehet, hogy megérjük Katalónia függetlenné válását, de az is lehet, hogy Spanyolország egyben marad. Egy bizonyos: a jogi környezet – sem a spanyol belső jogrendszer, sem a nemzetközi jog – nem kedvez a katalán függetlenségnek.

Azt a kérdést is feltettem magamnak ma reggel, hogyha a XIX. században lennénk – itt ülnénk az 1850-es, 1860-as években – és ugyanez lenne a téma: vajon az akkori nemzetközi jog kedvező feltételeket teremtett volna-e a katalán függetlenségnek? Vannak olyan nézetek, hogy „*Oh, hát lemaradtak – nem is a nagy nemzeti ébredésről, hanem – a XIX. század végi, XX. század eleji nagy függetlenedési hullámokról. Sajnos elkéstek, már a XXI. század van, ez a villamos már elment*”. Az igazat megvallva a függetlenségi törekvéseket akkor sem támogatta a nemzetközi jog. Az ilyen és ehhez hasonló függetlenségi törekvésekkel azonban a politikai hozzáállás – a kontinensen és a nagyvilágban egyaránt – jóval kedvezőbb volt a XIX. században, mint manapság.

Ami a katalánok belső megosztottságát illeti, Tabarniához hasonló kezdeményezésekkel találkoztunk már máshol is. Skócia esetében például, Orkney és a Shetland-szigetek jelezték, hogy Skócia függetlenné válása esetén ők elszakadnának, és különálló államként működnének, esetleg Angliához és Waleshez csatlakozva. Ismerjük a 2014-ben tartott népszavazás eredményeit Skóciában.¹⁰ Katalóniában is szavaztak. Ez utóbbi azonban nem volt legális a spanyol jog alapján, míg a skót népszavazás a brit jogrendszer értelmében az volt. Ez egy nagy különbség a két eset között.

Visszatérve a függetlenné válás nemzetközi támogatottságának kérdéséhez: miért van az, hogy amikor mi el akartunk szakadni az Osztrák Császárságtól, sőt, függetlenségi nyilatkozatot fogadtunk el 1849 tavaszán, akkor Európa és a világ közvéleményének nagy része szimpatizált ez irányú törekvéseinkkel? Ebben a kérdésben arra jutottam, hogy akkor a magukat felvilágosultnak tartó európai és nem európai államok lakosai az Osztrák Császárságban egy retrográd állapotot láttak, egy visszamaradott képződményt, népek börtönét stb., és örültek volna annak, ha végre felbomlik. A magyarokat pedig szabadságharcosoknak tekintették. Nem véletlenül fogadták Kossuth Lajost úgy, ahogyan az Egyesült Államokban. Ez a külső támogatottság a katalán függetlenségi törekvések esetén most jól láthatóan nincsen meg: nem övezi a világ közvéleményének szimpátiája. Lehet, hogy vannak kivételek: olyan országok, ahol ez másképpen van, de úgy összességében, ha megnézzük a nagy globális lapoknak a cikkeit, akkor azt látjuk, hogy a katalán kérdéssel kapcsolatban populizmusról és a nacionalizmus feltámadásáról írnak. Jól láthatóan Spanyolország egyben maradásának drukkol a többség. Pedig mit tűztek a zászlajukra a katalánok?! Szabadságot akarnak, több demokráciát. Ezek szimpatikus dolgok! Jó, lehet, hogy Észak-Koreában másképp vélekedik az ottani elit, de alapvetően

10 A Skóciában 2014. szeptember 18-án tartott népszavazáson 84%-ot meghaladó részvétel mellett a szavazók többsége (55,3%) az Angliával, Waleszel és Észak-Írországgal való unió fenntartása mellett foglalt állást.

ezek általánosan elfogadott értékek. A katalánok az emberi jogokért küzdenek. Ki az, aki ezekkel szembe merne menni? Mégis azt látjuk, hogy nincsenek az európai fővárosokban tüntetések a spanyol nagykövetségek előtt. Nehogy valaki félreértsen! Én nem akarok biztatni senkit arra, hogy tüntessen. Semmilyen felforgató tevékenységre nem akarok buzdítani, csak érdekesnek találom, hogy ez a jelenség a katalán kérdés kapcsán elmarad. A XIX. században biztosan lett volna az akkori hírekre érzékeny értelmiségiek közül, aki kimegy fáklás tüntetést rendezni, mondjuk az akkori fővárosokban a spanyol nagykövetség elé. Ez ma nincs meg. Nem tudok olyan államot vagy politikai szereplőt mondani, aki nyíltan támogatná az ügyet. A gazdasági élet szereplői között sem tudok támogatókról. Például olyan nagy transznacionális vállalatokról – mint mondjuk a Coca Cola –, amely úgy reklámozná a termékét, hogy „*Viva la Cataluña libre!*” Ugye ilyen nincsen. Ugyanakkor más társadalmi ügyek mellé odaállnak a nagyvállalatok. A katalán szeparatizmusnak nincs támogatója a céges világban, nincs az állami szektorban, és a nemzetközi közvélemény sem támogatja.

A kérdés tehát: ki az, aki támogatja? Nyilván Katalóniában találunk ilyen embereket, hiszen mégiscsak volt egy népszavazás. Az, hogy a nemzetközi jog a katalán függetlenséget nem támogatja, nem meglepő. Egyébként a szecessciónak, tehát az elszakadási törekvéseknek a nemzetközi jog soha nem kedvezett igazán. A jognak ugyanis stabilizáló funkciója van. A nemzetközi jognak is. Tehát a fennálló rendet próbálja stabilizálni és ebbe nem fér bele az, hogy mindenféle területek elszakadjanak az államoktól. Itt feltehetnénk a kérdést, hogy akkor mi a helyzet Új-Kaledóniával? Új-Kaledónia és Katalónia között nemcsak az a különbség, hogy az egyik Franciaországhoz, a másik Spanyolországhoz tartozik, hanem az is, hogy a népek önrendelkezési joga alapján Új-Kaledóniának joga van független államot létrehozni, míg Katalóniának ehhez a jelenlegi állás szerint nincs joga. Új-Kaledóniában, ha lesz népszavazás – márpedig idén, a Nouméa-megállapodás értelmében kell lennie¹¹ –, és azon a lakosság a függetlenséget megszavazza, akkor Új-Kaledónia függetlenné fog válni. A népek önrendelkezési joga alapján az ott élő lakosságnak erre lehetősége van. A franciák ebbe már bele is nyugodtak. (Nagy szerencsájukre egyébként úgy tűnik, hogy a lakosság többsége nem fogja támogatni a függetlenséget, és Franciaországon belül akarnak maradni.) A katalánoknak azért nincs erre joga, mert a nemzetközi jogban Katalónia lakossága nem minősül különálló népnek.

1945 után folyamatosan szűkült az a személyi kör, amely hivatkozhat erre a jogosultságra. Igaz, 1945 előtt más volt a megnevezés: akkor az önrendelkezés elvéről beszéltek,

11 A Nouméa-megállapodás francia nyelvű szövegét lásd: Accord sur la Nouvelle-Calédonie signé à Nouméa le 5 mai 1998. Letöltés helye: www.legifrance.gouv.fr; letöltés ideje. 2018. 04. 27.

ráadásul nemzetek önrendelkezési elvéről, mely csak 1945 után kapta a népek önrendelkezési joga elnevezést. Maga a nép elnevezés alapvetően a gyarmatok lakosságára vonatkozott, tehát azokra a gyarmati területekre, melyek 1945 után független államokká váltak. Nagyon egyszerű, hogy mindezt kik és miért találták ki. Hazudnék, hogyha azt mondanám, az igazságosság elve ezt diktálta; fölismerte a világ, micsoda igazságtalanság van a gyarmatokon. Alapvetően nem erről volt szó. A gyarmatokkal rendelkező amerikai és európai országok kezdetben nem is értettek vele egyet. A Szovjetunió javasolta 1945-ben a San Franciscó-i értekezleten, ők akarták beiktatni az *Alapokmányba*.¹² A Szovjetunióknak nem voltak gyarmatai, szatellitjei lettek később, de gyarmatai nem voltak. A briteknek, meg a franciáknak viszont igen, a szovjetek pedig akkor már tudták, hogy nem egy hajóban fognak evezni, és hogy az európai gyarmatok függetlenné válásával ezt a két hatalmat, tehát a briteket és a franciákat meg lehet gyengíteni. Az, hogy a népek önrendelkezése végül bekerült az *Alapokmányba*, egy zseniális trükk volt a szovjetek részéről, egy mesteri húzás 1945-ben. Mindezek kiderülnek az előkészítő dokumentumokból. A népek önrendelkezési joga tehát jó szolgálatot tett, hiszen a gyarmati rendszert tulajdonképpen megszüntette. Mára már csak egy-két terület maradt, ami még hivatkozhat erre a jogra. Aztán hogy érvényesíteni is tudja-e vagy sem, az már egy másik kérdés. Például, hogy Nyugat-Szahara lakossága mennyire tud élni az önrendelkezés jogával és képes-e független államot létrehozni, nem tudjuk.

Az 1990-es években próbáltak egy picit tágítani a személyi hatályon. Ezt ugyan nem mindenki ismeri el, de nekem úgy tűnik, hogy az európai jogközösségben, a '90-es években kialakult egy közmegegyezés arról, hogy ha a szeparációt megengedi a szövetségi állam alkotmánya, vagy legalábbis nem tiltja meg, akkor a nemzetközi jog nem gördít akadályt a függetlenné válás elé, és így ki lehet válni a föderációból. A legtöbb ország azonban ezt nem engedi meg. Németországban például 2016-ban az alkotmánybíróság nyilatkozott arról, hogy nem lehet aláírásokat gyűjteni Bajorország esetleges függetlenségéről. Az Egyesült Államokban pedig már a XIX. században – tehát észak és dél háborúja után – eldőlt a legfelsőbb bíróságon, hogy ilyet nem lehet. A kanadai legfelsőbb bíróság – az amerikai jognál kicsit megengedőbben – 1998-ban beszélt arról Québec kapcsán, hogy tárgyalási kötelezettség keletkezik akkor, hogyha a többség a függetlenség mellett szavaz. Végül nem úgy szavaztak. Alapvetően azért a kanadai jog sem preferálja a különválást, az amerikai jog pedig teljesen elzárkózik annak lehetőségétől. Ezekkel a példákkal ellentétben voltak országok, amelyeknek az alkotmánya a függetlenedést megengedte, de azok jellemzően már fel is bomlottak. Illetőleg vannak olyan országok is, melyek jelenleg

12 Az *Egyesült Nemzetek alapokmányát* 1945. június 26-án fogadták el, a San Franciscó-i értekezleten.

megengedik, viszont ezek nem szövetségi államok. Moldova jó példa erre. Ott külső nyomásnak engedve bekerült az egyik fontos jogszabályba, hogy Gagauzia dönthet a státuszáról, hogyha Moldova jogállása megváltozna. Elgondolkoztató, hogy mégis hogyan változna meg Moldova státusza. Vannak olyan szomszédjai keleten is, meg nyugaton is, akik el tudnák képzelni, hogy Moldova ne mint független állam működjön a továbbiakban. Ebben az esetben Gagauzia elvileg elszakadhatna. Aztán hogy mindezt hogyan valószínűsítené meg, az egy másik kérdés, most ebbe ne menjünk bele. Ami ezzel kapcsolatban fontos, hogy Katalónia esetében ilyen lehetőségek nincsenek: Spanyolország és a nemzetközi jog sem támogatja a katalánok teljes körű önrendelkezési jogát.

Akad ugyan egy lehetőség, amivel elvileg ilyen és hasonló esetekben meg lehet szerezni a közvélemény szimpátiáját: hogyha Katalónia elnyomás alatt élne. Ez egy szürke zónája a nemzetközi jognak. Ebben az esetben – tehát, ha az állam szisztematikusan elnyomja a területén élő kisebbségi lakosságot –, akkor már hajlamos a nemzetközi közösség és a nemzetközi jog is engedményeket tenni. Az amerikaiak egyébként ezt az elnyomó országot nevezik anyaországnak. (Érdekes, hogy mi mennyire másképp használjuk ezt a kifejezést.) Az ilyen esetekben a függetlenné válást jogorvosló elszakadásnak nevezik, de vannak rá más kifejezések is erre. Így esetleg még el lehet szakadni. Azonban Katalónia esetében ez az elnyomás nem bizonyítható, még ha a katalánok nagy része nem is így látja. Van is erről egy propaganda videó, nem tudom pontosan ki készítette, de a katalán függetlenségről szól és a tavalyi rendőri beavatkozásról, még Hitler, meg Franco is belekerültek valahogy. Ezen sokan felháborodtak. A spanyolországi zsidó közösségek szövetsége például kikérte magának, hogy Puigdemont lájkolta ezt a videót. Nagyon érdekesen alakul a spanyol belpolitika: mindenféle eszközökkel küzdenek egymással a felek. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy sem a spanyol jog, sem a nemzetközi jog, sem az európai közösségi jog nem engedi elszakadni Katalóniát.

Annak, hogy az Európai Unió sem preferálja a katalánok függetlenedési törekvéseit, szerintem két oka van. Egyrészt nyilván a spanyol diplomácia nagyon erősen nyomja az ügyet az Európai Unióban. Másrészt az EU illetékes vezetői magánemberként sem igen támogatják az elszakadást. Persze a XIX. század elitje sem támogatta, mégis jöttek létre független államok. Erre a nemzetközi jog azt a választ adja, hogy néha az önrendelkezés jogának utólagos törvényesítő szerepe van. Tehát ha az események túljutnak egy bizonyos ponton, akkor a nemzetközi jog talál rá megoldást, hogy utólag visszahatóan elismerje Katalónia függetlenné válását. Mindent összevetve a társadalmi folyamatok fontosabbak a jogi kereteknél: ha a társadalmi folyamatok visszafordíthatatlanokká válnak, akkor Katalónia független lesz. A jog azonban önmagában nem képes egybetartani az országot. Köszönöm szépen a figyelmet!

Nagy Sándor Gyula: Nem tudom, van-e felesleges másfél napjuk, hogy választ adjak a felém intézett kérdésekre. Annyira lenne szükségem. Igyekszem húsz percre szűkíteni a mondandómat. Mennyibe kerül a függetlenség a katalánoknak? Ezt senki nem tudja pontosan. Az biztos, hogy a katalán gazdaság a szeparatizmust megsínyli.

Norbert előadásmenetét követve, én is a magánvéleményemmel indítanám az előadásomat. Nekem elég sok Katalóniában élő barátom van, és hétfőn jöttem vissza Barcelonából. Kicsit mászkáltam arrafelé. Őszintén szólva sem most, sem a kint töltött két és fél évem alatt (2011 és 2014 között) nem láttam elnyomást. Az utcán katalánul beszélnek az emberek, katalánul vannak a feliratok, katalán TV, katalán rádió és katalán nyomtatott sajtó működik, és mindez állami pénzből. Börtönben lévő politikusok, illetve önmagukat külföldre száműzött politikusok kampányolhattak nyíltan az újraválasztásukért. Egy részüket újra is választották, be is kerültek a parlamentbe.¹³ Előzetes letartóztatásban töltött idejük igazolt távollétnek minősül, ami azt jelenti, hogy távolról meghatalmazott útján szavazhatnak a parlamentben. Tehát sok mindent el lehet mondani a spanyol jogról és a spanyol kormányról, de azt nem, hogy elnyomják a katalánokat. El kéne küldeni néhány katalán politikust olyan helyekre, ahol megnézhetnék, hogy milyen egy elnyomásban élő kisebbség, és akkor össze tudnák hasonlítani a saját életükkel. Nem is kéne Európán túlra menni, lehet azért itt az Uráltól nyugatra is találni olyan helyeket, ahol kiválóan meg lehetne mutatni, milyen egy kisebbségnek elnyomásban élni.

Persze hangulatkeltés az van, nagyon erősen erre játszik a katalánok egy része, miközben persze van egy másik, józan része a katalán társadalomnak, mely jól láthatóan 50–50%-ban megosztott. Úgy gondolom, 45%, aki teljes mértékben, szinte már elvakultan függetlenségpárti. Van egy másik 45%, aki nem az. És van 10%, aki a hangosabb fél mellett voksol. Az inga 50%-nál mozog. Ennek ellenére azt harsogják a katalán szeparatista vezetők, hogy nekik milyen hihetetlen erős felhatalmazásuk van. Azért 52% szerintem nagyon kevés ahhoz, hogy szembe menjenek az anyaország – nevezzük így Spanyolországot – alkotmányával és a nemzetközi joggal.¹⁴ Ez az én szubjektív véleményem.

Dániel említette azt a bizonyos Tabarnia nevezetű dolgot. Ami a legszebb az egészben, hogy ennek a kezdeményezésnek a képviselői megfordították a katalán függetlenségi érvrendszert, és meg is győzték a barcelonai értelmiségiek egy részét, akik támogatják

13 Oriol Junqueras, Joaquim Forn és Jordi Cuixart börtönben, Carles Puigdemont, Lluís Puig, Clara Ponsatí és Toni Comín „száműzetésben” Belgiumban és Németországban (2018. április).

14 A 2017. decemberi katalán tartományi parlamenti választások eredményeként a parlamenti helyek 52%-át szerezték meg nyíltan függetlenségpárti képviselők. (A 2017. október 1-jei népszavazáson a szavazati joggal rendelkezők 43%-a adta le voksát, több mint 90%-uk a függetlenség mellett szavazott.)

őket. A két régió, Tarragona és Barcelona kapcsán ugyanazt mondták, mint a függetlenségpártiak Katalónia kapcsán, ugyanazokkal a statisztikákkal. Ellenük fordították saját érvrendszerüket. A katalánok meg teljesen felháborodtak, hogy „*ez milyen hülyeség*”, hogy „*ennek semmi értelme nincs*”. Pedig a függetlenségpártiak is ugyanazt mondták Spanyolországra! És akkor elkezdődött a pufogás: hogy nekik történelmi joguk is van. Ugyan, kollégák, ha mi magyarok elkezdénénk a történelmi jogainkról beszélni! Aztán jöhetnének a bolgárok, meg a törökök is az ő történelmi jogaikkal. Ez nevetséges. Ezzel nem lehet érvelni. Ilyen szempontból nagyon gyenge lábakon áll a katalán függetlenségpártiak érvrendszere. Ráadásul nincs meg az elsöprő társadalmi támogatottságuk sem. Nincs meg az a gazdasági erő sem, ami kéne ahhoz, hogy ez az ország, ha függetlenné válik, akkor talpon tudjon maradni. Sokszor Koszovóval példálózunk, mint hasonló, elnyomás alatt álló térséggel, mely a függetlenségéért küzd. Hát kb. arra a GDP-szintre süllyednének vissza néhány év alatt, mint ahol most Koszovó áll, ha egyoldalú módon függetlenné válnak.

Persze nem minden scenárió ilyen negatív. Katalónia történelmileg mindig egy aránylag erős, iparilag nagyon fejlett, jó kapacitásokkal rendelkező térség volt. Mindig is Spanyolország gazdag tartománya volt. Ha varázspálca legyintéssel független állammá válna – és ha az Európai Unió nem fogadná el annak –, akkor is valahogy megélné, akkor is valaki megvenné az áruit, ha olcsón és jó minőséget gyárt. Persze nem olyan életszínvonalon élnének, mint most, és az is bizonyos, hogy a Barcelonában élő külföldi, brit, német stb. nyugdíjasok, meg üzletmágnások összecsomagolnának és elmennének más hasonlóan jó klímájú, mediterrán városba, ami azért igen sok pénzvesztést jelentene.

A Külügyi Intézet egyik elemzésében kikerestük azt az összeget, amit Katalónia a különböző cégek székhelyeinek kitelepülésével, főleg Barcelonából Madridba, Valenciába és Aragóniába költözésével veszített a tavalyi év utolsó három hónapjában: 90 milliárd euró, a katalán GDP fele.¹⁵ A kilenc spanyol tőzsdeindexben lévő katalán cégből hét már nem Katalóniában székel. Ketten maradtak még Barcelonában, a többi mind elment. Az összes nagy bank, a Caixa, a Banco Sabadell, mind összecsomagolt és áttette székhelyét Madridba azzal, hogy vissza se fognak menni abba a politikai környezetbe, amit a függetlenségpártiak kreáltak. Köszönjék meg maguknak! Mindezt tetőzte az, hogy sok százezer függetlenségpárti szavazó megszüntette a bankszámláját ezeknél a bankoknál, és főleg francia bankokba rakta át a pénzét. Ők ezeket érezték magukénak, mert ugye spanyol bankba elvből nem mentek. Ez komoly év végi veszteségeket jelentett. Ez egy komoly probléma.

15 Szatmári Barnabás: A katalán függetlenségi törekvések gazdasági hatásai. *KKI-elemzés*, 2017/40. Letöltés helye: www.kki.hu; letöltés ideje: 2018. 01. 20.

Előfordul sajnos az is – vannak rá adatok¹⁶ –, hogy a spanyolok elkezdtek látványosan mellőzni a katalán termékeket, tehát a köztudottan Katalóniában előállított élelmiszereket és más jellegű termékeket. Ezeket a spanyol vásárlók a polcon hagyják. Ez persze igen kontraproduktív, hiszen azzal, hogy a spanyolok nem vesznek katalán árut, kb. 60%-ban a spanyol kereskedőket büntetik, és a zaragozai meg valenciai alvállalkozóknak a munkáit teszik tönkre. Ráadásul ellenreakcióként a katalán részről is elkezdődött egy hasonló folyamat, igaz, a spanyol termékek mellőzése Katalóniában egy kicsit nehezebb. Mindez elég értelmetlennek tűnik az Európai Unió egységes belső piacán. Konkrétan, amikor megiszunk egy pohár vizet, valószínűleg fogalmunk sincs, hogy most a cég német, vagy francia, vagy egy arab olajmágnásé, aki a tőzsdén keringteti a papírokat. Lehet, hogy az van ráírva, „*Made in Hungary*” vagy „*Made in Europe*”, teljesen mindegy.

Mindezek következtében a spanyol gazdasági minisztérium több tizedponttal visszaminősítette Katalónia 2018-as gazdasági növekedési kilátásait. Ez jó sok milliárd euró veszteséget jelent. A pénzügyi veszteséget tovább fokozza az, hogy a cégek – székhelyeiken kívül – a termelés egy részét is Katalónián kívülre akarják helyezni. 3000 ilyen cégről van szó, ebből kb. 300 nagyvállalat, a többi közepes és kisméretű vállalat. Ezek összesen 150 000 embert foglalkoztatnak Katalóniában. A spanyolországi átlaghoz képest sokkal alacsonyabb katalán munkanélküliségi rátán ez jó sok százalékpontot rontana.

A függetlenné válás pro és kontra? Hosszútávon nem tartom kizártnak, hogy Katalóniának megéri függetlenné válnia, de 20–30 évre senki nem tud előre kalkulálni. A jelenlegi állapotok azonban azt mutatják, hogy a gazdasági veszteségek következtében a most függetlenségre szavazók nyugdíja nem lesz annyi, mint amennyit szeretnének, és az unokáik is valószínűleg rosszabbul fognak élni, mint ahogyan ők élnek.

Ezzel együtt azt gondolom, hogy a független Katalónia mint olyan, belátható időintervallumon belül nem fog létrejönni. Nemcsak azért, mert a spanyol belső jog legkülönbözőbb alkalmazásával, de akár fegyveres erővel is meg tudja akadályozni az elszakadását, hanem mert nincs igazán ellenálló ereje. Az, hogy október 1-jén néhány száz embernek lekeverték egy pofont a rendfenntartók, nagyon rossz taktika volt Mariano Rajoy részéről. Katalóniában eddig is utálták őt, ezután sem fogják szeretni. Azonban az atrocitást követően nem volt szükség arra, hogy Barcelona utcáin állami fegyveres erők fenntartsák a rendet. Sokan úgy vélték, hogy ha az Alkotmány 155. cikkelyével élve a központi kormány megakadályozza a népszavazást, akkor majd a katalán közszolgálat megtagadja a közreműködést: a katalán rendőrök felmondanak és átállnak a nép oldalára. Nos, ez nem

16 Uo.

így történt. Ugyanúgy dolgoztak tovább, sőt még jobban, mint azelőtt, mert Madridból megmondták, hogy mit kell csinálni, és nem kellett attól félni, hogy négyhavonta kitalálnak valami újat.

A katalán függetlenségi pártok nem kormányoznak már lassan 3–4 éve, mert azzal vannak elfoglalva, hogy hatalmon maradjanak, hogy elérjék saját céljaikat. Nincs idejük az alapvető társadalmi és gazdasági problémákkal foglalkozni. A gazdasági problémák kapcsán egyetlen egy dolog volt, amit a barcelonaiak „jól” éltek meg: visszaesett a turizmus. Barcelonában még fél évvel ezelőtt olyan szintű turista áradat volt, ami még engem is – aki nyáron csak pár napra ugrottam ki a barátaimmal – zavart. Annyi turista volt a városban, hogy már nem lehetett lépni tőlük. Ez már a múlt hétvégén nem így volt. Most ha valaki be akar menni Gaudí valamelyik házába, már nem kell sorban állnia. Máskor kígyózó sorok voltak a bejáratnál. Tehát jól látszik, hogy a turizmus is visszaesett. Nagyon jó áron lehet Barcelonába repülőjegyet venni, ajánlom mindenkinek a figyelmébe. Nincsenek különösebb problémák, a szállások is lejjebb mentek, jó az időjárás, 15 fok van, napsütés. Ki lehet menni, sétálni egyet, kb. 40 euró oda-vissza a repülőjegy. Csak ajánlani tudom. Legyen ez a katalán turizmus promóció a végszó részemről.

Dabis Attila: Köszönöm szépen a szót. Még mielőtt belekezdzenék a számok elemzésbe, és ismertetném a 2017. december 21-i előrehozott katalán parlamenti választások eredményeit, az előttem felszólaló kollégákat követve én is megosztanám személyes véleményemet a katalán kérdésről. Békeszerető és demokráciaszerető emberként én annak örülnék, hogyha a skót, meg a québeci minta, vagyis az önrendelkezési törekvések tárgyalásos úton való rendezése, valahogy elérhetővé válna Katalónia számára is. Ettől most fényévekre vagyunk. Sőt, egyre jobban navigálja bele magát mindkét oldal a saját egyirányú elképzeléseibe. A fent említett két példa azonban bizonyítja, hogy még egy ilyen kiélezett helyzetben is az egymással ellentétes érveket valló felek asztalhoz tudtak ülni, tudtak egymással párbeszédet folytatni, és a végén konszenzusra is jutottak. Nekem ez volna a preferenciám Katalónia esetében is. Nem efelé haladunk, ami a választási és népszavazási eredményeken is látszik.

A jelenlegi katalán függetlenségi törekvések kiindulópontjának én a 2014-es évet adnám meg.¹⁷ Az előzményekhez sorolják a 2012-es választásokat is, melyen a legtöbb sza-

17 2012-ben még nem voltak egyértelműen függetlenségpártiak a domináns katalán pártok. A függetlenséggel kapcsolatos 2014-es állampolgári konzultációt követően azonban a 2015-ös választáson már úgy kampányoltak, hogy annak eredményét a függetlenségi úton való elindulást legitimáló szavazásnak tekintették.

vazatot az Artur Mas vezette Konvergencia és Unió (*Convergència i Unió, CiU*) pártja kapta. Ez azonban ekkor még nem tekinthető egyértelműen függetlenségpárti szervezetnek. A szűk értelemben vett történelmi gyökereket tekintve, említeni kell még a katalán parlament által 2006 július 19-én elfogadott statútum-módosítást,¹⁸ amit Madridban az akkor még ellenzékben lévő Mariano Rajoy vezette Néppárt (*Partido Popular, PP*) ugyanebben az évben megküldött alkotmánybírósági normakontrollra. Négy évvel később, 2010. június 28-án az alkotmánybíróság végül olyan ítéletet hozott, ami a fő nővumokat – amit a katalánok szerettek volna elérni –, semmissé tette.¹⁹ Ekkor kezdődött egy tiltakozási hullám, amire föl kellett ülniük a politikusoknak, hiszen azok a civilek, akik kimentek az utcára, a politikai szférának szavazópolgárokat jelentenek. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a szekér nem lehet előrébb, mint a ló! Reagálnia kellett tehát a politikai közegnek, még úgy is, hogy egyébként én nem gondolom, hogy Artur Masnak tetszett volna, hogy az ő választópolgárai egy függetlenségi irányba mozdultak el. De egyszerűen reagálnia kellett rá valamit. Mára ez a helyzet tovább fokozódott. Lényegében a katalán pártrendszer fő törésvonalává vált az unió vs. függetlenség ellentét. Már el sem képzelhető, hogy a közeljövőben egy olyan kormánykoalíció alakuljon Katalóniában, ami áthidalja ezt az alapvető törésvonalat.

A függetlenségpártiak tábora 2014-hez képest nagyjából 217 000-rel tovább gyarapodott. Folyamatos a mobilizáció mindkét oldalon. Láthatjuk, hogy a választások mellett a népszavazásokon való részvételi hajlandóság is növekszik. Míg 2012-ben 67%-os volt a részvételi arány, a tavaly decemberin közel 80%-os. Az unionisták és a függetlenségpártiak is képesek nagyobb tömegeket mozgósítani.

Az október 1-jei népszavazáson a függetlenségpártiak részvételi arányával kapcsolatban vitatkoznék Sándorral. Szerintem ez a 43%-os részvétel bravúros volt, hiszen olyan körülmények között kellett a népszavazást megrendezni, hogy gyakorlatilag már hetekkel előtte a spanyol rendfenntartó erők kiszálltak razziázni Katalóniában, és ahol lehetett, a szavazócédulákat elkobozták, valamint a szavazás napján is igyekeztek lezárni a szavazóhelyiségeket. Ilyen körülmények között én úgy vélem, hogy a 43% bravúros eredmény. Itt látok erdélyi kollégákat: gondoljunk bele, hogy a legutóbbi román parlamenti választásokon a lakosságnak mindössze a 39,5%-a vett részt, pedig ott senki nem zavarta a szavazás lebonyolítását. A szlovákiai európai parlamenti választások alkalmával a jogosultak 13%-a gondolta úgy, hogy fontos megjelennie. Tehát a katalán népszavazás esetében engem meggyőzött a részvételi arány.

18 A statútum szövegét lásd web.gencat.cat; letöltés ideje: 2018. 04. 27.

19 Az említett alkotmánybírósági határozat nem hivatalos fordítását lásd www.tribunalconstitucional.es; letöltés ideje: 2018. 04. 27.

A 135 fős katalán parlamentben 68 mandátum kell a többséghez. Most, a 2017. december 21-i választást követően 70 képviselője van a három függetlenségpárti erőnek: a volt katalán kormányfő, Carles Puigdemont vezette Együtt Katalóniáért (*Junts pel Catalunya, JuntsxCat*), a Katalán Köztársasági Baloldal (*Esquerra Republicana de Catalunya, ERC*) és a szélsőséges, antikapitalista, radikálisan függetlenségpárti Népi Egység (*Candidatura d'Unitat Popular, CUP*) pártoknak. A legtöbb szavazatot azonban – ahogy Dániel korábban már említette – az ezekkel az erőkkel szemben álló unionista Állampolgárok (*Ciutadans*) párt kapta. Ez részben annak köszönhető, hogy mind a spanyol Néppártnak, mind a katalán függetlenségpártiaknak megvannak a maguk korrupciós botrányai, amelyek mellett az Állampolgárok párt jól tudta magát egyfajta tisztakező csoportosulásként prezentálni a katalán pártrendszeren belül.

A választások eredménye egyébként papírforma volt: mindenki arra számított, hogy nagyon magas részvétel mellett a függetlenségpártiak lesznek többségben. Ez be is jött. Van viszont néhány fontos pont, amire ki kell térni. Egyrészt arra, hogy kik vesztek nagyot. A választásnak két nagy vesztese volt: a Spanyolországot kormányzó Néppárt helyi szervezete, ami a történelmi mélységbe süllyedt, mindössze négy képviselővel jutott be a katalán parlamentbe; és az imént említett szélsőséges, radikális függetlenségpárti CUP, amely a korábbi tíz képviselőjéből hatot elvesztett. Mindez számomra azt mutatja, hogy a lakosság nemcsak azt utasítja el, hogy Madridból kézi vezérlelssel irányítsák Katalóniát, hanem ennek a nagyon agresszív, egyoldalú kiszakadási kísérletnek a folytatását is. Vannak arra utaló jelek, amelyek azt mutatják, hogy a lakosság nem szeretné, hogyha ez folytatódna, ők inkább az *Esquerrára* és a *Junts pel Catalunya*-ra adták le szavazatukat. Ez utóbbi pártok egyébként a kampány alatt a függetlenség kifejezést már nem is használták. Ehelyett olyan szlogenekkel kampányoltak, mint „*Valósítsuk meg a köztársaságot!*”; „*Állítsuk helyre a katalán kormány méltóságát!*” vagy „*Szabadítsuk ki a politikai foglyokat!*”. Ugye ők politikai fogolynak tekintik azt a négy személyt, aki jelenlegi is vizsgálati fogságban van, és eljárás folyik ellenük zendülés, lázadás és hűtlen kezelés miatt.²⁰ Az ő esetük megér néhány szót, már csak azért is, mert közülük három választott képviselő

20 2017. október 30-án a spanyol központi főügyészség tizenhárom katalán kormánytag, valamint a katalán parlament elnökségének öt tagja ellen emelt vádat a függetlenségi népszavazásban betöltött szerepük miatt. Közülük nyolc esetben előzetes letartóztatást rendelt el az illetékes bíróság (*Audiencia Nacional*) november 2-án, melyek közül hat esetben engedélyezték a hatóságok, hogy az illetők óvadék ellenében szabadlábon védekezhessenek. Maradt tehát kettő politikus fogságban, a korábbi alelnök Oriol Junqueras i Vies, valamint az egykori belügyminiszter, Joaquim Forn i Chiariello. Ehhez jön még hozzá a két fogva tartott civil vezető, Jordi Cuixart, az *Òmnium Cultural* elnöke, valamint Jordi Sànchez a Katalán Nemzetgyűlés (*Assemblea Nacional Catalan*) nevű szervezet elnöke (ő a decemberi választáson Puigdemont pártjának, a PDeCAT-nak a választási listájáról szerzett parlamenti mandátumot.)

fizikailag akadályoztatva van abban, hogy részt vegyen a parlamenti üléseken és ott szavazzon. Rajtuk kívül van még további öt képviselő – beleértve Carles Puigdemont-t is –, akik önkéntes külföldi száműzetésben vannak,²¹ tehát összesen nyolc képviselőről van szó, akiket hogyha levonunk a hetvenből, akkor máris elveszett a többséghez szükséges létszám. Éppen ezért volt annyira turbulens a kormány tegnapelőtti alakuló ülése a parlamentben.²² Oriol Junquerasnak, a volt katalán kormányfőhelyettesnek január 6-án volt a bírósági meghallgatása, ahol kérvényezte, hogy rendőri kíséret mellett részt vehessen az alakuló ülésen. Kérését az ügyében eljáró Carmen Lamela bírónő a legfelsőbb bíróságon nem engedélyezte, viszont átadta a döntés jogát a katalán parlamentnek abban a kérdésben, hogy megbízott útján érvényesítheti-e a szavazati jogát Junqueras, illetve a többi fogvatartott katalán képviselő. Mint minden parlamenti alakuló ülésen, úgy a katalán regionális parlament esetén is van egy átmeneti bizottság, amelyik ülészik, mielőtt a valódi házbizottság létrejönne. Ezt *Mesa de Edad*nak hívják és a korelnökből, illetve a két legfiatalabb képviselőből mint korjegyzőkből áll. Ebben a parlamenti ciklusban úgy alakult, hogy mind a három illetékes pont az *Esquerra* párthoz tartozott,²³ így nem volt nagy meglepetés, hogy ők úgy döntöttek, hogy a bebörtönzött képviselők megbízott útján szavazhatnak. Puigdemont és a másik négy képviselő – akik önkéntes száműzetésben vannak – azonban nem kérvényezték, hogy szavazhassanak. Félték Mariano Rajoy azon ígéretétől, hogy ha bármivel próbálkoznak, akkor a spanyol központi kormány azonnal az alkotmánybírósághoz fordul. Így csak 65 szavazat jött össze, tehát az első körben nem sikerült megválasztani a katalán parlament héttagú elnökségét, mert az abszolút többségi szavazáshoz van kötve. Ezért szükség volt egy második körre. Itt már elég volt a relatív többség is, melynek nyomán megválasztották a katalán törvényhozás függetlenségpárti elnökségét.

Az alakuló ülés legnagyobb kérdése az volt, hogy ki legyen Katalónia új kormányfője. A függetlenségpárti oldalon Carles Puigdemont-t szeretnék, és egyelőre úgy tűnik, nincsen alternatív jelölt vele szemben. Puigdemontnak és Marta Rovirának – az *Esquerra* párt elnökének – volt egy Brüsszelben kötött informális megállapodása. Ennek értelmében az *Esquerra* fogja adni az országgyűlés elnökét, cserébe pedig a *Junts pel Catalunya* adja majd a kormányfőt. Erre a pozícióra az egyetlen jelölt Carles Puigdemont, akivel kapcsolatban Mariano Rajoy teljesen egyértelművé tette, hogy ha a távoli Brüsszelből

21 Ők név szerint: Carles Puigdemont (korábbi katalán elnök); Clara Ponsati (korábbi oktatási miniszter); Antoni Comín (egészségügyminiszter); Lluís Puig (kulturális miniszter); Meritxell Serret (mezőgazdasági miniszter).

22 A katalán parlament alakuló ülésére két nappal az NPKE jelen konferenciája előtt került sor, 2018. január 17-én.

23 Ernest Maragall (korelnök), valamint Gerard Gómez del Moral, és Rut Ribas (korjegyzők).

szeretne kormányozni, azt ő azonnal megtámadja, és a spanyol alkotmánybíróság elé viszi a kérdést. Erről az ügyről a jogi szakértők a katalán lapoknak azt nyilatkozták, hogy a spanyol alkotmánybíróság egészen hamar, akár negyvennyolc órán belül azt mondhatja, hogy ez így jogellenes. Viszontlátásra! Mellesleg Puigdemontnak a kormányfősége nemcsak madridi oldalon okozott törést, hanem katalán oldalon is.

Carme Forcadell – a katalán parlament volt elnöke – a parlament jogi szolgálatától egy olyan jelentést rendelt, amely megválaszolja a kérdést: lehet-e valaki Katalónia elnöke a házszabályokat betartva annak ellenére, hogy nem tartózkodik az országban? A nyolc jogászból álló jogi szolgálat egyértelműen nemleges választ adott. Pontosan idézve a jelentés erre vonatkozó részét: *„A parlamenti eljárások alapvető szabályainak tiszteletben tartása megköveteli a résztvevőtől nemcsak a jelenlétet, hanem a parlamenti vita jellegzetességeinek teljesítését is. Ezek pedig a szóbeliség, az ellenvélemény közvetlen megfogalmazása, valamint az azonnaliság elvének garantálása annak érdekében, hogy valamennyi résztvevő személyesen lássa, hallja és értse a vita fejlődését.”*²⁴ *„Erre a Skype is jó”* – válaszolta Puigdemont.²⁵ Azonban a fejlemények azt mutatják, hogy egyáltalán nem biztos, hogy ő marad a katalán kormányfő.

Összegezve – és egyben előadásomat lezárva – az eredményekből egyértelműen az olvasható ki, hogy Katalóniában egy lövészárokharcra kell számítani: egy hosszú, elhúzódó válságra. Mindkét oldal belenavigálta magát a saját egyoldalú kommunikációjába. Ebből nagyon nehéz kijönni, főleg politikai arcvesztés nélkül. Mariano Rajoynak továbbra is jól jön a katalán témával való riogtatás. Ő igényt tart a spanyol szélsőséges választópolgárok szavazataira is, akiknél jól fekszik a katalán nacionalizmusra való hivatkozás. A másik oldalon, Katalóniában tényleg kialakult az emberek egy részében az igény az elszakadásra. A függetlenségpárti oldalnak most nagyon ügyesnek kell lennie ahhoz, hogy valahogy kilavírozzon az egyoldalú függetlenné válás folyamatából, és elkerülje az azzal járó hátrányokat.

Végezetül, a koszovói párhuzam – melyet Sándor is említett – annyiból tanulságos, hogy a délszláv háború során a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) leglelkesebb harcosai azok voltak, akik azon szocializálódtak, hogy a szüleiket a jugoszláv rendőrség szétveri akkor, amikor még csak nagyobb autonómiáért tüntettek. Erre a példára

24 Az eredeti, katalán nyelvű dokumentumot lásd az alábbi cikkbe ágyazva: Camps, Carlota: Parliament lawyers warn Puigdemont has to be present. *El Nacional.cat*, 2018. 01. 15. Letöltés helye: www.elnacional.cat; letöltés ideje: 2018. 04. 27.

25 A videofelvételt lásd: Puigdemont seeks to preside over Catalonia via Skype. *Financial Times*. Letöltés helye: www.ft.com; letöltés ideje: 2018. 04. 27.

alapozva vannak már olyan hangok, akik szerint lényegében 2017. október 1-jén Spanyolország elvesztette Katalóniát. A kérdés csupán az, hogy ez az elszakadási folyamat hány év vagy évtized múlva teljeseedik be.

Gazsó Dániel: Köszönöm szépen mindhárom előadónak a tartalmas beszámolókat, valamint a hallgatóságnak az értékes közbevetéseket. Számomra egy konferencia nem akkor jó, ha minden kérdést megválaszol, hanem – épp ellenkezőleg – ha újabb kérdéseket vet fel. Az elmúlt másfél órában elhangzottak bennem igen sok kérdést vetettek fel. Remélem, ezzel nem vagyok egyedül. Még egyszer köszönöm szépen, hogy eljöttek. Köveszenek minket honlapunkon és járjanak rendezvényeinkre! További szép napot kívánok!

KISS-KOZMA GEORGINA

SZÍNES KISEBBSÉG, MOZGALMAS IFJÚSÁG

Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok – A GeneZYs 2015 kutatás eredményei* (tanulmánykötet). Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 548 oldal¹

Az ifjúság megértése régóta a tudománnyal és a politikával foglalkozók figyelmének centrumában áll. A globalizáció, a gyors technológiai fejlődés, az információs társadalom térszerkezet-alakító változásai, a világgazdaság átalakulási periódusai, valamint az új foglalkozások megjelenése és elterjedése maga után vonta a társadalmi magatartásformák módosulásait, a korábbitól eltérő életformák, illetve a közösségi kapcsolatok természetének átalakulását. A transznacionális vállalatok térnyerése, valamint a digitális kultúra kialakulása is olyan jelentős befolyást gyakorolnak az ifjúság életére, amelyek értelmezésére – habár különböző célzattal ugyan –, de mind a politika, mind a tudomány törekszik. Ehhez a megértésre való törekvéshez járult hozzá a Mathias Corvinus Collegium és az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete,² amikor a Kárpát-medencei fiatalokra fókuszáló reprezentatív ifjúságszociológiai vizsgálat, a *GeneZYs 2015* kutatás elvégzésére vállalkozott.

A *GeneZYs 2015* kutatásra bizonyos szempontból hagyományos ifjúságkutatásként tekinthetünk, ugyanakkor a reprezentatív ifjúságszociológiai vizsgálat eredményeit bemutató tanulmánykötet ennél sokkal tágabb – nemzetközi, Kárpát-medencei – kontextusba

1 Habár a tanulmánykötet rövid bemutatására vállalkozom, a benne megjelenő tizenhét tanulmány ismertetése meghaladja a recenziókra jellemző terjedelmet.

2 A két tudományos műhely kutatási együttműködésének egyik előnye, hogy az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete igen gazdag tapasztalattal rendelkezik a kisebbségkutatásban, a Mathias Corvinus Collegium (MCC) pedig az ifjúságügy területén. Az MCC egyik kiemelt célja, hogy hazánkban az oktatást kiegészítő, magas színvonalú képzési formát honosítson meg, amely programot 2014-ben Kolozsvárra is kiterjesztettek. Ahhoz viszont, hogy fő küldetésüket teljesíthessék, minél jobban meg kell ismerniük a fiatalokat, valamint az életükre hatást gyakorló fő változókat.

helyezkedik. A 2017-ben megjelent mű felépítését tekintve világos, hogy nem pusztán a kutatási eredmények, valamint az azokból levonható következtetések közlése a cél, hanem annak megvilágítása is, hogy a *GeneZYs 2015* egy olyan alapkutatás elvégzésére törekedett, amely megnyitja a témában rejlő lehetőségek ajtaját és további vizsgálatok megvalósítására ösztönöz. Emellett hozzájárul a politika ifjúságot érintő döntéshozatalának megalapozottságához, valamint támogatja a helyi döntéshozók, kutatók, és civil szervezetek tevékenységét.

A tartalomjegyzéket tekintve megállapíthatjuk, hogy igen gazdag kutatói tapasztalattal rendelkező szerzők összegezték a nemzetközi és a hazai ifjúságkutatási trendeket, valamint mutatták be a vizsgált országok teljes ifjúságát érintő kutatási eredményeket és sajátosságokat. Emellett a tanulmánykötet nem titkolt célja, hogy hozzájáruljon a magyarországi, valamint a külföldi ifjúságkutatási paradigmák konvergenciájához, ösztönözve egy széles spektrumú gondolkodási keret kialakulását.

A nemzetközi és Kárpát-medencei ifjúságkutatások szempontrendszerük, módszereik, célkitűzéseik alapján nagyfokú differenciáltságot mutatnak, ugyanakkor a magyar ifjúságot nagymintás adatfelvétellel, a négy legnagyobb határon túli régióban (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja), egy időben és egységes módszertannal utoljára 2001-ben vizsgálták.³ A tanulmánykötet hiánypótló a tematikus sokszínűség tekintetében, valamint a Kárpát-medencei magyar fiatalokra fókuszáló, részletes áttekintés szempontjából is, amely hozzájárul a vizsgált ifjúság triadikus viszonyrendszerben való összehasonlíthatóságához.⁴ A külföldi magyar ifjúság vizsgálatának tudományos relevanciáját erősíti továbbá a téma egyedisége, hiszen a nemzeti kisebbségek ifjúságának *differentia specificája*, hogy a jól körülhatárolható jellemzői között a generációs specifikum mellett ugyanúgy meghatározó a kisebbségi léthelyzet.

Az ifjúságkutatás aktuális kérdéseit övező szakmai vitákat és értelmezéseket megelőző *a priori* dilemma arra irányul, hogy vajon mit is értünk ifjúság alatt? Miképpen tekintünk az ebben az életszakaszban lévő fiatal korosztályra? Vajon az ifjúság csupán biológiai adottság, egy átmenet a kamaszkor és a felnőtt kor között, vagy pedig a fiatalság alatt nemcsak egy adott korosztályt kell érteni, hanem egy sajátos jellemzőkkel rendelkező csoportot? A fogalom jelentéstartalmának meghatározása, az ifjúsághoz való

3 A másik, közelmúltban végzett nagymintás ifjúságkutatásról lásd: Bauer Béla – Pillók Péter – Ruff Tamás – Szabó Andrea – Szanyi-F. Eleonóra – Székely Levente (szerk.): *Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról. A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei*. Új Nemzedék Központ, 2017.

4 Erről bővebben lásd: Brubaker, Rogers: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006. 17 (3). 3–30.

viszonyulás ugyanakkor kutatói állásfoglalás is egyben, figyelembe véve azt a nem elhanyagolható tényezőt is, hogy a szociológiai felmérésekben jelentékeny szerepet kap az operacionalizálási igény is.⁵

Függetlenül attól, hogy nincs az ifjúságnak definitív meghatározása, viszonylagos konszenzus uralkodik azzal kapcsolatban, hogy az ifjúság folyamatos változásban van. A független felnőtté válás időszaka eltolódik, a fiatalok egyre hosszabb ideig tanulnak (iskolai életszakasz kitolódása), s ennek következtében egyre később állnak munkába, valamint vállalnak gyermeket. Tehát az ifjúsági korszak az elmúlt évtizedekben kitolódott, átalakult.

A borítót tanulmányozva sok információ leszűrhető a kötetben uralkodó kutatói koncepcióról. A cím (*Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok – A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*) is felhívja figyelmünket arra, hogy ha a kisebbségi létben élő ifjúságot szeretnénk görcső alá helyezni, figyelembe kell vennünk a szférát érintő változásokat. Az ifjúsági dimenziót érintő átalakulások következtében egyre fokozódik az igény, hogy a befolyással bíró egyéb aktorok is vizsgálat alá kerüljenek annak érdekében, hogy a fiatalok komplex világa értelmezhetővé váljon. A különböző nemzetközi cégek és szervezetek egyre nagyobb hatást gyakorolnak az ifjúság életére, gondolkodási paradigmájára, gondoljunk csak arra, hogy milyen mély, strukturális és kognitív változást értek el a szabadidő eltöltésétől, a kapcsolattartáson keresztül a munkához való viszonyig az egyre gyorsabban megújuló infokommunikációs technológiák. Mindinkább az érdeklődés középpontjába kerül a pszichológiai, kommunikációs, gazdasági (és egyre inkább a politikai) viszonyok módosulására ható közösségi média is. A társadalmi miliő, a kultúra, valamint a gazdaság szerkezetváltozása mélyreható átalakulást hoz az amúgy is főképpen a mediatizált térben élő fiatalok életében. A címben szereplő változás a kötet egyik alapcélját, az összehasonlításra alkalmas kutatási eredmények elérését is tükrözi, ezáltal a térben és időben jelentkező változások, valamint a mögötte meghúzódó okok is vizsgálat alá vonhatók.

A borítónál maradva szintén választ kaphatunk arra a korábban említett dilemmára, hogy vajon az ifjúságra mint egy átmeneti korszakra, vagy pedig sajátos jellemzőkkel körülírható társadalmi csoportra kell tekinteni. A borító kifejezően illusztrálja a tanulmánykötet állásfoglalását az ifjúság értelmezésével kapcsolatban, hiszen centrumában – a tematikus sokszínűséget is reprezentáló módon – két betű rajzolódik ki, mégpedig

5 A kutatás az Erdélyben, Felvidéken, Vajdaságban és Kárpátalján élő, 15–29 éves magyar fiatalokra koncentrált.

a generációs címkeként is széles körben ismert Y és Z. Ha fellapozzuk a Papp Z. Attila, Ferenc Viktória, Márton János, Morvai Tünde, Szerbhorváth György, valamint Zsigmond Csilla neve által fémjelzett, a *GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Összefoglaló adatok* című írást, a szerzők is arra a következtetésre jutottak, hogy a kutatás során vizsgált témák mentén jelentős, statisztikailag is mérhető eltérések tapasztalhatók nemcsak az egyes régiók szempontjából, hanem a korcsoportok között is (15–19, 20–24, 25–29 évesek). Az eredmények implicálják azt a következtetést is, hogy a külhoni magyar ifúsági dimenzióban fellelhetők a generációs hatások is. Vagyis az ifúsági mező régió és korcsoport szerint is differenciált, heterogén, és jól körülhatárolható, saját jellemzőkkel rendelkezik.

Az ifúságkutatások nemzetközi és Kárpát-medencei kontextusai

A kötet felépítése hármass szerkezetű: az első fejezet célja, hogy szinopszist nyújtson, regionális szinten bemutatva az ifúságkutatás jellegzetességeit, kitérve annak hiányosságaira is. A második fejezetben a *GeneZYs 2015* kutatás eredményeire alapozva, tematikus tanulmányok mutatják be az ifúság és politika viszonyát, az előítéletek szerveződését, az oktatási, valamint a gazdasági helyzetet. A zárófejezetben pedig párhuzamos kutatások bemutatásával kirajzolódik az ifúsági mező vizsgálatában rejlő további potenciál.

A nyitó tanulmányt a kötet szerkesztője, Papp Z. Attila jegyzi, aki az ifúságkutatás aktuális, nemzetközi színtereken felmerülő kérdéseit ismerteti, s ezzel betekintést kapunk az ifúság értelmezését lehetővé tevő főbb megközelítésekbe. Az *ifúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi színtereken* című tanulmány a kutatási hagyományok bemutatását követően az ifúság meghatározásának egyik legizgalmasabb konceptuális dilemmáját mutatja be: vajon mi írja le leginkább ezt a csoportot? Az átmenet, vagy pedig a generációs specifikum? A szerző kiemeli Mayssoun Sukarieh és Stuart Tennock 2016-ban megjelent *On the political economy of youth. A comment* című cikkét, amelyben a *Journal of Youth Studies*-ban 2011 és 2015 között megjelenő, nagyjából 350 tanulmányt elemzik. Az egyik legszembeötlőbb eredmény – amely a majdani ifúságkutatások és tanulmányok tervezésekor egyre nagyobb hangsúlyt érdemel –, hogy a vizsgálati alanyok kiválasztásakor a legnagyobb figyelem a fiatalokra esik, a többi, szintén meghatározó aktor (kormányzati, gazdasági elit, döntéshozók, stb.) arányait tekintve mindeközben alulreprezentált. Papp Z. Attila aláhúzza, hogy az ifúságkutatások egyik legmeghatározóbb, esszenciális jelentőségű aspektusáról – nevezetesen a nemzetközi cégek, szervezetek, multinacionális

vállalatok, és elitek fiatalok életére ható jelentős befolyásáról – tekintélyes tudásdeficittel rendelkezünk.

A következő két tanulmány a magyar ifjúságkutatások áttekintését nyújtja. Bauer Béla, Németh Adél, valamint Szabó Andrea *A magyar ifjúságkutatás elmúlt félévszázadának meghatározó szereplői és pillanatai* című írásukban történeti szempontból ismertetik az 1960-as évek végétől intézményesült hazai kutatások fő irányait, meghatározó szereplőit és korszakait, kitérve a kutatási paradigmák változásaira is. A kezdeti időszakban a fiatalokra a pedagógia, nevelés aspektusából tekintettek. Az 1970-es évek elején készült el az első szociológiai ifjúsági kutatás, amelynek fókuszában már az életmód állt. Az 1960-as években megjelent új ifjúsági kultúra, a fiatalok életmódjának változása a kutatók érdeklődését is felkeltette, következőképpen az évtized végén, valamint az 1980-as évek elején az ifjúság kultúráját körbejáró, nemzetközi összehasonlítást is lehetővé tevő vizsgálódások születtek. Az elemzések fókuszának változásával egyidejűleg az ifjúságra kezdtek úgy gondolni, mint egy többdimenziós, sokrétű társadalmi jelenségre, amely különbözik a felnőtt társadalomtól (a differencia az életmód, szórakozás és kultúra terén egyre nyilvánvalóbbá vált.) Az 1980-as évek ifjúságkutatásaiban egyre markánsabb szerepet kaptak a politikai szocializáció kérdései. A rendszerváltás olyan tektonikus változásokat indított el, amelyek nemcsak a politikai, gazdasági, társadalmi dimenziókra hatottak mélyen, hanem a fiatalokra, valamint az ifjúságot tárgyának megtevő kutatási irányokra is. Az évtized kutatási stílusa, az ifjúsági korszakváltás a nyugati relációkhoz képest némileg megkésve, és némiképp módosulva érkezett hazánkba. 1990 után a generációs értelmezések, a változások generációs következményei kerültek a figyelem középpontjába. Erre az időszakra jellemző még, hogy habár az ifjúságszociológiai vizsgálódásokra jutó források beszűkültek, alapvető fontosságú empirikus kutatásokra is sor került, valamint itt is elindult a szakma professzionalizálódása. A korszak elején a rendszerváltással járó strukturális átalakulások következtében a fiatalok politikai értékrendje, politikai viszonyulása is tematizálódott, mindamellett, hogy az ifjúsági kultúra, a szórakozás és művelődés továbbra is meghatározta a legfőbb kutatási irányvonalakat. Az 1990-es évek végén a fiatalok szórakozási szokásai között megjelent a fesztivál, amely arra ösztönözte a kutatói szférát, hogy tudományos érdeklődését a jelenség és annak hatásai felé fordítsa.⁶ A kétezres években a négyévenként lebonyolított nagymintás kutatások domináltak.⁷ Az összehasonlításra is alkalmas kutatási eredmények fontos tanulsággal szolgáltak többek

6 1997-től indult Gábor Kálmán vezetésével a Sziget fesztiválon részt vevők megismerését célzó kutatássorozat.

7 *Ifjúság 2000, Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, Magyar Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság 2016.*

között a fiatalok problématerképének változására, valamint a módszertan finomodására, mindemellett az újonnan megjelenő problémákra is reflektáltak. Ezzel párhuzamosan a magyarországi nagymintás kutatások tapasztalatára építve készültek el a szomszédos országokban élő, magyar nemzetiségű fiatalokat fókuszba állító határon túli szociológiai vizsgálódások: *Mozaik 2001*, *Mozaik 2011*, *GeneZYs 2015*, *Magyar Ifjúság 2016 – Külhoni magyar fiatalok*.

Az előző tanulmányhoz szorosan kapcsolódva Székely Levente a nagymintás ifjúságkutatások részletes ismertetésére vállalkozott a *Nagymintás ifjúságkutatások Magyarországon* címet viselő írásában. Az előzmények bemutatásánál kitér többek között a magyarországi vizsgálódások nemzetközi kutatásokba való becsatlakozására, a kutatási tematikák változására, a vizsgált időszakok jelentős intézményeire, a finanszírozás kérdéskörére, valamint a majdani kutatásokra is.⁸ Székely rávilágít arra, hogy az elmúlt huszonöt évben tapasztalt három, meghatározó jelentőségű, rendszerszintű változás (rendszer váltás, globalizáció, információs társadalom) egyben a magyar ifjúsági mezőre is komoly hatást gyakorolt. A globalizáció, az információs társadalom, valamint a digitális kultúra nemzeti határok felett ható, az élet minden területén detektálható hatása eliminálhatatlan, így törvényszerűen az ifjúság életére is befolyással van. A hatások mértékét főként a fogyasztás, különös tekintettel a médiafogyasztás vizsgálatával állapítják meg. A szerző végül ismerteti a rendszerváltást követő huszonöt évben megjelenő, az ifjúságot érintő narratívák meghatározó trendjeit, kiemelt figyelmet fordítva a magyarországi értelmezésekre, úgymint az ifjúsági korszakváltás elméletére, az ifjúságügy narratívájára, valamint az új csendes generáció paradigmájára.

A fejezet utolsó négy tanulmánya a vizsgált régiók ifjúságkutatási kontextusát mutatják be (Románia, Szlovákia, Szerbia, Ukrajna esetén). A romániai fiatalokkal kapcsolatos kutatásokat Ercsei Kálmán ismerteti *Ifjúságkutatás Romániában 1989-et követően* című összefoglalójában, kitérve a romániai magyar ifjúsági vizsgálódásokra is. Az írás részletes áttekintést nyújt a fiatalokat vizsgáló intézményekről: a fővároson kívül fontos műhelyek találhatóak még Kolozsváron, Nagyváradon, Csíkszeredában, Nagyszebenben, valamint Iaşiban. A romániai magyar ifjúsági mező vizsgálatával összefüggésben pedig meghatározó szereplőként jelenik Budapest. Az ifjúságkutatási területre a kétezres évek közepétől más, államtól és tudományos szférától független civil aktorok is beléptek, valamint szintén meghatározó volt a magyarországi intézmények és romániai műhelyek között létrejött számos együttműködés is. A szerző a romániai fiatalokkal foglalkozó

8 Az Új Nemzedék Központ tenderén a Társadalomkutató elnyerte 2016-ban és 2020-ban is a lehetőséget, hogy nemcsak Magyarországon, hanem a határon túl is lefolytathatják a fiatalok körében az adatfelvételt.

legfontosabb kutatásokat, elemzéseket és vizsgálatokat a három jelentős kutatási szféra (román akadémiai és háttérintézményi szféra, a román civil/nonprofit szféra, valamint a román piackutatói szféra) elhatárolásával, kronologikusan tekinti át. A romániai magyar ifjúságkutatási területet ettől függetlenül – főként az etnikai dimenzió miatt – három korszakra bontva mutatja be. Az első, 1994–1995 körül megjelenő erdélyi kutatások főként az erdélyi magyar fiatalok önszerveződését, státuszát, élethelyzetét vizsgálták, majd csak a második, 2001–2009 közötti időszakban került sor nagymintás adatfelvételekre (*Mozaik 2001, Civil kurázi kutatássorozat, Félziget-kutatássorozat, Erdélyi Magyar Fiatalok 2008* kutatásai). Ebben a ciklusban tapasztalható a romániai magyar ifjúságszociológia legélénkebb és leggazdagabb periódusa, hiszen a nagymintás adatfelvételek mellett számos, egyéb témára fókuszáló tanulmány is született. 2008 után, habár a korábbiakhoz képest kevesebb kutatást folytattak le, ugyanakkor új kutatási problémákat, témákat vontak vizsgálat alá, valamint néhány korábbi kutatás megismétlésére is sor került (például *Mozaik 2011, Ifi 2013*). 2014-ben két, fiatalok nemzeti identitását vizsgáló kutatás emelhető ki,⁹ valamint a témakörök tekintetében szélesebb spektrumot átölő *GeneZYs 2015* adatfelvétel, illetve a *Magyar Ifjúság 2016* kutatás (erdélyi magyar almintán).

A szlovákiai, valamint a szlovákiai magyar ifjúságkutatási szféra – amelynek bemutatására Morvai Tünde vállalkozott *Szlovákiai ifjúságkutatások* címet viselő tanulmányában – egyik legfontosabb jellemzője, hogy viszonylag kevés kutatás áll rendelkezésre a magyar nemzetiségű fiatalokkal kapcsolatban. Az országos szintű vizsgálódások többnyire nem térnek ki külön a magyar kisebbségi fiatalokra, amennyiben mégis önálló alcsoportként bekerülnek a mintába, akkor is legfeljebb egy-egy téma kapcsán foglalkoznak a magyar ifjúságra vonatkozó eredményekkel. A szlovákiai magyar fiatalokat vizsgáló kutatásokat jellemzően Magyarországról kezdeményezik, s ezek többnyire a Kárpát-medence egyéb régióit is vizsgálat alá vonó adatgyűjtések részeként realizálódnak. A fontosabb kezdeményezők közül kiemelendő még a Fórum Kisebbségkutató Intézet, valamint azok a szervezetek, amelyek foglalkoznak ifjúságkutatással.¹⁰ Habár a szlovákiai ifjúságszociológiai kutatások alapvetően viszonylag nagyszámú adatbázissal és kvalitatív módszerrel is elért eredményekkel operálhatnak, mégis aránylag kevés publikáció jelenik meg belőlük.

9 A kutatásokról lásd bővebben: Székely Levente (szerk.): *Magyar identitás határon innen és túl. Új Ifjúsági Szemle Alapítvány*: Budapest, 2014.; NSKI: *Kárpát-medencei magyar ifjúságkutatás. Kutatási jelentés és kitekintés az amerikai diaszpórára*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet: Budapest, 2015.; Bauer Béla – Déri András – Gyorgyovich Miklós – Pillók Péter: *Haza a magasban. Tanulmány a külföldi magyar fiatalok magyarságtudatának alakulásáról. Me.Dok*, 2015. 10/2. 5–148.

10 Például a Kempelen Farkas Társaság, a Szlovákiai Magyar Fiatalok és Tudományos és Kulturális Társulása (TéKa), valamint Ferenc Viktória, Morvai Tünde, Takács Zoltán, és Zsigmond Csilla nevéhez köthető *Novus Peregrinus – magasan képzett magyar fiatalok migrációs stratégiái* nevezetű kutatás.

Ezek többségére is inkább a deskriptív jellegű statisztikai feldolgozás jellemző, emellett viszonylag alacsony a szlovák és a magyar ifjúsággal kapcsolatos komparatív elemzések száma. Mindezek tükrében megállapítható, hogy az olyan átfogó, reprezentatív, nagymintás kutatások, amelynek soraiba a *GeneZYs 2015* is illik, a szlovákiai magyar ifjúság megismerésére tett erőfeszítések kiemelten fontos kezdeményezései.

Az *Ifjúságkutatások Szerbiában* című áttekintésben Szerbhorváth György külön kitér a vajdasági magyar fiatalokat fókuszba helyező vizsgálatok bemutatására is. A kilencvenes éveket követően a háború, valamint a gazdasági válság erős befolyást gyakorolt az ifjúsági szférára is. Az 1992-es, majd 1996–1997-es egyetemista lázadások és tüntetések, valamint az Ellenállás (*Otpor*) ifjúsági mozgalom megjelenése a társadalomtudományok figyelmét újra és újra a fiatalok felé fordította. Ezzel a szerbiai társadalomtudomány meghatározó kutatási területévé vált az ifjúsági mező. Mindezek mellett az 1990-es évektől kezdődően erre a régióra is jellemző, hogy a magyar nemzetiségű szerb fiatalokra fókuszáló ifjúságszociológiai vizsgálódások főként magyarországi kezdeményezések keretein belül valósulnak meg. A tudományterületen meghatározó intézményként emelkedik ki a Magyarságkutató Tudományos Társaság, az 1996-ban megalakult Vajdasági Módszertani Központ, valamint a 2006-tól működő Identitás Kisebbségkutató Műhely. A régióban is kiemelkedőek az átfogó ifjúságszociológiai kutatások eredményeinek összehasonlíthatóságát tekintve a *Mozaik 2001*, valamint a *Mozaik 2011-es* kutatások.

Az ukrainai, valamint kárpátaljai magyar ifjúságkutatások főbb témaköreinek, valamint a területtel foglalkozó kutatóműhelyek bemutatását Csernicskó István és Hires-László Kornélia végezte el *Ifjúságkutatások Ukrajnában és Kárpátalján* című tanulmányukban. Az országos szintű ukrainai ifjúságkutatásokról általánosságban elmondható, hogy 1991-et követően főként külföldi kezdeményezésekbe, nemzetközi kutatási programokba ágyazódtak be. Ezzel párhuzamosan aránylag kevés olyan tudományos műhely működik, amely fő feladatáként foglalmazza meg az ifjúság vizsgálatát. Az ifjúságkutatással foglalkozó, gyenge intézményi struktúra főként pénzügyi problémákra vezethető vissza, az állam a tudomány finanszírozására felettébb keveset fordít. Az országos szintű kutatások másik fő jellemzője, hogy a mintavétel során nem törekedtek a nemzeti kisebbségek fiataljainak arányos képviselésére, ezáltal az országos szociológiai vizsgálódásokból kevés ismeretet szerezhetünk a magyar nemzetiségű fiatalokról. A tanulmány második felében bemutatott kárpátaljai magyar ifjúságra vonatkozó vizsgálódások között ebben a régióban is főként a Magyarországról kezdeményezett kutatások dominálnak (*Mozaik 2001*, *Mozaik 2011*, *Külhoni Magyar Ifjúságkutatás 2014*, valamint ebbe a sorba illeszkedik a *GeneZYs 2015* kutatás is). Ezek mellett olyan elemzések emelhetők ki, amelyek

habár nem elsődlegesen foglalkoztak az ifjúsággal, valamilyen módon érintették ezt a területet.¹¹ A kárpátaljai magyar fiatalok sokrétű vizsgálatának tudományos relevanciáját az országban zajló mélyreható változások (háborús környezet, ukrainai nyelvtörvény, stb.), valamint a kárpátaljai magyar és ukrán fiatalok tulajdonságainak, jellemzőinek összehasonlítását lehetővé tevő kutatások hiánya is erősíti.

A *GeneZYs 2015* ifjúságkutatás első eredményei

A második fejezet már kifejezetten a *GeneZYs 2015* adatfelvételre épülő, tematikus tanulmányokkal járja körbe az ifjúság és politika viszonyát, az előítéletek szerveződését, valamint az oktatási és gazdasági helyzetet. A kérdőíves kutatás 2700 fő megkeresésével zajlott. Erdélyben 1000, Felvidéken 700, Vajdaságban és Kárpátalján 500-500 fő volt a tervezett mintanagyság.

A tanulmányok sorát egy összefoglaló írás nyitja *GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Összefoglaló adatok* címmel.¹² Az ebben bemutatott tematikus sokszínűség, valamint a kérdőíves felmérés alábbi, főbb témakörei is mutatják a kutatási eredményekben rejlő további kutatási potenciált: társadalmi mobilitás, családi állapot, gyermekvállalási hajlandóság, oktatás és iskolai életút, munkaerőpiaci jellemzők, értékvilág és vallásosság, szabadidő és médiahasználat, állampolgárság és politikai, közéleti részvétel, (etnikai, nemzeti) identitás, és nem utolsósorban a migrációs hajlandóság. A kor, nem, településtípus, valamint a régiókon belüli területi megoszlás szerint is reprezentatív mintába bekerülő fiatalokat további három korcsoportra osztották (15–19, 20–24, valamint 25–29 évesekre). A végeredmény tekintetében világosan kirajzolódnak az egyes régiók, valamint a mintán belüli három korcsoport közötti, statisztikailag is kimutatható eltérések, vagyis a külhoni magyar ifjúság egy olyan heterogén, sokszínű és sokdimenziós csoport, amelyre mind a szülőföld, mind a generációs hatások befolyással bírnak. A szociodemográfiai adatok mellett a kisebbségi lét megértése szempontjából kiemelt fontossággal bír az identitás, a nyelvhasználat és az állampolgársági dimenzió részletes vizsgálata. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált fiatalok főként a nyelv felől

11 A teljesség igénye nélkül: Orosz Ildikó: A kárpátaljai magyar érettségizők továbbtanulási szándékairól egy reprezentatív szociológiai felmérés adatai alapján. *UngBereg Pánsíp Almanach*, 2001. 101–108; a *Kárpát Panel 2007* kutatás, vagy az *ARANYMETSZÉS 2013 – Kárpát-medencei magyar doktoranduszéletpályavizsgálat*.

12 Az írást Papp Z. Attila, Ferenc Viktória, Márton János, Morvai Tünde, Szerbhorváth György, valamint Zsigmond Csilla jegyzi.

közelítik meg a magyar identitás kérdését, vagyis azonosságtudatukban a kultúrnemzeti azonosulás dominál. A magyarsághoz való tartozás feltételei közé legkevésbé a magyar állampolgárság megszerzését és a magyarországi születést sorolták a vizsgálatban részt vevők, mindeközben a megkérdezettek fele igényelte a magyar állampolgárságot. A kutatás feltárta, hogy az igénylés mögötti legfontosabb okok még mindig az identitással, valamint a magyar származással kapcsolatosak, majd ezt követi a gyermekek jövőjének biztosítása, illetve a külföldi utazás és munkavállalás. Fontos megállapítás ugyanakkor, hogy ebben a dimenzióban is érezhető az életkor szignifikáns hatása, ugyanis a legfiatalabb korcsoport (15–19 évesek) számára egyre kevésbé az érzelmi, nemzeti szempont a perdöntő, és mindinkább a pragmatikus előnyöket tartják szem előtt a döntéseik meghozatalakor (például munkavállalás, migráció, továbbtanulási megfontolások).

A fiatalok elvándorlása és a népességsökkenés az utóbbi évek legfontosabb témái közé emelkedtek, amelyek a kisebbségi létben élő társadalmak esetében különösen nagy kihívást jelentenek a nemzetmegmaradás tekintetében is. Nem véletlen tehát, hogy a kutatásban külön blokkban foglalkoztak a migráció és a demográfia problémakörével. Generálisan elmondható, hogy a mai fiatal korosztály mobilitása és elvándorlási hajlandósága is magas: a megkérdezettek kétharmada járt külföldön az utóbbi öt évben (tanulás, munkavégzés, turizmus), több mint fele pedig elgondolkodik a külföldre való végleges elvándorláson, habár konkrét elképzelése csak tizenegy százaléknak van.

Szintén további elemzésekre, vizsgálatokra ösztönöznek a fiatalok értékrendjével kapcsolatos kérdések, különös tekintettel az ifjúság problématérképének változásaira. Az értékrend és a migrációs hajlandóság szintetizálását követően kirajzolódik egy regionális törésvonal: a felvidéki és vajdasági magyar ifjúság materiálisabb és modernebb értékrendet képvisel, amelyhez a nyugat-európai és Európán kívüli országok vonzereje társul. A kárpátaljai fiatalok ugyanakkor hagyományosabb értékrenddel rendelkeznek, és kívándorlás esetén Magyarországot jelölik meg célországgént.

A vizsgált magyar ifjúság cizellált megértéséhez esszenciális a médiafogyasztási szokásaik, valamint azok változásának vizsgálata is. Az eredmények alátámasztják azokat a gyakran manifesztálódott megállapításokat, miszerint a technológiai fejlődéssel a fiatalok médiafogyasztási szokásai is átrendeződnek, s ez mind preferenciáikra, mind életvitelükre meghatározó befolyással bír. Ez a trend különösen fontossá teheti a majdani kutatások megtervezésekor az újabb, az ifjúságra is nagy hatást gyakorló multinacionális cégek, infokommunikációs nagyvállalatok szerepének alaposabb megismerését is.

A következő, *Ifjúság és politika. A határon túl* címet viselő írásban Zsigmond Csilla arra vállalkozik, hogy megvizsgálja az erdélyi, a szlovákiai magyar, a vajdasági és a kárpátaljai fiatalok politikához való viszonyának bizonyos aspektusait. A külhoni magyar ifjúság politikai attitűdjéhez az ifjúságcentrizmus kérdésén, a politikai érdeklődésén, a demokráciával kapcsolatos elégedettségén, a bal és jobb törésvonalon, valamint politikai kijelentésekhez való viszonyulásokon keresztül igyekszik eljutni. Összességében megállapítható, hogy politikai attitűd tekintetében sem beszélhetünk homogén külhoni magyar ifjúságról. Jól érzékelteti a regionális különbségeket, hogy míg például a kárpátaljaiak hagyományosabb, addig a vajdaságiak nyitottabb látásmódot képviselnek, valamint a szlovákiai magyar fiatalok értékrendje inkább a vajdaságiakhoz közelít, az erdélyiek pedig bizonyos kérdésekben a vajdaságiak felé, míg másokban inkább a hagyományosabb értékrendhez húznak.

Sólyom Andrea *Az előítéletek rendszere a Magyarországgal szomszédos területeken élő magyar nemzetiségű 15–29 éves fiatalok körében* című tanulmányában arra keresi a választ, hogy vajon van-e regionális különbség a fiatalok előítéletessége között. A kutatói kíváncsiság mögött meghúzódó kérdések arra világítanak rá, hogy a vizsgált régiók változó etnikai arányai miatt az előítéletességre, valamint annak mögöttes okaira reflektáló vizsgálódások relevanciája nem változott. A tanulmány konklúziója, hogy a hipotézisben megfogalmazottakkal ellentétben a szociodemográfiai tényezők, a vallásosság, az értékrend és a másság elfogadásának összefüggései, a politikához való viszony, illetve a tájékozódás (online kommunikáció mint új információs források) a külhoni magyar fiatalok előítéletességének megértésében csak részben bírnak magyarázó erővel. A szerző az olvasó figyelmébe ajánlja a kvalitatív módszerek használatát a téma kapcsán, s kutatási javaslatként fogalmazza meg a cizellált megértés érdekében a kontextus és a kontaktus hatásának vizsgálatát.

A következő, *Oktatási részvétel és továbbtanulási szándékok a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében* című tanulmányban Papp Z. Attila a *GeneZYs 2015* kutatás adataira támaszkodva járja körül a Kárpát-medencei fiatalok oktatási helyzetét – kitérve a továbbtanulási szándékokra –, s egyúttal a felsőfokú, és az anyanyelvi továbbtanulás szociológiai meghatározottságainak megértésére is vállalkozik. Fontos megállapítás, hogy a szülők iskolai végzettsége, a település típusa, a nemi hovatartozás és a vallásosság még mindig befolyásolják a felsőoktatásba való belépést. Az anyanyelvi tanulás melletti döntés társadalmi meghatározottságát vizsgálva az „elitizmus tézise” került tesztelésre. A szerző a vizsgálat során négy modell felállításával operál. Az eredményekből kirajzolódik, hogy csupán négy százalékban lehet a továbbtanulás nyelvét a család etnikailag semleges

elemeivel magyarázni, ugyanakkor a nemzeti identitás fontos tényezőként jelenik meg a döntésben: a többes kötődés jelenléte közel megháromszorozza a többségi nyelvű oktatási intézmény választását. A magyar állampolgárság igénylésének hatásai egyelőre nem igazoltak a tannyelv választása kapcsán. A negyedik modellbe pedig az ifjúsági kultúra néhány eleme is bekerült, s ez már a korábbi változókat kiegészítve, jelentősen megnöveli a modell magyarázottságát. Az egyik legizgalmasabb eredmény, hogy a Facebook-ismerősök etnikai arányának jelentős hatása van a tannyelvi választásra. Az értelmiségi, reflexív tevékenységek végzése, valamint az újgenerációs digitális eszközök pedig pozitívan hatnak a magyar nyelvű iskolaválasztásra.

A fejezet záró írásában – amely a *Helyzetkép a határon túli magyar fiatalok munkaerőpiaci és gazdasági helyzetéről* címet viseli – Csata Zsombor a *GeneZYs 2015* kutatási eredményeit felhasználva arra a következtetésre jut, hogy az eredmények alátámasztani látszanak azt a megállapítást, miszerint a magasabb pozíciókban általában alacsonyabb az etnikai kisebbségek aránya. A másik kiemelten fontos, a fiatalok életét és jövőperspektíváit befolyásoló tényező az alulfoglalkoztatottság, vagyis a hátrányos helyzetű munkaerőpiaci csoport helyzete: a vajdaságiakat kivéve a másik három régióban a prekariátusban magasabb arányban vannak jelen az alacsony végzettséggel rendelkező, fiatalabb korosztályhoz tartozó, vidéken élő fiatalok. A szerző a tanulmány második felében a Labor Force Survey 2008–2012 között felvett adatait felhasználva tanulmányozza az erdélyi magyarok munkaerőpiaci státuszát, valamint jövedelmi viszonyait. Eszerint a külföldi magyar fiatalok hátrányban vannak a román fiatalokhoz képest mind a munkaerőpiaci helyzet, mind a jövedelem szempontjából.

Párhuzamos kutatások

A kötet zárófejezetében párhuzamos kutatásokat ismerhet meg az olvasó, a különböző ifjúságsszociológiai megközelítésekkel pedig tovább szélesítik a kutatási terület perspektíváját. Veres Valér *A nemzeti identitás érzelmi megélése a társadalmi, szocializációs háttér kontextusában, a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók körében* című írásában az erdélyi magyar egyetemisták nemzeti érzelmeinek alakulását befolyásoló tényezőket veszi górcső alá, s abból indul ki, hogy a nemzeti identitás tekintetében a nemzeti csoporthoz való tartozás affektív dimenziója centrális jelentőségű. A kisebbségi közösségek, az etnikai

diverzitás és a multikulturális társadalmak esetében a pozitív szociális identitás¹³ különös jelentőségre tesz szert, hiszen az érzelmi kötődéseknek (nemzeti büszkeség, stb.) fontos szerep jut a párhuzamosan jelen lévő nemzeti identitások közül való választásban. Összességében elmondható, hogy a Kolozsváron tanuló erdélyi magyar diákok többségét (közel kétharmadát) a magyarsága büszkeséggel tölti el.

A kolozsvári egyetemi hallgatók szakválasztási motivációi és munkavállalása nemzetiség és társadalmi háttér szerint című tanulmány a fejezet másik erdélyi vonatkozású írása, amely szintén Veres Valér nevéhez fűződik. Ebben a kolozsvári egyetemisták szakválasztási motivációival, az egyetem melletti munkavállalással, valamint a jövőbeni terveikkel ismerkedhetünk meg. Az elemzést egy, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kolozsvári karának diákjai körében lefolytatott online felmérés adataira alapozta, amely a karok és a nemzetiség szempontjából is reprezentatív volt. Ez implikálja a diákokra vonatkozó eredmények etnikai metszetben való értelmezési lehetőségeit is.

Oross Dániel és Szabó Andrea *A magyar egyetemista fiatalok politikai részvételi mintázata* című írásában szintén nem az egész ifjúsági dimenziót, hanem annak csupán egy nagy csoportját vonta be elemzésébe. A szerzők megkülönböztetik a politikai szinttől a közéletit, s azon belül is a hagyományos, a közvetlen és az online részvételt. A tanulmány egyik legérdekesebb kérdésfelvetése, hogy vajon az online participációs lehetőségek – mint például a „*lájkkal történő aktivitás*” – valóban új típusú részvételt jelez-e, s sikerül-e új csoportokat bevonni a politikai részvétel ezen új, online változatába? Az eredmények azt mutatják, hogy az online részvétel jelenleg inkább a véleménynyilvánítás újabb kiterjesztéseként, mintsem a fiatalok politikai involválódásának új, a többi formától független módozataként értelmezhető.

A Kárpát-medencei magyar fiatalok anyaországba irányuló migrációja című vizsgálódásukban Gallai Sándor és Janik Szabolcs szerzőpáros időrendi sorrendben követi nyomon a vizsgált országokból (Romániából, Szerbiából, Szlovákiából, Ukrajnából) az anyaországba való kivándorlást, valamint a mögöttes motivációkat. A fiatalok migrációjára a kisebbségi társadalmak esetében különösen fontos figyelmet fordítani, hiszen döntésük gazdaságilag és demográfiai is nagyban befolyásolja az otthonmaradók helyzetét. A mögöttes döntési mechanizmus olyan komplex folyamat, amelyben jelentős szerepet kaphatnak a gazdasági megfontolások, a jövőkép, a diszkrimináció, a globalizáció hatásai,

13 Erről bővebben lásd Tajfel, Henri: *The Social Psychology of Minorities*. M. Right Group LTD: London, 1978.

a munkavállalás lehetőségei, valamint a továbbtanulási szándékok is. A *GeneZYs 2015* kutatás eredményeit is felhasználva a szerzők megállapítják, hogy a fiatalok több mint fele (55%-a) gondolt már a végleges külföldre költözésre, amely mögött főként gazdasági okok állnak. A célországokat tekintve a legtöbb külhoni magyar fiatal még Magyarországot választaná (42,4%), de hasonló arányban vannak azok is (40,7%), akik valamely nyugat-európai országba vágnának.

A kötet záró tanulmánya több szempontból is unikális az előző írásokhoz képest, hiszen Ferenc Viktória kvalitatív módszerrel vizsgálja a magasan képzett fiatalok migrációját, annak céljával, hogy feltárja a letelepedés és a hazatérés mögött meghúzódó mélyebb okokat. Az írás címét – *Novus Peregrinus. Külföldről haza?* – is azzal a szándékkal választották,¹⁴ hogy érzékeltessék a fiatal kutatók életpályáján megjelenő változásokat. A vizsgálatba bevont interjúalanyok kiválasztásakor az életkort felemelték 45 évre, kritériumként jelent meg, hogy legalább egy éves külföldi tapasztalattal rendelkezzenek, valamint a hazatérők esetében vagy a szülőföldre visszatelepültek, vagy pedig a Magyarországra való visszatérőket szőlítették meg. A migrációs motivációk azonosításakor a *push* és *pull* faktorok (vonzás és taszítás) koordinációs rendszerét alkalmazták. A taszító tényezők közé lehet sorolni a szakmai nehézségeket, a negatív közhangulatot, valamint a megélhetés kérdéskörét. A vonzó faktorok közül leggyakrabban a fejlett szakmai környezetet említik a vizsgálatba bevont kutatók, de befolyásoló tényező az ösztöndíj nagysága, valamint a nyelvtanulás is. A külföldi tapasztalatszerzés végén a visszatérő és a kint letelepedő interjúalanyok döntése mögött többek között az állt, hogy a kinti, vagy a hazai intézménytől kaptak-e jobb munkalehetőséget, valamint szintén erősen befolyásoló tényezőként jelent meg, hogy magánéletük épp mely szakaszában voltak (ha külföldön kezdtek a családalapításba, kevesebb eséllyel változtattak és tértek haza).

Összegzés

A fent ismertetett három nagy fejezet tanulmányai tehát egyrésről kontextusba helyezik a *GeneZYs 2015* ifjúságkutatást, majd bemutatják az első eredményeket – fontos aláhúzni, hogy a kutatás tematikus sokszínűsége még további, széles kutatói skálán

14 Az írás a *Novus Peregrinus – magasan képzett magyar fiatalok migrációs stratégiai* címet viselő kutatás alapján készült el, amelyet az MTA Domus Szülőföldi Ösztöndíj keretében végeztek 2015–2016 között. Ferenc Viktória a kutatás vezetője, a kutatócsoportot pedig Takács Zoltán, Morvai Tünde és Zsigmond Csilla alkotják.

mozgó értelmezésre, elemzésre nyújt motivációt és inspirációt –, s végezetül az utolsó fejezetben még szélesebbre tárják a Kárpát-medencei kutatói hálózatok közös gondolkodásra való ösztönzésének ajtaját.¹⁵

Mint a kötet tanulmányaiból is kristálytiszta kirajzolódik, a magyar ifjúságra nem lehet homogén csoportként tekinteni. Ugyanakkor a magyar ifjúság meghatározásának van még egy módszertani, valamint finanszírozási problémával is küzdő dilemmája, mégpedig az, hogy a nyugat-európai, valamint tengerentúli diaszpóra mellett nem lehet elmenni. Szintén inkább a tudományfinanszírozás kérdésköréhez tartozik, de ugyancsak meg kell említeni, hogy a külhoni magyar fiatalokat érintő változások értelmezéséhez szükség lenne a vizsgált államok többségi társadalmához tartozó fiatalokkal kapcsolatos adatfelvételre, valamint az így nyert eredmények összevetésére is. A tematikus sokszínűséget rejtő szociológiai felmérés újabb elemzéseket tartalmazó kiadvány(ok) megjelenésével kecsegtet, amelyben releváns lenne az ifjúsági mezőn belüli változások magyarázata mellett az olyan makroszintű folyamatokat is vizsgálat alá vonni, amelyek meghatározó és mélyreható befolyással bírnak az ifjúság életére.

Bátran ajánlom a kötetet mindenkinek, aki szeretne megismerkedni, és elmélyülni a jelenkor külhoni ifjúságának világában, s azoknak is, akik már otthonosan mozognak a területen, mert újabb ismeretekre tehetnek szert, ha fellapozzák a kötetet.

15 A tanulmányok szerzőinek affiliációját tekintve megállapíthatjuk, hogy tizenketten (kutatóként, oktatóként, doktoranduszként) valamely magyarországi tudományos műhelyhez, egyetemhez kötődnek, öten romániai intézményekhez kapcsolódnak, ketten pedig kárpátaljaihoz. A *GeneZYs 2015* ifjúságszociológiai kutatás előkészítésében és lebonyolításában a magyarországi szervezetek és kutatók mellett a helyiek is részt vettek.

TÁRNOK BALÁZS

BEVEZETŐ – JELENTÉSEK
A NEMZETI KISEBBSÉGEK JOGAINAK
VÉDELMEÉRŐL AZ EURÓPA TANÁCSBAN
ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN

A 90-es évek elején az Európa Tanácsban felmerült az igény nemzetközi kisebbségvédelmi garanciák létrehozására, melynek eredményeként olyan dokumentumokat fogadtak el a nemzetközi szervezeten belül, mint a *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* és a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája*. Ezek az egyezmények mindmáig a nemzeti kisebbségek védelmének kiemelkedően fontos nemzetközi jogi jogforrásainak tekinthetők.¹ A 90-es évek nemzetközi eredményei után a nemzeti kisebbségek védelme hosszabb időre háttérbe szorult Európában, de legalábbis a kisebbségvédelmi törekvések nem az Európában hagyományosnak, őshonosnak tekinthető nemzeti közösségek felé irányultak. Bár az Európai Unión belül is többször felmerült a nemzeti kisebbségek védelmének megfelelő rendezése, a tagállamok az erre irányuló törekvéseket kategorikusan elutasították.

Az őshonos nemzeti kisebbségek védelme 2014-ben került újra napirendre Európában. 2014 áprilisában az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése elfogadta 1985/2014 sz. határozatát *A nemzeti kisebbségek helyzete és jogai Európában* címmel (a határozat alapjául szolgáló, az őshonos nemzeti kisebbségek helyzetére vonatkozó legjobb tagállami gyakorlatokról szóló jelentést Kalmár Ferenc magyar képviselő dolgozta ki).² Bár a *Kalmár-jelentést* akkor nem követték újabb nemzetközi és európai uniós dokumentumok, ezúttal nem kellett két évtizedet várni a nemzeti kisebbségek ügyének újbóli napirendre kerülésére.

2017 végén és 2018 elején három dokumentum született a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről Európában. Az Európa Tanács tanácsadó szervként működő Helyi és

1 Szintén ekkor fogadta el az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése az 1201/1993 sz. ajánlását, amely a nemzeti kisebbségek máig legpontosabb és legtöbbet idézett definícióját tartalmazza.

2 Ld. erről bővebben: Varga Péter: A Kalmár-jelentés: újra napirenden a kisebbségi jogok. *Kisebbségkutatás*, 2014. 23 (2). 60–80.

Regionális Önkormányzatok Kongresszusa 2017. október 20-án fogadta el a *Regionális és kisebbségi nyelvek napjaink Európájában* című jelentést, melynek társelőadója Magyar Anna, a Kongresszus alelnöke volt (a továbbiakban: *Magyar–Hunziker-jelentés*).³ Az Európai Tanács Parlamenti Közgyűlése 2018. január 23-i ülésén fogadta el *A regionális és kisebbségi nyelvek védelme és támogatása Európában* című jelentést,⁴ melynek jelentéstevője Hoffmann Rózsa volt (a továbbiakban: *Hoffmann-jelentés*). Az Európai Parlament plenáris ülése 2018. február 7-én állásfoglalást fogadott el *A kisebbségekhez tartozó uniós polgárok hátrányos megkülönböztetésével szembeni küzdelem az EU tagállamaiban* címmel,⁵ amelyet Csáky Pál felvidéki EP-képviselő javaslatára tűzött napirendjére és fogadott el az Európai Parlament Petíciós Bizottsága (PETI), amelyet így később a plenáris ülésen is elfogadtak a képviselők (a továbbiakban: *Csáky–Wikström-jelentés*).

Az Európa Tanács keretén belül elfogadott két jelentés a regionális és kisebbségi nyelvek védelmére és támogatására összpontosít, fontos elvi megállapításokat téve a nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogai kapcsán. A *Magyar-jelentés* állásfoglalása kiemeli, hogy a regionális és kisebbségi nyelvek támogatása bár általában kevés költséggel jár, az érintett régiókban való tartózkodási hajlandóság növelésével a munkaerő vagy az agyelszívás elleni védelemként szolgálhat. A jelentés utal a korábbi empirikus bizonyítékokra, miszerint a többnyelvű régiók nagyobb jövedelmet biztosítanak a többnyelvű személyeknek, az egyének többnyelvű képessége pedig növeli a kreativitási tényezőket. A jelentés fontosnak tartja azon megközelítés hangsúlyozását is, miszerint a sokféleség a társadalom gazdagító tényezője, amelynek legbiztosabb védelmét a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme jelenti. Az állásfoglalás ezen felül általánosságban bátorítja a részes államokat a helyi vagy regionális nyelvek támogatására az oktatás, a közszolgáltatások és közigazgatás területén, kíváncsalmként határozza meg a különböző pozitív intézkedések tételét és a megszorító intézkedésektől való tartózkodást. A jelentés ajánlása felszólítja az Európa Tanács tagállamait, hogy segítsék elő a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát, bátorítsák a helyi és regionális önkormányzatokat a többnyelvűségi politikák fenntartására, hozzanak intézkedéseket e nyelvek oktatásának fejlesztése érdekében, fejlesszenek ki jobb oktatási módszereket az államnyelv tanítására, a kisebbséghez tartozó diákok részére, valamint biztosítsák a hozzáférést az állam által nyújtott közszolgáltatásokhoz és eljárásokhoz a

3 Regionális és kisebbségi nyelvek Európában, CPR33 (2017) 02 végleges, 424 (2017) sz. állásfoglalás és 410 (2017) sz. ajánlás

4 A regionális és kisebbségi nyelvek védelme és támogatása Európában – ET PK 2118 (2018) sz. ajánlás és az ET PK 2196 (2018) sz. határozat.

5 Az Európai Parlament 2018. február 7-i állásfoglalása az uniós tagállamokban élő kisebbségek védelméről és megkülönböztetésmentességéről (2017/2937(RSP))

regionális vagy kisebbségi nyelveken, csakúgy mint a kisebbségi nyelvet beszélők részére a határon átnyúló digitális műsorszolgáltatáshoz vagy az anyaállam nyelvén nyújtott egyéb szolgáltatásokhoz.

A Parlamenti Közgyűlés által elfogadott *Hoffmann-jelentés* felkéri az Európa Tanács tagállamait a kisebbségi nyelvet védő intézkedések megtételére az oktatás, a média és a kultúra területén, valamint a közigazgatási hatóságok és közszolgálati intézmények vonatkozásában. A jelentés leszögezi, hogy regionális és kisebbségi nyelvek használata meghatározó jelentőségű az európai polgárok identitása szempontjából, a nyelvek védelme pedig hozzájárul Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak megóvásához és fejlesztéséhez, ezért alapvető fontosságú, hogy a nyelvi jogok biztosítsák a közösség kulturális reprodukcióját, tegyék lehetővé az egyének és a közösségek számára a politikai és kulturális életben való részvételt. A Közgyűlés felszólítja a tagállamokat, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket a regionális vagy kisebbségi nyelvek használata jogának biztosítására, és ahol lehetséges, a regionális vagy kisebbségi nyelveket az ország második hivatalos nyelveként ismerjék el azokban a régiókban, ahol ezeket a nyelveket hagyományosan használják. A jelentés kívánatosnak tartja mind a regionális és kisebbségi nyelvek, mind pedig a hivatalos nyelvek megfelelő módszerekkel történő oktatását, a szórványtelepüléseken élő személyek megfelelő oktatását, valamint preferenciális küszöbértékek meghatározását a regionális vagy kisebbségi nyelvek tanulására. A Közgyűlés felkéri a tagállamokat, hogy – a közigazgatási hatóságok és közszolgálati intézmények vonatkozásában – a nyelvi küszöbértéktől függetlenül tegyék lehetővé a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát azokon a területeken, ahol az adott nyelvet beszélők hagyományosan élnek, megfelelően tájékoztassák a polgárokat a nyelvhasználat lehetőségeiről és biztosítsák a regionális vagy kisebbségi nyelveken történő közszolgálati szolgáltatásnyújtást. A média és kultúra kapcsán a jelentés többek között arra is kitér, hogy a tagállamoknak tartózkodniuk kellene az olyan korlátozó intézkedésektől, mint például a feliratozási/fordítási kötelezettségek és a hivatalos nyelven sugárzott programokkal kapcsolatos kötelező kvóták megállapítása, valamint hogy a tagállamok megfelelő arányban biztosítsanak helyet a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélők képviselői számára az országos és regionális média kulturális tartalmának készítéséért felelős szervezetekben.

Az Európai Parlament plenáris ülése által februárban állásfoglalás formájában elfogadott *Csáky–Wikström-jelentés* hordereje abban áll, hogy az Európai Unióban nem tekinthető tipikusnak az őshonos nemzeti kisebbségek jogainak védelmével kapcsolatos uniós felelősség hangsúlyozása, különösen nem európai parlamenti állásfoglalás formájában. Ahogy a jelentés is megjegyzi, miközben a nemzetközi megállapodások szilárd keretet

biztosítanak a kisebbségi jogok terén, az Európai Unióban a kisebbségi jogok védelmének átültetésével „még mindig van bőven javítanivaló”. A Petíciós Bizottságból indult dokumentum szerint több petíció is azt mutatja, hogy a kisebbségek alapvető jogaik gyakorlása során megkülönböztetéssel szembesülnek. Az Európai Parlament ezért úgy véli, hogy a tagállamoknak következetesen biztosítaniuk kell a kisebbségi jogokat, és rendszeres időközönként értékelniük kell e jogok tiszteletben tartását. Az állásfoglalás megállapítja, hogy az uniós napirend nem foglalkozik elég kiemelten a kisebbségekkel kapcsolatos kérdésekkel, holott az Unió felelősséggel tartozik a kisebbségek jogainak védelme és előmozdítása terén. Az Európai Parlament ezért szükségesnek tartja az uniós jogalkotási keret javítását a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak átfogó védelme érdekében. Az állásfoglalás az uniós jogforrások közül először használja az „őshonos, nemzeti és nyelvi kisebbségek” kifejezést, amikor megállapítja, hogy az Európai Unió nem rendelkezik hatékony eszközökkel a kisebbségi jogok tiszteletben tartásának ellenőrzésére, ezért az Európai Parlament kéri az őshonos és nyelvi kisebbségek helyzetének hatékony uniós szintű nyomon követését. Az állásfoglalás értelmében az uniós intézményeknek fel kell hívniuk a figyelmet a kisebbségek védelmével kapcsolatos kérdésekre, valamint ösztönözniük és támogatniuk kell a tagállamokat a kulturális sokféleség és tolerancia előmozdításában. Az állásfoglalás a kisebbségi nyelvek védelméről is szól. Az elfogadott dokumentum értelmében az Európai Parlament ösztönzi a tagállamokat a kisebbségi nyelvek használatára vonatkozó jog és az Unió nyelvi sokféleségének védelmére. A jelentés leszögezi: az olyan közösségekben, ahol egynél több hivatalos nyelvet használnak, a nyelvi jogokat tiszteletben kell tartani, ezért a Parlament felhívja a Bizottságot, hogy erősítse meg a regionális és kisebbségi nyelvek oktatásának és használatának előmozdítását, hiszen ezzel kezelhető az Európai Unióban tapasztalt nyelvi megkülönböztetés.

Ahogy Csáky Pál ez év elején többször fogalmazott, az őshonos nemzeti kisebbségek jogainak védelmében fellépő szereplők „offenzívában vannak” Európában. 2017 végén és 2018 elején az Európa Tanácsban került újra napirendre a nemzeti kisebbségek védelme, amely a nemzetközi jog eddig sem elhanyagolható jelentőségű dokumentumait gyarapította. Ezek után az Európai Parlament fogadott el történelminek tekinthető állásfoglalást az őshonos, nemzeti és nyelvi kisebbségek védelméről, megállapítva az Unió felelősségét a kérdésben, és egyben sürgetve a vonatkozó uniós joganyag fejlesztését. Az Európai Unió legfőbb népképviselői szerve tehát elismerte az őshonos nemzeti kisebbségek védelme fejlesztésének szükségességét, azonban a többi uniós intézmény és a nemzeti kisebbségek jogainak védelmét ellenző tagállamok képezte falat eddig még nem sikerült áttörni.

Az egyik téglát ebből a falból a Minority SafePack – illetve ahogy Magyarországon az aláírásgyűjtési kampány során megismerhettük, a Nemzeti Kisebbségvédelmi Kezdeményezés – ütheti ki, amely vélhető sikere⁶ eredményeként az Európai Bizottság köteles lesz napirendjére tűzni az őshonos nemzeti közösségek ügyét. A következő lépés tehát az európai uniós rendes jogalkotási eljárására kizárólagosan jogosult, az Unió „kvázi-kormányának” is tekinthető Bizottság „meggyőzése” a nemzeti kisebbségek jogait védő uniós garanciák fontosságáról. A jogalkotási aktusra irányuló javaslatot a szervezők várhatóan csak jövő évben, a 2019. májusi európai parlamenti választások után nyújtják majd be a Bizottsághoz, ekképpen pedig a jogalkotási aktusra irányuló javaslat benyújtásáról szóló bizottsági döntés is vélhetően az új Bizottság feladata lesz.⁷ Bár kérdéses, hogy a Bizottság nyújt-e be egyáltalán – és ha igen, milyen tartalommal – jogalkotási javaslatot, 1 320 000 uniós polgár támogató nyilatkozata erős legitimációt ad az őshonos nemzeti kisebbségek jogainak védelmében fellépő politikai és civil szereplőknek. Ez a polgári felhatalmazás tovább táplálhatja a nemzeti kisebbségek jogai melletti fellépést, elősegítve további nemzetközi és európai uniós mérföldkövek születését.⁸

A nemzeti kisebbségek jogainak védelmezői valóban offenzívában vannak, e lendület fenntartásához pedig a Minority SafePack várható elhúzódása is hozzájárulhat a kérdés európai uniós napirenden tartásával. Az Európa Tanács és Európai Unió nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos dokumentumai kiegészítik egymást, hiszen egyazon kérdéskörre vonatkoznak, jelesül az Európában őshonos/hagyományos nemzeti kisebbségek jogainak védelmére. Ennek az útnak nagyobbik része vélhetően még előttünk áll, azonban a jelen kiadvány tárgyát képező három jelentés – a bennük foglalt elvi megállapítások későbbi hivatkozhatósága által – elévülhetetlen érdemeket szerzett az őshonos nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos európai megközelítés megváltoztatásában.

6 A kézirat lezárásakor még folyt a nemzeti hatóságokhoz leadott aláírások érvényességi vizsgálata.

7 A Minority SafePack európai polgári kezdeményezést életre hívó Európai Nemzetiségek Föderatív Uniójának (FUEN) küldöttgyűlése 2018. június 23-i kongresszusi határozatával felhatalmazta a FUEN elnökségét arra, hogy a kezdeményezés polgári bizottságával közösen találja meg a legmegfelelőbb pillanatot arra, hogy a Minority SafePack támogató nyilatkozatait benyújtsák az Európai Bizottsághoz, érdemi jogalkotási folyamat elindítása érdekében. – Forrás: FUEN Sajtóközlemény, 2018. június 23. Letöltés helye: fuen.org; letöltés ideje: 2018. 06. 24.

8 Egy ilyen lehetséges mérföldkő lehetne a jelenleg kidolgozás alatt lévő „kisebbségi jogminimum”, melyet Nagy József felvidéki EP-képviselő készített elő jelentés formájában az Európai Parlament Állampolgári, Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottsága (LIBE) részére. E joganyag tartalmát illetően – figyelemmel a túlságon puha jellegére – több EP-képviselő aggodalmának adott hangot, többek között 2018. május 16-án, Brüsszelben, az Európai Parlamentben, a Csáky Pál szervezésében megvalósuló *Hogyan tovább az európai kisebbségpolitikában* elnevezésű konferencián.

Regionális és kisebbségi nyelvek napjaink Európájában

424 (2017) sz. ÁLLÁSFOGLALÁS⁹

1. Felismerve a nyelv és a kultúra közötti szoros kapcsolatot, valamint összhangban az Európa Tanács prioritásaival, a Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (a továbbiakban: „a Kongresszus”) régóta törekszik arra, hogy támogassa és fenntartsa a történelmi regionális és kisebbségi nyelveket Európa kulturális gazdagsága és hagyományai, valamint nyelvi sokfélesége előmozdításának és javításának, továbbá a kölcsönös megértés javításának eszközeként a demokratikus részvétel, a kulturális sokféleség és a társadalmi kohézió elvei alapján.
2. Az 1992-ben aláírt és az 1998-ban hatályba lépett Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (ETS No 148) az egyetlen jogilag kötelező európai okirat, amelyet Európa olyan történelmi regionális és kisebbségi nyelveinek védelme és támogatása érdekében dolgoztak ki, amely nyelveket egy államon belül hagyományosan olyan állampolgárok használnak, akik a teljes népességhez képest számszerűen kisebb csoportot alkotnak.
3. Sajnálatos módon a 2017-ig mindössze 25 európai állam ratifikálta a Chartát, és további 8 európai állam írta azt alá ratifikálás nélkül. Ez azt jelenti, hogy 14 európai állam nem írta alá és nem is ratifikálta a Chartát.
4. Noha a Charta részes felei maguk az államok, a helyi és regionális önkormányzatok kulcsszerepet játszanak annak hatékony végrehajtásában. Azon államokban, amelyek még nem írták alá és nem ratifikálták a Kartát, ez mozgásteret biztosít a regionális önkormányzatoknak a Charta elveinek önkéntes megvalósításához.
5. Ismételten megerősítve a Charta továbbra is érvényes alapelveit, mind tapasztalatok – amelyeket a Charta létezésének utóbbi évtizedeiben gyűjtöttek, ideértve legjobb gyakorlatokat, kihívásokat és feszültségeket –, mind a társadalomban zajló új folyamatok a Charta végrehajtására alkalmazott módszerek megújítását teszik szükségessé a Charta alapelvei és rendelkezései állandóságának sérelme nélkül.

9 Megtárgyalta és jóváhagyta a Régiók Kamarája 2017. október 19-én, és elfogadta a Kongresszus 2017. október 20-án, 3. ülés (lásd: CPR33(2017)02 sz. dokumentum, indokolás), társelődők: Hunziker, Lelia, Svájc (L, SOC) és Magyar Anna, Magyarország (R, EPP-CCE).

6. A Charta 1998-as hatályba lépése óta összegyűlt megfigyelések és panaszok azt mutatják, hogy a Charta valamely állam általi ratifikálása nem jelent garanciát a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek tényleges védelmére a napi gyakorlatban való hatékony és következetes végrehajtás nélkül. Néhány esetben némi visszaesés is előfordult a regionális vagy kisebbségi nyelv védelmének szintjében. Ez rámutat a Charta végrehajtásában érintett különböző érdekelttek bevonásának fontosságára. Ennélfogva a regionális és helyi önkormányzatok szerepe elsőrendű fontosságú.
7. A rendelkezések hatékony végrehajtása ezért megköveteli a digitalizációval járó drámai társadalmi és műszaki változások figyelembe vételét. Ezt figyelembe véve, tíz évvel a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatására vonatkozó ajánlása után a Kongresszus arra vállalkozott, hogy megvizsgálja a Charta jelenlegi alkalmazását az új folyamatok fényében, annak érdekében, hogy megvitassák a helyi és regionális önkormányzatok e tekintetben megújult lehetőségeit.
8. A 2008 utáni gazdasági helyzetet egyértelműen jellemezte a regionális vagy kisebbségi nyelveket támogató politikákról való vélekedés változása. Ez a kisebbségi nyelveken nyújtott oktatás és szolgáltatások lényeges megnyirbálásait eredményezte. Jóllehet a nemzeti hatóságok jelentősebb szerepet játszanak e megszorító politikákban (a helyi vagy regionális önkormányzatok ritkán kapnak egyértelműen azonosított költségvetéseket nemzeti szintről a regionális vagy kisebbségi nyelvekre vonatkozó végrehajtáshoz), a helyi és regionális önkormányzatokat is emlékeztetni kellene azon lényeges előnyökre, amelyek a kulturális sokféleség – ideértve a nyelvi sokféleséget – védelméből és ápolásából fakadnak. A regionális és kisebbségi nyelvek részére vonzó körülményeinek biztosítása bár általában kevés költséggel jár, a munkaerő vagy az agyelszívás elleni védelemként szolgálhat, növelve az érintett régiókban való tartózkodási hajlandóságot. Az empirikus bizonyítékok továbbá azt mutatják, hogy a többnyelvű régiók magasabb jövedelmet kínálnak mind a többnyelvű egyének, mind a régió egésze számára. Végül, de nem utolsósorban, az egyének többnyelvű képességének magasabb szintje növeli a kreativitási tényezőket.
9. Elsődleges közszolgáltatókként a helyi és regionális önkormányzatoknak össze kellene hangolniuk intézkedéseiket a nemzeti hatóságokkal a Charta megfelelő végrehajtása érdekében. A helyi és regionális önkormányzatokat teljes mértékben be kell vonni, és lépéseket kell tenniük, hogy kormányzati szintről kötelező

feladatkört és kifejezett felhatalmazást kapjanak a napi gyakorlatukhoz szükséges eljárások végrehajtásához. Hasonlóképpen, a helyi és regionális önkormányzatokat teljes mértékben be kell vonni, és egyértelmű jogosultsággal kellene rendelkezniük a digitálizáció miatt a társadalom szinte valamennyi ágazatának működési módjában bekövetkező változások sikeres figyelembe vétele érdekében. Ezen új folyamatok egyaránt járnak kihívásokkal és lehetőségekkel Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak – ideértve a nyelvi sokféleséget – védelme és ápolása tekintetében. A helyi és regionális közpolitikáknak a hagyományos támogatások megvonása nélkül kell figyelembe venniük a digitális ágazatot, mint olyan támogatási eszközt, amely a lehető legnagyobb mértékben támogatja a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát az oktatásban, igazságszolgáltatási és adminisztratív eljárásokban, a médiában, a kulturális a gazdasági és társadalmi életben, valamint a határokon átnyúló ügyletekben.

10. A fentieket figyelembe véve a Kongresszus:

a. szem előtt tartva a

a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (ETS No. 148), a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatásáról szóló 222/2007 számú ajánlását, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1773/2006 számú, *2003-as iránymutatások a kisebbségi nyelvek használatáról a műsorszóró médiában és az Európa Tanács szabványaiiban: az EBESZ-szel való együttműködés és szinergia erősítésének szükségessége* című ajánlását, a 364/2014 számú, *A regionális média, mint a részvételi demokrácia építésének eszköze* című ajánlását, a 282/2009 számú, *A digitális megosztottság és az e-befogadás a régiókban* című állásfoglalását, valamint a 173/2005 számú, *Regionális média és a határokon átnyúló együttműködés* elnevezésű ajánlását;

b. tekintettel arra, hogy:

- i. az Európa Tanács tagállamait annak az elvnek kell vezérelnie, hogy a sokféleség nemcsak tény, hanem a társadalmat gazdagító elem is, és a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek megvédése az említett sokféleség legbiztosabb védelmét jelenti;
- ii. az interkulturális és többnyelvű hozzáállással jellemzett Charta szellemiségével és rendelkezéseivel összhangban a regionális vagy kisebbségi nyelvek minden egyes (hivatalos vagy nem hivatalos) kategóriájának megfelelő

szerepet kell betölteniük a demokratikus és befogadó társadalomban;

iii. bár az államok a szerződő felek, a helyi és regionális önkormányzatok döntő szerepet játszanak a Charta gyakorlati végrehajtásában;

c. felkéri az Európa Tanács tagállamainak helyi és regionális önkormányzatait, hogy:

i. szólítsák fel saját nemzeti hatóságait a Charta aláírására és ratifikálására, ha ezt eddig még nem tették meg;

ii. szólítsák fel saját nemzeti hatóságait, hogy biztosítsák a helyi önkormányzatok számára az őket megillető jogokat, teljes mértékű bevonásukat és határozzák meg kötelező felelősségi körüket, világosan meghatározott költségvetéssel a napi gyakorlathoz szükséges folyamatok végrehajtása érdekében;

iii. szólítsák fel saját nemzeti hatóságait, hogy tartózkodjanak a megszorító intézkedések regionális vagy kisebbségi nyelvű politikákra történő kiterjesztésétől, mivel az állami kiadásokra gyakorolt hatásuk kismértékűnek bizonyult;

iv. szólítsák fel saját nemzeti hatóságait, hogy tartózkodjanak a helyi vagy regionális önkormányzatok regionális vagy kisebbségi nyelvek előmozdítása érdekében tett, hatáskörükbe tartozó pozitív lépések korlátozásától, valamint tartózkodjanak e nyelvek védelmének rövidlátó értelmezésétől, ideértve azt a helytelen nézetet, hogy tilos minden olyan védelmi intézkedés, amelyet jogszabály külön és kifejezetten nem határoz meg;

v. lépjenek fel a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek, mint olyan kulcsfontosságú erőforrás védelme érdekében, amelyet meg kell őrizni, mivel azok előnyt jelentenek a regionális és a helyi gazdaság, a kreativitás, az életvitel és a jólét szempontjából, azáltal, hogy elősegítik és ösztönzik a beszédben és írásban, az állami és magánéletben történő használatukat;

vi. feleljenek meg a helyi, regionális és nemzeti kormányok közötti hatékony együttműködés és kölcsönhatás követelményének a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmét és támogatását illetően, figyelembe véve, hogy a nyelvi kérdésekkel kapcsolatos közigazgatási jogkörök egyértelmű megosztásának hiánya azzal a kockázattal jár, hogy hátráltatja a jó gyakorlatok regionális szinten történő megvalósítását;

vii. ahol és amikor lehetséges, tegyenek intézkedéseket a regionális vagy kisebbségi nyelvtanítás és az e nyelveken történő oktatás e régióban történő erősítése és fejlesztése érdekében azzal, hogy vonzó feltételeket kínálnak (lehetőleg meghatározott költségvetések révén), hozzájárulva ezzel egy olyan európai tér létrehozásához, ahol szisztematikusan és koherens módon biztosítanak oktatást regionális vagy kisebbségi nyelven;

viii. amikor és ahol lehetséges, biztosítsák, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélői profitálhassanak a távoktatás új formáiból, amelyek az e nyelvek használatát támogató olyan új alkalmazások fejlesztése által jöttek létre, amelyek támogatják és biztosítják a szolgáltatásnyújtást ezeken a nyelveken a digitális szférában is, beleértve az új digitális határok lebontását;

ix. biztosítsanak hozzáférést a helyileg vagy regionálisan nyújtott közszolgáltatásokhoz és eljárásokhoz regionális vagy kisebbségi nyelveken, ideértve – többek között – az egészségügyi és szociális szolgáltatásokat, tekintetbe véve a közigazgatási szervek regionális és kisebbségi nyelveken nyújtott digitális szolgáltatásainak alapvető fontosságát, valamint ezek társadalmon belüli rohamos fejlődésére;

x. ösztönözzék és támogassák a nemzeti, regionális és helyi hatóságokat, hogy azok folytassanak konzultációt és működjenek együtt a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélők képviselőivel nyelvpolitikáik és nyelvi szolgáltatásaik fejlesztésében és megvalósításában;

xi. amikor helyénvaló, javítsák a regionális és határokon átnyúló együttműködést az anyaállamok által regionális vagy kisebbségi nyelveken nyújtott szolgáltatásokhoz történő hozzáférés biztosítása érdekében.

11. A Kongresszus felkéri a Kartát még alá nem író és nem ratifikáló tagállamok helyi és regionális önkormányzatait, hogy fogadják el a Charta hatáskörüknek megfelelő rendelkezéseket tartalmazó helyi vagy regionális változatait, továbbá hasznosítsák a Kartát és az Európa Tanács Európai Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Szakértői Bizottságának nyomon követési gyakorlatát, mint legjobb gyakorlatokat és a gyakorlati példákat arra vonatkozóan, hogy miként lehet megszervezni azokat a feltételeket, ahol védik és támogatják a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelveket.

1. Felismerve a nyelv és a kultúra közötti szoros kapcsolatot, a Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa – összhangban az Európa Tanács prioritásaival – régóta törekszik arra, hogy támogassa és fenntartsa a történelmi regionális és kisebbségi nyelveket Európa kulturális gazdagsága és hagyományai, valamint nyelvi sokfélesége előmozdításának, továbbá a kölcsönös megértés javításának eszközeként a demokratikus részvétel, a kulturális sokféleség és a társadalmi kohézió elvei alapján.
2. Az 1992-ben aláírt és az 1998-ban hatályba lépett Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (ETS No 148) az egyetlen jogilag kötelező európai okirat, amelyet Európa olyan történelmi regionális és kisebbségi nyelveinek védelme és támogatása érdekében dolgoztak ki, amely nyelveket egy államon belül hagyományosan olyan állampolgárok használnak, akik a teljes népességhez képest számszerűen kisebb csoportot alkotnak.
3. Sajnálatos módon a 2017-ig mindössze 25 európai állam ratifikálta a Kartát, és további 8 európai állam írta azt alá ratifikálás nélkül. Ez azt jelenti, hogy 14 európai állam nem írta alá és nem is ratifikálta a Chartát.
4. Noha a Charta részes felei maguk a tagállamok, a helyi és regionális önkormányzatok kulcsszerepet játszanak annak hatékony végrehajtásában. Azon államokban, amelyek még nem írták alá és nem ratifikálták a Kartát, ez mozgásteret biztosít a regionális önkormányzatoknak a Charta elveinek önkéntes megvalósításához.
5. Ismételten megerősítve a Charta továbbra is érvényes alapelveit, mind tapasztalatok – amelyeket a Charta létezésének utóbbi évtizedeiben gyűjtöttek, ideértve legjobb gyakorlatokat, kihívásokat és feszültségeket –, mind a társadalomban zajló új folyamatok a Charta végrehajtása módszereinek megújítását teszik szükségessé a Charta alapelvei és rendelkezései állandóságának sérelme nélkül.
6. A Charta 1998-as érvénybe lépése óta összegyűlt megfigyelések és panaszok azt mutatják, hogy a Charta valamely állam általi ratifikálása nem jelent garanciát a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek tényleges védelmére a napi

10 Megtárgyalta és jóváhagyta a Régiók Kamarája 2017. október 19-én, és elfogadta a Kongresszus 2017. október 20-án, 3. ülés (lásd: CPR33(2017)02 sz. dokumentum, indokolás), társelőadók: Hunziker, Lelia, Svájc (L, SOC) és Magyar Anna, Magyarország (R, EPP-CCE).

gyakorlatban való hatékony és következetes végrehajtás nélkül. Néhány esetben némi visszaesés is előfordult a regionális vagy kisebbségi nyelv védelmének szintjében. Ez kihangsúlyozza a Charta végrehajtásában érintett különböző érdekeltek bevonásának fontosságára, és különösen a regionális és helyi önkormányzatok szerepét.

7. A rendelkezések hatékony végrehajtása ezért megköveteli a digitalizációval járó drámai társadalmi és műszaki változások tekintetbe vételét. Ezt figyelembe véve, tíz évvel a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatására vonatkozó ajánlása után a Kongresszus arra vállalkozott, hogy megvizsgálja a Charta jelenlegi alkalmazását az új folyamatok fényében, annak érdekében, hogy megvitassák az Európa Tanács tagállamainak e tekintetben megújult lehetőségeit.
8. A költségek és hasznok összevetésekor az empirikus bizonyítékok azt jelzik, hogy a kulturális sokféleség – beleértve a nyelvi sokféleséget – védelme és ápolása pozitív eredménnyel jár mind gazdasági, mind kulturális szempontból. Jóllehet a fenntartási politikáknak van költsége, ezt gyakran meglehetősen túlbecsülik, és e költséget többnyire ellensúlyozza az, amit „sokféleségi osztalékként” emlegetnek, vagyis a többnyelvű régiók általában nagyobb jólétet élveznek, és magasabb jövedelmeket kínálnak a nyelveket tudó egyéneknek. Bizonyos szolgáltatások esetében, például az anyanyelv használatával nyújtott egészségügyi ellátásnál, különösen a kisgyermekek számára nyújtott ellátás esetében az ilyen szolgáltatásokhoz kapcsolódó költségek aligha vethetőek össze a belőlük származó előnyökkel.
9. Ugyanakkor a most már jól megalapozott adatok ellenére a 2008 utáni recesz-szió óta az Európa Tanács számos tagállama csökkentette a kisebbségi nyelveket beszélőknek nyújtott oktatás és szolgáltatások költségvetését. A költségvetési támogatások ilyen csökkentése rávilágít az állam, a közösség és a regionális szint szűklátókörű politikájára, amely nemcsak kulturálisan káros, hanem ellentétes a régiók gazdasági vagy egyéb érdekeivel is.
10. Sajnálatos módon az Európai Unió visszalépett a legtöbb olyan közvetlen finanszírozási rendszerétől, amely regionális vagy kisebbségi nyelveket támogat. Mindazonáltal, az ilyen nyelveket beszélők által lakott, gyakran távoli régiók gazdaságát támogató alapok fejlesztésének egyik módja lehet az állam vagy az Európai Unió vonatkozó támogatási rendszerei által nyújtott regionális strukturális támogatások aktív felhasználása. Például az Európai Unió INTERREG

projektjei¹¹ nemcsak a regionális vagy kisebbségi nyelvek számára jelenthetnek előnyt, hanem abból profitálhat az egész régió is. Az ilyen irányú erőfeszítések valószínűleg mind gazdaságilag, mind kulturálisan megtérülnek, elősegítve ezáltal a regionális fejlődést. A nyelvi sokféleség védelmébe beletartozik az Európai Unió regionális vagy kisebbségi nyelveket támogató rendszerei közvetlen finanszírozása újbóli belépésének szükségessége.

11. A hatóságoknak a Chartát a társadalom szinte valamennyi ágazatában a digitalizálás miatt bekövetkezett változásai alapján kell végrehajtaniuk. Ezen új folyamatok egyaránt járnak kihívásokkal és lehetőségekkel Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak – ideértve a nyelvi sokféleséget – védelmében és ápolásában. A helyi és regionális közpolitikáknak a hagyományos támogatások megvonása nélkül kell figyelembe kell venniük a digitális ágazatot, mint olyan támogatási eszközt, amely a lehető legnagyobb mértékben támogatja a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát az oktatásban, igazságszolgáltatási és adminisztratív eljárásokban, a médiában, a kulturális a gazdasági és társadalmi életben, valamint a határokon átnyúló ügyletekben.
12. A helyi és regionális önkormányzatok az elsődleges közszolgáltatók; ezért a nemzeti hatóságoknak össze kellene hangolniuk velük az intézkedéseiket a Charta megfelelő végrehajtása érdekében. A helyi és regionális önkormányzatokat teljes mértékben be kellene vonni, és kötelező feladatkört, valamint kifejezett felhatalmazást kellene kapniuk a nemzeti hatóságoktól a napi gyakorlathoz szükséges eljárások végrehajtása érdekében.
13. A fentieket figyelembe véve a Kongresszus:
 - a. szem előtt tartva a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (ETS No. 148), a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatásáról szóló 222/2007 számú ajánlását, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1773/2006 számú, 2003-as iránymutatások a kisebbségi nyelvek használatáról a műsorszóró médiában és az Európa Tanács szabványaiban: az EBESZ-szel való együttműködés és szinergia erősítésének szükségessége című ajánlását, a 364/2014 számú, A regionális média, mint a részvételi demokrácia építésének eszköze című ajánlását, a 282/2009 számú, A digitális megosztottság és az e-befogadás a régiókban című állásfoglalását, valamint a 173/2005 számú, Regionális média és a határokon átnyúló együttműködés elnevezésű ajánlását;

11 Lásd: www.interregeurope.eu; letöltés ideje: 2018. 06. 24.

b. tekintettel arra, hogy:

i. az Európa Tanács tagállamait minden esetben annak az elvnek kell vezérelnie, hogy a kulturális sokféleség nemcsak tény, hanem a társadalmat gazdagító elem is, és a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek megvédése az említett sokféleség legbiztosabb védelmét jelenti;

ii. a Charta interkulturális és többnyelvű megközelítése megkívánja, hogy a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek minden kategóriája megfelelő szerepet töltsön be, és hogy a Charta semmilyen módon nem irányul a hivatalos nyelvek tanulási szükséglete ellen;

iii. a Charta nem lehet negatív hatással a nyelvekre vonatkozóan meglévő semmilyen kedvező rendelkezésre, ahol bizonyos nyelvek vagy az azokat gyakorló kisebbségek már belföldi jogszabályokban vagy nemzetközi megállapodás alapján meghatározott védett státuszt élveznek, a legkedvezőbb rendelkezéseket kell alkalmazni;

iv. a Charta célja azon hagyományos nyelvek védelme és segítése, amelyek fenyegetett helyzetbe kerültek azon államokon belül, ahol történelmi okokból kifolyólag vannak jelen, a Charta megkülönböztetésmentességi záradékát nemcsak tiszteletben kell tartani, hanem támogatni is kell a tagállamok által hozott intézkedésekkel;

c. arra kéri a Miniszteri Bizottságot, hogy az kérje fel a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját még alá nem író és nem ratifikáló tagállamokat az aláírás és ratifikálás megfontolására, ösztönözve a jelenlegi és jövőbeli részes államokat a regionális vagy kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos kötelezettségvállalásaik elmélyítésére;

d. felszólítja az Európa Tanács tagállamait, hogy:

i. lépjenek fel a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme érdekében azáltal, hogy elősegítik és ösztönzik a beszédben és írásban, az állami és magánéletben történő használatukat;

ii. tartózkodjanak a megszorító intézkedések súlyának regionális vagy kisebbségi nyelvpolitikákra való terhelésétől, mivel bebizonyosodott, hogy azok állami kiadásokra gyakorolt hatása csekély;

iii. feleljenek meg a helyi, regionális és nemzeti kormányok közötti hatékony együttműködés és kölcsönhatás követelményének a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmével és előmozdításával kapcsolatban, mivel a nyelvhasználati kérdésekkel kapcsolatos közigazgatási hatáskörök egyértelmű megosztásának hiánya veszélyezteti a bevált gyakorlatok regionális szintű végrehajtását;

iv. garantáljanak a regionális és helyi önkormányzatoknak kifejezett felhatalmazást, teljes részvételt és kötelező feladatkört, egyértelműen meghatározott költségvetésekkel a napi gyakorlatukhoz szükséges eljárások végrehajtásához;

v. tegyenek lépéseket a nyelvi sokszínűség európai védelme fontosságának kiemelése érdekében, és bátorítsák a helyi és regionális önkormányzatokat a többnyelvűségi politikák fenntartására a regionális vagy kisebbségi nyelveket nemzeti vagy európai szinten támogató strukturális rendszerek közvetlen finanszírozásának aktív bevonása által;

vi. tartózkodjanak a helyi vagy regionális önkormányzatok regionális vagy kisebbségi nyelvek előmozdítása érdekében tett, hatáskörükbe tartozó pozitív lépések korlátozásától, valamint az ilyen nyelvek védelmének megszorító értelmezésétől, beleértve azt a téves elképzelést is, hogy az összes védelmi intézkedés tilos, amelyet a jogszabályok külön kifejezetten nem határoznak meg;

vii. vizsgálják felül, és ahol helyénvaló, növeljék a történelmi regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmi szintjét, ideértve regionális hivatalos nyelv státusz megadásának lehetőségét, amikor szükséges, olyan területeken, ahol a használók száma, illetve aránya meghalad egy bizonyos szintet;

viii. tegyenek intézkedéseket a regionális vagy kisebbségi nyelvtanítás és az e nyelveken történő oktatás erősítése és fejlesztése érdekében a régiókban, hozzájárulva ezzel egy olyan európai tér létrehozásához, ahol szisztematikusan és koherens módon biztosítanak oktatást regionális vagy kisebbségi nyelven;

ix. fejlesszenek ki jobb tanítási módszereket az állami nyelv tanulásában a kisebbségi tanulók számára, és támogassák a regionális vagy kisebbségi nyelvek tanulását a többségi nyelvet beszélők körében, az adott nyelvek

használatát támogató új alkalmazások kifejlesztésével biztosítva, hogy azon nyelvek beszélői kihasználhassák a távoktatás új formáit;

x. harcoljanak a regionális vagy kisebbségi nyelvek „digitális kihalásának” veszélye ellen azzal, hogy támogatják az ilyen nyelveket figyelembe vevő nyelvi technológiák fejlesztését, ideértve a helyi feltételekhez illeszkedő alkalmazásokat, továbbá az e nyelveken történő szolgáltatásnyújtás biztosítását a digitális szférában is;

xi. biztosítsanak hozzáférést az állam által nyújtott közszolgáltatásokhoz és eljárásokhoz regionális vagy kisebbségi nyelveken, ideértve – többek között – bírósági ügyeket, adó- és nyugdíjeljárásokat, egészségügyi és szociális szolgáltatásokat, tekintetbe véve a közigazgatási szervek regionális és kisebbségi nyelveken nyújtott digitális szolgáltatásainak alapvető fontosságát, valamint ezek társadalmon belüli rohamos fejlődésére;

xii. ösztönözzék és támogassák a közigazgatási szerveket nemzeti, regionális és helyi szinten, hogy azok folytassanak konzultációt és működjenek együtt a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélők képviselőivel nyelvpolitikáik és nyelvi szolgáltatásaik fejlesztésében és megvalósításában;

xiii. amikor helyénvaló, biztosítsanak határon átnyúló digitális műsorszóráshoz és más szolgáltatásokhoz való hozzáférést határokon túli kisebbségekkel rendelkező anyaállam nyelvén a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélők számára, elkerülendő az új virtuális határt jelentő területi alapú tartalomkorlátozást.

A regionális és kisebbségi nyelvek védelme és támogatása Európában

2196 (2018) sz. HATÁROZAT¹²

Parlamenti Közgyűlés

1. A Parlamenti Közgyűlés kijelenti, hogy az európai demokráciákban a regionális és kisebbségi nyelvek használata meghatározó jelentőségű az érintett európai polgárok egyéni és közösségi identitása szempontjából. A nyelvi sokszínűség a közös európai kulturális örökség része, ezért ezeknek a nyelveknek védelme és fejlesztésük támogatása alapvető európai érték.
2. A Közgyűlés ismételten megerősíti, hogy Európa történelmi regionális vagy kisebbségi nyelveinek védelme, amelyek közül néhányat az esetleges eltűnés veszélye fenyeget, hozzájárul Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak megóvásához és fejlesztéséhez. Ezzel összefüggésben a Közgyűlés emlékeztet az 1201 (1993) sz. ajánlásra, az 1492 (2001) sz. ajánlásra, az 1770 (2010) sz. határozatára és az 1985 (2014) sz. határozatára, amelyek mindegyike a nemzeti kisebbségek jogairól szól.
3. A Közgyűlés megállapítja, hogy a nyelv önmagában vett érték, amely egyben a kulturális javak közé tartozik. Ezért alapvető fontosságú, hogy a nyelvi jogok biztosítsák a közösség kulturális reprodukcióját, tegyék lehetővé az egyének és a közösségek számára a politikai és kulturális életben való részvételt, ezáltal segítve a gazdasági és társadalmi folyamatokba történő bekapcsolódásukat.
4. Ezen célkitűzéseket hivatott teljesíteni a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (ETS 148), amely az elmúlt két évtizedben egyedülálló szerepet játszott a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmében és támogatásában. A Közgyűlés nagyra értékeli a Charta Szakértői Bizottságának az elmúlt két évtizedben kifejtett ez irányú munkáját.
5. A Közgyűlés sajnálattal állapítja meg, hogy a 47 tagállam közül eddig mindössze 25 ratifikálta, további nyolc pedig csak aláírta a Chartát.

12 2018. január 23-i parlamenti vita (3. ülészak) (ld. Doc. 14466, a Kulturális, Tudományos, Oktatási és Média Bizottság jelentése, jelentéstevő: Hoffmann Rózsa képviselő asszony). A szöveget a Közgyűlés 2018. január 23-án fogadta el. – Ld. még a 2118 (2018) sz. ajánlást.

6. A Közgyűlés aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy számos állam késlekedik a Charta alkalmazásáról szóló országjelentésének leadásával; egyes államok egy teljes monitoring kört is kihagytak, ami akadályozza a Szakértői Bizottságnak, illetve a Miniszteri Bizottságnak a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmének és támogatásának elősegítése érdekében végzett munkáját.
7. E megfontolások fényében a Közgyűlés felszólítja az Európa Tanács tagállamait, hogy:
 - 7.1. amennyiben ezt még nem tették meg, írják alá és/vagy ratifikálják a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, és – a Charta szerinti státuszuktól függetlenül – tartózkodjanak minden olyan lépéstől, amely az abban meghatározott elvekkel ellentétes;
 - 7.2. tegyék meg a szükséges lépéseket annak biztosítására, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának jogát a közösség életének minden területén elismerjék, és ahol lehetséges, a regionális vagy kisebbségi nyelveket az ország második hivatalos nyelveként ismerjék el azokban a régiókban, ahol ezeket a nyelveket hagyományosan használják, szem előtt tartva az ország egyes régióinak sajátos körülményeit és történelmi hagyományait;
 - 7.3. a Charta 15. cikkével összhangban további késedelem nélkül nyújtsák be az országjelentést, és konstruktív módon működjenek közre a Szakértői Bizottság által végzett monitoring munkában;
 - 7.4. igazítsák a Charta szerinti kötelezettségvállalásaikat az egyes nyelvek szociolingvisztikai helyzetéhez, a Charta szellemiségével összhangban;
 - 7.5. alkalmazzanak olyan strukturált megközelítést a vállalt kötelezettségek teljesítésére, amely magában foglalja az intézmények minden szintjét, a regionális és helyi hatóságokat is beleértve, valamint ehhez kapcsolódóan világosan határozzák meg a felelősségi és végrehajtási hatásköröket;
 - 7.6. tanulmányozzák és alkalmazzák más államok legjobb gyakorlatát.
8. A Közgyűlés felkéri a részes tagállamokat, hogy a Charta keretében vállalt kötelezettségeiknek megfelelően
 - 8.1. az oktatás területén:
 - 8.1.1. tegyenek eleget az európai nemzeti kisebbségek helyzetéről és jogairól szóló, 1985 (2014) sz. határozat 10.4.2–10.4.5 bekezdésében foglaltaknak;

- 8.1.2. mérjék fel, ahol ez lehetséges, még az iskolai tanulmányaik megkezdése előtt, hogy mi a gyermekek anyanyelve, és biztosítsák, hogy mind a kisebbségi vagy a regionális nyelvet, mind a hivatalos nyelvet megfelelő módszerekkel oktassák;
- 8.1.3. biztosítsák, hogy az iskolai tanulmányok teljes időtartama alatt, az iskolai előkészítő oktatástól az általános és a középfokú oktatásig, illetve a szakképzésig, valamint a felsőoktatásban is lehetőségük legyen legalább azon hallgatóknak a regionális vagy kisebbségi nyelveken tanulni, akiknek a családja ezt kéri;
- 8.1.4. biztosítsák, hogy azok, akiknek kisebbségi vagy regionális nyelv az anyanyelve, lehetőséget kapjanak arra, hogy az államnyelvet kielégítő módon tanulhassák, az idegen és második nyelvek oktatási módszertanából átvett jó gyakorlatokat alkalmazva az állam hivatalos nyelvének oktatására vonatkozó módszertan kidolgozásakor;
- 8.1.5. biztosítsák, hogy a szórványtelepüléseken élő személyek megfelelő oktatásban részesüljenek a szóban forgó nyelven;
- 8.1.6. határozzanak meg preferenciális küszöbértékeket a regionális vagy kisebbségi nyelvek tanulására, és azokat a szükséges rugalmassággal alkalmazzák a közösség érdekeinek figyelembevételével;
- 8.1.7. biztosítsák, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelveket beszélő fiatalok megfelelő körülmények között tehessék le a vizsgáikat, ugyanolyan lehetőségeket kínálva számukra, mint a többségi közoktatásban és a felsőoktatásban;
- 8.1.8. működtessenek elkötelezett és megfelelő módon finanszírozott pedagógusképzési rendszereket, valamint alkalmazzanak külön ösztönzőket annak érdekében, hogy a hallgatók az adott regionális vagy kisebbségi nyelvet, illetve nyelven történő oktatást biztosító képzéseket válasszák;
- 8.1.9. törekedjenek proaktív módon olyan tankönyvek kiadására, amelyek megfelelnek a regionális vagy kisebbségi nyelveket beszélők igényeiknek, és – ha ez nem lehetséges – tegyék lehetővé az ilyen személyek számára, hogy ezen a nyelven más országokban kiadott tankönyveket használhassanak, az adott regionális vagy kisebbségi nyelveket használó országok oktatást szabályozó hatóságaival együttműködve;

- 8.1.10. biztosítsák, hogy az oktatási reformok ne befolyásolják aránytalanul hátrányosan a regionális vagy kisebbségi nyelveken történő tanítást, illetve az ilyen nyelvek oktatását, valamint teljes mértékben tartsák tiszteletben a szerzett jogokat;
- 8.1.11. tegyék lehetővé a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélő közösségek számára, hogy az adott állam oktatási rendszerének keretében, saját hatáskörben és saját intézményrendszerükben szervezzék meg a tanítást az adott nyelven, ahogyan ez több európai országban is történik;
- 8.2. közigazgatási hatóságok és közszolgálati intézmények vonatkozásában a nyelvi küszöbértéktől függetlenül tegyék lehetővé az adott nyelv használatát azokon a területeken, ahol az adott nyelvet beszélők hagyományosan élnek és ahol a nyelv használatához érdek fűződik, a számos országban alkalmazott jó gyakorlattal összhangban, és ezzel összefüggésben:
- 8.2.1. biztosítsák a polgárok tájékoztatását a nyelvhasználat lehetőségeiről, és ösztönözzék hatékonyan őket ezen joguk tényleges gyakorlására;
- 8.2.2. biztosítsák, hogy a közigazgatási vagy közszolgálati szerveknek a lakossággal kommunikáló munkatársai képesek legyenek minden információt és szolgáltatást a megfelelő regionális vagy kisebbségi nyelveken nyújtani;
- 8.2.3. támogassák és bátorítsák a regionális és kisebbségi nyelvek helyi és regionális szinten történő használatát; e célt szem előtt tartva aktívan bátorítsák a helyi önkormányzatokat a nyelvhasználat gyakorlati alkalmazásának biztosítására, különösképpen megfelelő foglalkoztatáspolitikával, nyelvi képzés nyújtásával az alkalmazottak számára, valamint tájékoztatás és szolgáltatások elérhetővé tételével az interneten az adott nyelveken;
- 8.2.4. gondoskodjanak arról, hogy a helynevek és minden topográfiai jelzés megfelelő formája legyen kiírva, ideértve a települések elejét és végét jelző táblákat, valamint az egyéb jelző- és tájékoztató táblákat;
- 8.2.5. biztosítsák, hogy a közszolgáltatást nyújtó vállalatok és intézmények is használják a szóban forgó regionális vagy kisebbségi nyelvet; még abban az esetben is teremtsék meg a lehetőségét annak, hogy elegendő számú alkalmazott beszéljen a szóban forgó nyelven a szolgáltatást

nyújtó intézményben, és hogy a szolgáltatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos szükséges információk a szóban forgó nyelven is rendelkezésre álljanak, ha a tagállam a Charta 10. cikkének (3) bekezdésében meghatározott leggyengébb vállalást tette; ha viszont a fent említett megoldások egyike sem lehetséges, az ügyfélnek biztosítsanak tolmácsot; a média területén:

- 8.3.6. jogszabályok és egyéb előírások elfogadásával, valamint megfelelő médiapolitikai ösztönzők segítségével mozdítsák elő a regionális és kisebbségi nyelvek használatát;
 - 8.3.7. tartózkodjanak az olyan korlátozó jogi és politikai intézkedésektől, mint például a feliratozási/fordítási kötelezettségek és a hivatalos nyelven sugárzott programokkal kapcsolatos kötelező kvóták megállapítása stb.;
 - 8.3.8. a tartalom minőségének javítása érdekében biztosítsanak megfelelő finanszírozást vagy támogatást a kisebbségeket képviselő szervezetek vagy média számára, hogy a többségi társadalom figyelmét felhívhassák a kisebbség identitására, nyelvére, történelmére és kultúrájára;
 - 8.3.9. tegyék lehetővé és támogassák a regionális vagy kisebbségi nyelvű média jelenlétét online felületeken;
- 8.3. a kultúra területén:
- 8.4.1. vegyék figyelembe a regionális vagy kisebbségi nyelveket beszélők országos és regionális arányát, valamint az ezen nyelveket beszélők közösségeinek számát, amikor a költségvetésnek a kultúra számára elkülönített részét készítik elő, konzultáljanak a közösségekkel a költségvetési források elosztásánál, és a lehetőségek függvényében biztosítsák a szükséges erőforrásokat a szóban forgó kisebbség(ek) kulturális életének fejlesztésére;
 - 8.4.2. biztosítsanak megfelelő arányban helyet a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélők képviselői számára az országos és regionális média kulturális tartalmának készítéséért felelős szervezetekben;
 - 8.4.3. a kulturális támogatásokra vonatkozó jogszabályok és egyéb előírások megfogalmazásakor vegyék figyelembe a kisebbségi nyelven írt művészeti alkotások integritását, és ne tegyék kötelezővé az ilyen kiadványok lefordítását a nemzeti nyelvre;

- 8.4.4. biztosítsák a szóban forgó nyelvet beszélő személyzet jelenlétét azon területek kulturális intézményeiben, ahol a regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélői hagyományosan élnek;
- 8.4.5. a regionális vagy kisebbségi nyelveket beszélőkre úgy tekintsenek, mint a nemzeti kultúrát gazdagító tényezőre, ennek megfelelően vegyék őket figyelembe és vonják őket be a külföldre irányuló kultúrpolitikájuk irányvonalainak és prioritásainak meghatározásakor.
9. A Közgyűlés felszólítja az államokat, hogy biztosítsák az egyes országok minden nyelvi csoportja közötti kölcsönös megértést annak érdekében, hogy előmozdítsák a tagállamok közösségei közötti lehető legszélesebb körű együttműködést és együttélést.
10. A Közgyűlés felkéri a nemzeti parlamenteket, hogy fontolják meg a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmének és támogatásának javítását célzó gyakorlati lehetőségek tanulmányozásával foglalkozó külön munkacsoportok létrehozását.

2118 (2018) sz. AJÁNLÁS¹³

Parlamenti Közgyűlés

1. Az „Egység a sokféleségben” európai elvével összhangban a Parlamenti Közgyűlés úgy véli, hogy a kisebbségi nyelvek védelme és használata a demokrácia kiterjesztésére irányuló folyamatok szerves részét képezi.
2. A regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme és támogatása Európában elnevezésű 2196 (2018) sz. határozatra hivatkozva a Parlamenti Közgyűlés fontosnak tartja annak tudatosítását, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvi csoportokhoz tartozó személyek minden országban ugyanolyan jogokkal rendelkező polgárok, mint a többségi nyelvet beszélők.
3. Az Európa Tanács tagállamai azt a célt kívánják elérni, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélők egyéni vagy társadalmi kommunikációban hátrányos megkülönböztetés nélkül, szabadon használhassák az anyanyelvüket, következé-

13 2018. január 23-i parlamenti vita (3. ülészak) (ld. Doc. 14466, a Kulturális, Tudományos, Oktatási és Média Bizottság jelentése, jelentésvető: Hoffmann Rózsa képviselő asszony). A szöveget a Közgyűlés 2018. január 23-án fogadta el.

képpen iskolai tanulmányaik során minden szükséges támogatást kapjanak meg a hivatalos szervektől és a helyi közösségektől.

4. Ezért a Közgyűlés felkéri a Miniszteri Bizottságot, hogy:

- 4.1. ösztönözzön minden tagállamot, hogy amennyiben még nem tették meg, tegyék meg a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (ETS 148) ratifikálásához szükséges lépéseket, vagy ha már ratifikálták azt, akkor biztosítsák annak gyakorlati alkalmazását, illetve bővítsék kötelezettségvállalásaik körét;
- 4.2. dolgozzon ki egy eljárást, amely felhatalmazza a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Szakértői Bizottságát arra, hogy előzetes figyelemztetés kiadását követően monitoring eljárás alá vonhassa azon államokat, amelyek jelentős elmaradásban vannak a Charta 15. cikke szerinti jelentés benyújtásával;
- 4.3. készítsen jelentést a Parlamenti Közgyűlésnek a Charta alkalmazásának ellenőrzésére hivatott monitoring eljárásról, különös figyelmet fordítva az államok jelentéstételi kötelezettségének végrehajtására, valamint az elért eredményekre;
- 4.4. hozzon létre egy évente egyszer elnyerhető díjat, amelyért a regionális és kisebbségi nyelvek használatát aktívan népszerűsítő országok versenyezzenek, az odaítélésével kapcsolatos feltételekről pedig a Charta Szakértői Bizottsága és a Parlamenti Közgyűlés közösen határozzanak;
- 4.5. vezessen be további megoldásokat a Charta alkalmazására, rendezzen a jó gyakorlatokról és a hatékony alkalmazás akadályairól szóló regionális szemináriumokat, támogassa a nemzeti kutatóműhelyek közötti tudományos együttműködést, és tegyen javaslatot a regionális és kisebbségi nyelvek helyzetével foglalkozó munkacsoportok létrehozására a tagállamokban;
- 4.6. működjön együtt az Európai Unió releváns intézményeivel és szerveivel, különösképp az Európai Szomszédsgpolitika és a Csatlakozási Tárgyalások Főigazgatóságával, az Oktatásügyi, Ifjúságpolitikai, Sportügyi és Kulturális Főigazgatóságával, valamint az Európai Parlamenttel a regionális és kisebbségi nyelvek Európai Unión belüli védelmének és támogatásának témájában.

A kisebbségekhez tartozó uniós polgárok hátrányos megkülönböztetésével szembeni küzdelem az EU tagállamaiban

Az Európai Parlament 2018. február 7-i állásfoglalása az uniós tagállamokban élő kisebbségek védelméről és megkülönböztetésmentességéről (2017/2937(RSP))¹⁴

Az Európai Parlament,

- tekintettel az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 2. és 3. cikkére,
- tekintettel az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 10., 19., 21. és 167. cikkére,
- tekintettel az EUMSZ 20. és 227. cikkében és az Európai Unió Alapjogi Chartájának (Charta) 44. cikkében foglalt petíciós jogra,
- tekintettel a Charta 21. és 22. cikkére,
- tekintettel az EUSZ preambuluma,
- tekintettel az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményére, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 12. jegyzőkönyvére, valamint a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájára,
- tekintettel a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelvre¹⁵ (faji megkülönböztetés elleni irányelv),
- tekintettel a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelvre¹⁶ (a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló irányelv),
- tekintettel az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/

¹⁴ Elfogadott szövegek, P8_TA-PROV(2018)0032

¹⁵ HL L 180., 2000. 07. 19., 22.

¹⁶ HL L 303., 2000. 12. 02., 16.

EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2004. április 29-i 2004/38/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvre¹⁷ (a szabad mozgásról szóló irányelv),

- tekintettel a Minority Safepack – egymillió aláírás a sokszínű Európáért kontra Bizottság ügyben (T-646/13. sz.) az Európai Unió Bíróságának (EUB) törvényszéke által hozott, 2017. február 3-i ítéletre¹⁸,
- tekintettel *Az alapvető jogok helyzete az Európai Unióban* című állásfoglalására,
- tekintettel a kibővített Európában a kisebbségvédelmi és diszkriminációellenes politikákról szóló, 2005. június 8-i állásfoglalására¹⁹,
- tekintettel a kihalástól fenyegetett európai nyelvekről és az Európai Unión belüli nyelvi sokféleségről szóló, 2013. szeptember 11-i állásfoglalására²⁰,
- tekintettel a *2013. évi jelentés az uniós polgárságról – Uniós polgárok: az Ön jogai, az Ön jövője* című, 2014. március 12-i állásfoglalására²¹,
- tekintettel a Petíciós Bizottság 2015. évi tevékenységeiről szóló, 2016. december 15-i állásfoglalására²²,
- tekintettel *A romák unióbeli integrációjának alapjogi szempontjai: a cigányellenességgel szembeni küzdelem* című, 2017. október 25-i állásfoglalására²³,
- tekintettel a *2017. évi jelentés az uniós polgárságról: A polgárok jogainak megerősítése a demokratikus átalakulás uniójában* című, 2017. december 12-i állásfoglalására²⁴,
- tekintettel az Európai Parlament C. Tematikus Főosztálya megbízásából a Petíciós Bizottság kérésére készített, *Hátrányos megkülönböztetés(ek) a beérkezett petíciók alapján* című, 2017. áprilisi tanulmányra,

17 HL L 158., 2004. 04. 30., 77.

18 ECLI:EU:T:2017:59.

19 HL C 124. E, 2006. 05. 25., 405.

20 HL C 93., 2016. 03. 09., 52.

21 HL C 378., 2017. 11. 09., 146.

22 Elfogadott szövegek, P8_TA(2016)0512.

23 Elfogadott szövegek, P8_TA(2017)0413.

24 Elfogadott szövegek, P8_TA(2017)0487.

- tekintettel az Európai Parlament C. Tematikus Főosztálya megbízásából az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság kérésére készített, *A kisebbségek védelmét szolgáló átfogó uniós rendszer felé* című, 2017. augusztusi tanulmányra,
 - tekintettel az Európai Parlament B. Tematikus Főosztálya megbízásából a Kulturális és Oktatási Bizottság kérésére készített, *Kisebbségi nyelvek és oktatás: bevált gyakorlatok és hibák* című, 2017. májusi tanulmányra,
 - tekintettel a Petíciós Bizottság által 2017. május 4-én *Az uniós tagállamokban az uniós polgárok megkülönböztetése elleni küzdelem és a kisebbségek védelme* címmel rendezett nyilvános meghallgatásra²⁵,
 - tekintettel eljárási szabályzata 216. cikkének (2) bekezdésére,
- A. mivel a Petíciós Bizottság miután számos petíciót kapott, amelyben a benyújtók aggodalmuknak adtak hangot a kisebbségekhez tartozó uniós polgárokkal szembeni megkülönböztető gyakorlatok miatt, meghallgatást szervezett a különböző felvetett kérdésekkel kapcsolatosan;
 - B. mivel a kisebbségi jogok és a jogállamiság elve között szoros kapcsolat áll fenn; mivel az EUSZ 2. cikke kifejezetten megemlíti a kisebbségekhez tartozó személyek jogait, és mivel e jogok alapján ugyanolyan bánásmódot kell biztosítani, mint a Szerződésekben rögzített egyéb jogok alapján;
 - C. mivel az EUMSZ 10. cikke kimondja, hogy politikái és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során az Unió küzd mindenfajta nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékossgon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés ellen;
 - D. mivel miközben a nemzetközi megállapodások szilárd keretet biztosítanak a kisebbségi jogok terén, még mindig van bőven javítanivaló annak tekintetén, ahogyan az EU-ban a kisebbségi jogok védelmét a gyakorlatban átültetik;
 - E. mivel az EU-ban minden személy egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik, hogy a társadalom teljes jogú, aktív tagjává váljon;
 - F. mivel a kisebbségek jogainak biztosítása a koppenhágai kritériumok értelmében a tagjelölt országok számára is alapvető követelmény;

25 Lásd: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2018. 06. 24.

- G. mivel az etnikai származáson alapuló megkülönböztetést a megkülönböztetés leggyakoribb formájaként említik, és mivel az Eurobarométer diszkriminációról készített legutóbbi felmérése szerint a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés jelentősen emelkedett²⁶;
 - H. mivel az egyenlő bánásmódról szóló irányelvre irányuló bizottsági javaslat (COM(2008)0426) számos területet felölel, mint például az oktatást, a szociális védelmet, valamint az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést és az azok biztosítását;
 - I. mivel a kisebbségi jogokkal kapcsolatos megkülönböztetés témakörében a Petíciós Bizottsághoz beérkezett petíciókat alaposan meg kellene vizsgálni annak érdekében, hogy jobban meg lehessen érteni a polgárok által felvetett aggályokat, és megoldásokat lehessen javasolni;
 - J. mivel több petíció is azt mutatja, hogy a kisebbségek alapvető jogaik gyakorlása során megkülönböztetéssel szembesülnek, és mivel ez aggodalomra ad okot a kisebbségi közösségek jövőjét illetően, különösen a környezetszennyező tevékenységek fényében;
 - K. mivel a közösségek, csoportok és egyének kulturális identitásának egyik alapvető elemét képező, a nemzeti kisebbségekhez kapcsolódó kulturális örökség tagállami védelme és megerősítése döntő szerepet játszik a társadalmi kohézióban;
 - L. mivel a tagállamok egyértelmű felelőssége, hogy korrekciós intézkedéseket hozzanak a roma közösség tagjaival szemben folytatott megkülönböztető gyakorlatok ellen, különösen a regionális és nemzeti hatóságokkal folytatott ügyintézéseik során;
 - M. mivel a petíciók benyújtóit aggasztja egy nyelvi és egyéb kisebbségi jogaikra adandó átfogó uniós válasz és védelem hiánya, holott az EUB szerint is ezeket a jogokat a Charta, illetve az uniós jog általános elvei rögzítik;
-
- 1. sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek még mindig akadályokkal szembesülnek alapvető jogaik tiszteletben tartásának biztosítása során, valamint gyűlöletbeszéd és gyűlöletbűncselekmények áldozataivá válnak;

26 Diszkrimináció az Európai Unióban. Letöltés helye: ec.europa.eu; 2018. 06. 24.

2. úgy véli, hogy a tagállamoknak következetesen biztosítaniuk kell a kisebbségi jogokat, és rendszeres időközönként értékelniük kell ezen jogok tiszteletben tartását;

***Az őshonos, nemzeti és nyelvi kisebbségek megkülönböztetése elleni küzdelem:
nemzeti és uniós felelősség***

3. megállapítja, hogy az uniós napirend nem foglalkozik elég kiemelten a kisebbségekkel kapcsolatos kérdésekkel, és támogatja az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség integrált megközelítését annak biztosítása érdekében, hogy a tagállamok megfelelően kezeljék a társadalmukban élő emberek sokféleségét;
4. úgy véli, hogy az Unió felelősséggel tartozik a kisebbségek jogainak védelme és előmozdítása terén; szükségesnek tartja az uniós jogalkotási keret javítását annak érdekében, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek jogait átfogó módon lehessen védeni;
5. hangsúlyozza az uniós intézmények szerepét egyrészt abban, hogy felhívják a figyelmet a kisebbségek védelmével kapcsolatos kérdésekre, másrészt abban, hogy ösztönzik és támogatják a tagállamokat a kulturális sokféleség és tolerancia, elsősorban oktatás révén történő előmozdításában;
6. hangsúlyozza, hogy a kulturális örökséggel kapcsolatos szakpolitikáknak inkluzívnak, közösségi alapúnak és részvételinek kell lenniük, bevonva az érintett kisebbségi közösségekkel folytatott konzultációt és párbeszédet;
7. megjegyzi, hogy az EU nem rendelkezik hatékony eszközökkel a kisebbségi jogok tiszteletben tartásának ellenőrzésére; kéri az őshonos és nyelvi kisebbségek helyzetének hatékony uniós szintű nyomon követését; úgy véli, hogy az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének fokozottan ellenőriznie kellene a nemzeti kisebbségek elleni megkülönböztetés eseteit a tagállamokban;
8. elismeri a tagállamok fontos szerepét az őshonos, nemzeti és nyelvi kisebbségek védelmében; emlékeztet arra, hogy a nemzeti kisebbségek védelmét, valamint a nyelven és a nemzeti kisebbséghez tartozáson alapuló megkülönböztetés tilalmát a Szerződések és a Charta is rögzíti;

9. sajnálja, hogy *A kisebbségvédelmi és diszkriminációellenes politikák a kibővített Európában* című állásfoglalásában említett problémák még nem kerültek megoldásra;

A kisebbségekre vonatkozó uniós jogi keret: kihívások és lehetőségek

10. kiemeli, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) 1990-ben aláírt koppenhágai dokumentumában meghatározottak szerint a nemzeti kisebbségek jogai és e jogok védelme a jogállamiság szerves részét képezik;
11. felhívja a tagállamokat egyrészt annak biztosítására, hogy jogrendszerük garantálja a kisebbséghez tartozó személyek megkülönböztetés-mentességét, másrészt arra, hogy a vonatkozó nemzetközi normák alapján hozzanak célzott védelmi intézkedéseket; elítéli a köztisztviselők által a kisebbségekhez tartozó személyekkel szemben tanúsított bármilyen megkülönböztető bánásmódot; javasolja, hogy az illetékes hatóságok éljenek a meglévő intézkedésekkel a megkülönböztetés ilyen eseteinek jelentésére és szükség esetén szankcionálására;
12. hangsúlyozza, hogy foglalkozni kell a tagállamokban tartósan tartózkodó, nem állampolgárok helyzetével és jogállásával;
13. hangsúlyozza, hogy a nemzeti kisebbségek természeti és kulturális örökségének értékei kulcsszerepet játszanak a társadalmi kohézió tekintetében, és azokat a jövő nemzedékei számára teljes mértékben megőrzendő eszközöknek kell tekinteni, többek között a környezetszennyező tevékenységek beszüntetése révén;
14. felszólítja valamennyi tagállamot, hogy írja alá, ratifikálja és hajtsa végre az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményét, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 12. jegyzőkönyvét, valamint a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját, vagy aktualizálja a vonatkozó nemzetközi megállapodások irányába tett vállalásait; hangsúlyozza, hogy a nyelvi és őshonos kisebbségeket az ezekben a dokumentumokban rögzített elveknek megfelelően kell kezelni;
15. felszólít a faji egyenlőségről szóló irányelv és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló irányelv felülvizsgálatára; mély sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy alig történt előrelépés az egyenlő bánásmódról szóló irányelvre

irányuló javaslat elfogadása tekintetében, és felszólítja a Bizottságot és a Tanácsot, hogy indítsák újra a vonatkozó tárgyalásokat, hogy azokat még a jelenlegi jogalkotási ciklus vége előtt be tudják fejezni;

A kisebbségi nyelvek védelme

16. ösztönzi a tagállamokat a kisebbségi nyelvek használatára vonatkozó jog fenn tartásának biztosítására és az Unión belüli nyelvi sokféleségnek a Szerződésekkel összhangban történő védelmére;
17. úgy véli, hogy az olyan közösségekben, ahol egynél több hivatalos nyelvet használnak, a nyelvi jogokat tiszteletben kell tartani anélkül, hogy az egyik nyelv jogait a másikhoz képest korlátoznák, az egyes tagállamok alkotmányos rendjének megfelelően;
18. felhívja a Bizottságot, hogy erősítse meg a regionális és kisebbségi nyelvek oktatásának és használatának előmozdítását, mivel ily módon kezelhető a nyelvi megkülönböztetés az EU-ban;

Az LMBTI-személyek jogai

19. ösztönzi a Bizottságot, hogy tegyen határozottabb lépéseket, többek között hozzon konkrét jogalkotási intézkedéseket az LMBTI-személyekkel szembeni megkülönböztetés és homofóbia ellen, ugyanakkor tartsa tiszteletben a tagállamok hatásköreit; javasolja az LMBTI-személyek jogainak figyelemmel kísérését, valamint azt, hogy egyértelmű és hozzáférhető tájékoztatást nyújtsanak az LMBTI-személyek és családjuk jogainak határokon átnyúló elismeréséről az EU-ban; úgy véli, hogy a tagállamoknak megfelelő lépéseket kell tenniük, hogy a különböző szakaszokban célzott oktatást nyújtsanak a megfélemlítés megelőzése és a homofóbia elleni strukturális fellépés érdekében;
20. sürgeti a Bizottságot annak biztosítására, hogy a tagállamok megfelelően végrehajtsák a szabad mozgásról szóló irányelvet, következetesen tiszteletben tartva többek között a családtagokra vonatkozó rendelkezéseket, és megtiltva a megkülönböztetés minden formáját;

21. felszólítja a Bizottságot, hogy lépjen fel annak biztosítása érdekében, hogy az LMBTI-személyek és családtagjaik az EUMSZ 21. cikkének, illetve a Chartája 21. cikkének megfelelően gyakorolni tudják a szabad mozgáshoz való jogukat;

...

22. utasítja elnökét, hogy továbbítsa ezt az állásfoglalást a Tanácsnak és a Bizottságnak, valamint a tagállamok kormányainak és parlamentjeinek.

RESUME

Zsolt PÁSZKÁN

Romanian Centenary – Nation Building and Chaos

The Romanian nation building project that started in 1859 has been trying to unite and integrate political and social communities as well as to assimilate ethnic and religious groups that significantly differ from each other into a coherent “nation”. The project was not successful, and not only in the case of the Hungarian community, which remained the most significant national community after the German and Jewish communities had been sold under the Ceaușescu-era. Several indications suggest that deep cleavages remained even within the Romanian community, based on which one can question the success of the Romanian-Romanian “nation” building process. Romania aimed to mark 2018 as one of the major symbolic moments of the nation building process; however, the developments of the centenary year so far rather corroborates failure.

Katalin HOLLÓSY

Reminiscences of Persons Relocated to Nemesnádudvar Under the Czechoslovak–Hungarian Population Exchange Agreement. Analysis of Interviews

The topic of the paper is based on my thesis which dealt with the Czechoslovak^{3/4} Hungarian population exchange. In the paper, I analyse interviews conducted with four elderly people who have been living in Nemesnádudvar where they were relocated in the year of 1947. The first part of the paper introduces the history of the exchange agreement and it also contains the short history of Nemesnádudvar, as well as the impacts of the relocations on the village's life. In the second part of the paper I analyse the interviews of the personal views of relocated people and the historical circumstances prevailing at the time of relocation. The reminiscences tell the actions and show how the agreement influenced the further lives of the relatives as well. The path of their lives took different directions. In conclusion, the interviewed people evaluated their past according to their age at the time of the relocation,

to the value of their property lost, and on the social contacts lost in their former homeland. Consequently, the evaluation of the historical events they went through was highly affected by emotions, which led to different results.

Independence vs Integration: Questions on Catalan Autonomy – Conference Presentations by Attila DABIS, Dániel GAZSÓ, Sándor Gyula NAGY and Norbert TÓTH

The conference was part of the series of events dedicated to the issues of Western European territorial autonomies, organized by the Research Institute for Hungarian Communities Abroad. It focused on the Catalan crisis and took place in the Duna Palota in Budapest on January 19, 2018. The invited guest lecturers analysed the Catalan issue from three different perspectives. Norbert Tóth focused on the legal context, Sándor Gyula Nagy examined the economic consequences of the erupting Catalan separatism, and Attila Dabis summarized the results of the December 21, 2017 parliamentary elections of Catalonia. Their presentations were introduced, discussed and transcribed by Dániel Gázsó, research fellow at the organizing institution and co-editor of the journal.

Introduction: Reports on the Protection of Right of National Minorities at the Council of Europe and the European Parliament Compiled by Balázs Tárnok

The debate on the protection of autochthonous national minorities has recently been brought back to the agenda in Europe. At the end of 2017, two important reports were adopted within the framework of the Council of Europe on the protection of regional and minority languages, while in February 2018, the European Parliament adopted a resolution on the protection and non-discrimination of autochthonous national minorities in EU Member States. These documents complement each other, and can gain significant role in changing the European approach to the issue of national minority protection.

SZÁMUNK SZERZŐI

DABIS Attila

Politológus, külügyi megbízott, Székely Nemzeti Tanács; nemzetközi koordinátor,
Kisebbségi Jogvédő Intézet

GAZSÓ Dániel

Kulturális antropológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

HOLLÓSY Katalin

Történész, Terror Háza Múzeum

KISS-KOZMA Georgina

Politológus, PhD-hallgató, PPKE BTK Politikaelméleti Doktori Iskola

NAGY Sándor Gyula

Politológus, vezető kutató, Külügyi és Külgazdasági Intézet; egyetemi docens,
Budapesti Corvinus Egyetem

PÁSZKÁN Zsolt

Külpolitikai elemző, igazgató, EuroCom – Romániai Sajtófigyelő; külső szakértő,
Külügyi és Külgazdasági Intézet

TÁRNOK Balázs

Jogász, PhD-hallgató, PPKE JÁK Doktori Iskola